

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1047225/1

בבית הדין הרבני האזורי נתניה

לפני כבוד הדיינים:

הרב שניאור פרדס – אב"ד, הרב חיים ו' וידאל, הרב יאיר לרנר

התובע: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד אברהם שלג)

נגד

הנתבעת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד עו"ד רונית לברון (תל-צור))

הנדון: האחריות לשל"ב –

_ השלכות לדיני מורדת, הפקדה בחשבון משותף כקניין, ביטול מתנה מכוח אומדנה, פורע חוב חברו

כתבי עת:

[ריקרדו בן - אוליאל, "חשבון בנק משותף - הערכה ביקורתית", משפטים, י \(תש"ם\)](#)

חקיקה שאוזכרה:

[חוק יחסי ממוץ בין בני זוג, תשל"ג-1973](#)

[חוק המיטלטלין, תשל"א-1971](#)

[חוק המתנה, תשכ"ח-1968](#)

[פקודת הבנקאות, 1941](#)

[חוק הירושה, תשכ"ה-1965](#)

מיני-רציו:

* האחריות לשל"ב – השלכות לדיני מורדת, הפקדה בחשבון משותף כקניין, ביטול מתנה מכוח אומדנה, פורע חוב חברו.

* משפחה – גירושין – חיוב בגירושין

* משפט עברי – גירושין – מורדים

* משפחה – גירושין – שלום בית

* משפחה – גירושין – כתובה

* משפחה – יחסי ממון בין בני-זוג – חשבון בנק משותף

* משפחה – גירושין – מזונות

הכרעה בתביעת גירושין, ענייני ממון, כתובה ומזונות. רקע: הבעל הגיש תביעת גירושין כשנתיים לאחר הנישואין, וכ-5 חודשים לאחר לידת בנם של הצדדים, ביו היתר בטענה כי האישה סרבה לקיים עימו יחסי מין. האישה הגישה תביעת כתובה ומזונות. במהלך הדיונים העלו שני הצדדים, אך לא במקביל, טענות לשלו"ב. עוד יצויין כי בסמוך לפני החתונה צירף הבעל את האישה לחשבון הבנק שלו. בחשבון היו 275,000 ₪ אותם קיבל הבעל מאביו, אם כהלוואה אם כמתנה ממוקדת לרכישת דירה. ואולם, הצדדים לא השתמשו בכסף לרכישת דירה. לימים התברר כי הבעל משך את הכספים. האישה דורשת מחצית מהסך הנ"ל. עוד יצויין כי לאחר שהבעל עזב את הדירה הוא לא שילם מזונות והאישה נעזרה כלכלית באימה ובדודה תקופה מסוימת עד שיצאה לעבוד. במסגרת הדיון נדרש ביה"ד לאחריות לשלו"ב – השלכות לדיני מורדת, הפקדה בחשבון משותף קנייני, ביטול מתנה מכוח אומדנה, פורע חוב חברו.

ביה"ד הרבני האזורי פסק:

בתביעת הגירושין נפסק כי הצדדים חייבים להתגרש מיידית. ביה"ד שוכנע כי לאישה היו בעיות בריאותיות שהגבילו אותה בקיום יחסי אישות לאחר לידה מורכבת וכי הבעל היה חסר סבלנות בעניין. הבעל עזב את חדר השינה ואף עזב את הבית בסמוך לכך ובסמוך לכך הגיש תביעת גירושין. רק לאחר מכן עזבה האישה את הבית. בנסיבות אלו הבעל הוא הנחשב מורד. כן נמצא כי הבעל אינו חפץ בשלום כלל וכלל וכי הצעתו לשלו"ב בהמשך הדיון הייתה הליך טקטי. בהקשר זה עומד ביה"ד על חובתו של האיש לחזור אחר שלום בית לעומת חובתה של האישה; על המזכירות לקבוע מועד לסידור גט. אם לא תסכים האישה לקבל את גיטה יתקיים דיון בהשתתפות צווי הגבלה הקבועים בחוק.

בעניין הכתובה נפסק כי הבעל חייב בכתובת האישה בסך 72,000 ש"ח. שכן, כאשר הבעל הוא אשר יזם את המרידה והוא אשר פתח בה, יחויב זה במלוא כתובת האישה ותוספתה.

בכל הנוגע לדרישת האישה להחזר כספים שנמשכו מהחשבון המשותף והועברו לאביו של הבעל (כ־275,000 ₪), נפסק כדעת הרוב – הרב שניאור פרדס (אב"ד) והרב חיים ו' וידאל – כי הבעל אינו חייב להשיב סך זה. לאחר דיון בפוסקים השונים וכן בפסיקה האזרחית נמצא כי סכום זה – שניתן כאמור ע"י האב, אם כהלוואה ואם כמתנה ממוקדת לרכישת דירה שלא נרכשה בסופו של יום – מוטל בספק אם הוא שייך לאב או לצדדים ואם האישה קנתה את מחציתו בהצטרפותה לחשבון, לפיכך נקבע כי אין להוציא ממון מהאב או מהבעל – את המחצית מהסך הנ"ל. ואף שנכתב שיש צד שהחשבון המשותף יוצר קניין סיטומתא ומשכך האישה זכאית למחצית מהכספים, מאחר שהבעל (או אביו) מוחזק בכספים אין להוציא ממנו; הרב יאיר לרנר סבור בדעת מיעוט כי האישה זכאית למחצית הסכום הנ"ל מכיוון שסכום זה ניתן כמתנה גמורה לצדדים.

בכל הנוגע להפרש בין הכספים שהעביר האב ובין הסכום המלא שהיה מופקד בני"ע- שמדין נכסי מלוג הכספים שייכים לבעל. ואם מדין חוק האיזון יש לאזנם, או אז מדין "כפל תשלומים" יקוזזו אלו מהכתובה.

כן ניתנו הוראות קיזוז שונות במסגרת איזון הנכסים. בין היתר נקבע כי יש לקזז מחוב הכתובה סכום של 25,000 ₪. מדובר בכספים שהאישה משכה מהחשבון המשותף ושנקבע לגביהם שהיא מחזיקה בהם. כיוון שמדובר בסך שלפי ההלכה אינה זכאית לו אלא שלפי חוק יחסי ממון זכאית היא לו, יש לקזז כספים אלו עם הכתובה.

כל סכום הנמצא כיום בחשבון המשותף של הצדדים בעו"ש או בניירות ערך או בכל מקום אחר שהוא משותף לצדדים, יחולק בין הצדדים בחלקים שווים.

אם תקבל האישה סכומים נוספים בעתיד מאיזון משאבים – יש לקזז זאת מחשבון הכתובה.

בעניין המזונות ביה"ד קובע כי מאחר שהדוד שילם את המזונות עד תחילת עבודתה של האישה, הבעל חייב לאשתו על העבר, מעת תחילת עבודתה, מדור יחסי לקטין בסך 8,250 ש"ח. סך כל החיובים: 55,250 ש"ח. ואולם, לאחר דיון בדין 'פורע חובו של חברו' נמצא כי אי אפשר לגבות את הכסף שקיבלה האישה כתמיכה מהדוד (עד למועד שבו החלה לעבוד והדוד פסק מלתמוך בה) במקום מזונותיה ומזונות הקטין.

כל זמן שהאישה גרה עם אימה, הבעל חייב זמנית במזונות הקטין 1,000 ש"ח. בנוסף לכך ישלם 375 ש"ח השתתפות יחסית במדור לצורך הקטין. וכן ישלם מחציות הוצאות חינוך (כגון המעון) ומחצית הוצאות רפואיות חריגות שאינן בסל קופת חולים. אפשר להגיש בקשות עדכניות בנושא המזונות. קצבת הילד מביטוח לאומי שייכת לאם.

פסק דין

דעת הרב שניאור פרדס – אב"ד

רקע

הצדדים נישאו בתאריך ... תשע"ג (2013). לצדדים בן בשם [ל' ב'] – יליד י"ז בניסן תשע"ה (2015). בתאריך כ"ד באלול תשע"ה (2015) הגיש הבעל תביעת גירושין נגד אשתו.

התביעה וההגנה

בתביעתו כתב הבעל:

הצדדים אינם מקיימים יחסי אישות חצי שנה. האישה אינה טובלת ואינה שומרת טהרת המשפחה. האישה מחללת שבת בפרהסיה ואילו הבעל אדם דתי ושומר שבת. הצדדים אינם אוהבים אחד את השני ומעוניינים להתגרש. אינם מדברים אלא בעניין הילד. הצדדים נשואים פחות משנתיים והכירו לפני החתונה זמן קצר ביותר. האישה מצויה בבית אימה כל היום ואין לה במשך היום כל קשר עם הבעל.

בכתב ההגנה לתביעת הגירושין, שהוגש בתאריך כ' במרחשוון תשע"ו (2.11.2015), כתבה האישה:

[...] תביעת הגירושין הינה שקרית [...] ואין לתובע כל עילה לגרש את הנתבעת. הנתבעת מצויה חמישה חודשים לאחר לידה קשה בנינוח קיסרי וסובלת מבעיות רפואיות ומתשישות פיזית. זמן מה לא יכולה הייתה

הנתבעת לקיים יחסי אישות בשל מגבלות פיזיות ומשהתאפשר לה הדבר שמחה לחזור לחיק בעלה, אך זה עמד על כך שהנתבעת לא תשמר, כדי שתכנס שוב להריון. הנתבעת סירבה לקיים יחסים חופשיים ונטלה גלולות למניעת הריון. התנהלות זו של הנתבעת גרמה לכך שהתובע נמנע מלקיים עמה יחסי אישות ויחסי הצדים העכירו. בנוסף, רצונה של הנתבעת לקרוא לקטין [ל' ב'] ולא [ל'] "כשם אבי בעלה גרם לנתק עם הורי הבעל שהסלים להתערבות קשה בחיי בני הזוג ולעזיבת התובע את הבית. הצדדים חיו בבית מסורתי אך הבעל לא בחל בצפייה בטלוויזיה אצל הורי אשתו, בשבת. האישה מצידה שמרה שבת, שומרת על כשרות וטובלת במקווה. לטענת האישה ניתן היה לשמר ולחזק את הקשר בינה לבעלה אלמלא חדרו לחייה בבוטות בני משפחתו של התובע שהסיתו אותו להיפרד מהנתבעת [...]. התובע [...] התלונן על כך שהקטין תפס את מקומו הראשון [...] שאינה מפנקת קודם כול את התובע [...] למרות הקושי הפיזי והעייפות הרבה, הנתבעת [...] בישלה, כיבסה [...]

בסוף אוגוסט 2015 הודיע התובע לנתבעת כי מאס בה וברצונו להתגרש ממנה [...] האיץ [...] בנתבעת [...] להתגרש והנתבעת סירבה כיוון שלא רצתה בכישלון הנישואין ומאד רצתה להשכין שלום בבית [...]

וגנב מהחשבון המשותף כסף משותף בסך 314,000 ש"ח ועוד ניסה לגנוב 50,000 ש"ח נוספים שעוכבו על ידי הנהלת הבנק [...]

בית הדין הנכבד יתבקש להורות לתובע ליתן מידע מלא על הרכוש שברשותו ולהורות על פירוק השיתוף בכספים של בני הזוג באופן שיחולקו ביניהם שווה בשווה. כך גם הזכויות הסוציאליות שנצברו במהלך החיים המשותפים ותכולת הבית. הנתבעת שומרת לעצמה את זכות [...] וכן פירוק שיתוף בכל נכסי בני הזוג לכשתידחה תביעת הגירושין [...]

בירור רצון האישה בשלום בית

בפרוטוקול הדין מיום ה' בכסלו תשע"ו (17.11.2015) נאמר:

בית הדין: הוא רוצה להתגרש מה את אומרת?

האישה: אני רוצה שלום בית, נלחמתי על שלום בית והכול, וכמה שנלחמתי על שלום בית הוא לא מוכן [...]

בית הדין: היום את כן מוכנה להתגרש אחרי שהוא לא רוצה?

האישה: לא רוצה להתגרש.

בית הדין: את רוצה שלום?

האישה: רוצה שלום אבל בלי שיתערכו לי בנישואין שלי [...]

בפרוטוקול הדין מיום ה' באדר ב' תשע"ו (15.3.2016) נאמר:

ב"כ האיש: כלום. הדבר היחיד שהשתנה, הייתה יועצת זוגית שהמליצה להתגרש, וכתבה לבית הדין שהיא התרשמה מהאמינות של הבעל. האישה סירבה ליועצת הזוגית, אמרה שלא יכולה לנסוע אליה. הפניתם אותנו ליחידת הסיוע. בתקופה האחרונה אין ביניהם קשר ולא שום דבר. בשבוע האחרון היא שינתה את שם המשפחה שלה בחזרה מ[...] ל[...] גם בתיבת הדואר וגם בפייסבוק שינתה ל[...] אין ביניהם שום קשר [...]

ב"כ האיש: יש לך טענות כספיות מול הבעל? נדון בכל בבית הדין הרבני, נתגרש ונדון בזה לאחר מכן. אישה שרוצה שלום בית, ישר מגישה תביעת כתובה?! איך זה מסתדר אחד עם השני?! לא רק שלא הגישה שלום בית, אלא הגישה כתובה! היא שלחה אותו לבית הדין לפתוח תביעה [...]

הבעל: אין לי מה לחזור הביתה. למי אני אחזור?
בית הדין: אליה.

הבעל: אין לי מה לחזור אליה, זו לא האישה שלי.
בית הדין: יש לך אישה אחרת?

הבעל: לא. היא לא אוהבת אותי כבר.

האישה: לא נכון. אם לא הייתי אוהבת, לא היינו מתחתנים ולא היינו מביאים ילד משותף.

בית הדין: זה היה פעם.

האישה: גם היום אני אוהבת אותו. בדיון הראשון גם אמרתי שאם המשפחה לא הייתה מתערבת זה היה אחרת.

בית הדין: והיום במצב הקיים יש לו למה לחזור?

האישה: בוודאי, אבל הוא לא רוצה לחזור.

בית הדין: ומה עושים?

האישה: מה אני יכולה לעשות? אני אקח אותו בכוח?! אני גם רציתי שלום בית והלכתי ליועצת נישואין.

בית הדין: לא רצית ללכת ליועצת, וליחידת הסיוע באת עם נייר מוכן. את חושבת שיהיה שלום פה?

האישה: כרגע אני לא חושבת שיהיה שלום, הוא סתם הרס משפחה. למה התחתן?

[...]

בית הדין: את רוצה אותו באמת?

האישה: הוא לא רוצה אותי.

בית הדין: מה את רוצה?

האישה: אני רוצה שלום בית.

[...]

בית הדין: את אוהבת אותו?

האישה: בטח שאני אוהבת אותו, בטח שאנחנו אוהבים אחד את השני [...]

בית הדין: נשלח אתכם ליעוץ וידריכו אתכם.

האישה: זה לא יעזור.

בית הדין: את רוצה להתגרש ולא רוצה שלום?

האישה: זה לא יעזור.

בית הדין: אנחנו מנסים לשכנע אותו. את לא רוצה שלום?

האישה: כרגע איך אפשר לעשות שלום עם המשפחה שקיללו אותי ואיימו?
 בית הדין: הוא אומר שאת קיללת.
 האישה: לא נכון.
 בית הדין: אז נשלח אתכם ליועצת ונפתח דף חדש.
 האישה: לא יודעת מה להגיד לך. אני אלך לאיפה שצריך. ליועצת? אלך ליועצת.
 בית הדין: הרי את רוצה שלום.
 האישה: נכון, תמיד ביקשתי שלום בית. אבל הוא לא אהב אותי.
 הבעל: אם אדם בונה את הבית שלו ומביא ילדים לעולם...
 האישה: למה ברחת מהבית?
 הבעל: תשאלי את עצמך.
 בית הדין: היועצת תדריך אתכם, תיתן לכל אחד מכם כלים איך לחיות יחד.
 האישה: היינו אצל היועצת.
 בית הדין: פה ביחידת הסיוע.
 האישה: כן, וזה לא יעזור [נראה שצ"ל: עזר].
 הבעל: הייתי אצל היועצת רונית, היא 'חבל על הזמן'. היועצת ביקשה שהאישה גם תבוא, אבל היא לא הסכימה לבוא.
 בית הדין: נפנה אתכם ליועצת.
 האישה: היום זה לא יעזור.
 בית הדין: אז את רוצה להתגרש?
 האישה: כי הבן אדם לא מעוניין, מה לעשות!
 בית הדין: אבל הוא כן רוצה ומעוניין ללכת לייעוץ, ואת אומרת "לא".
 האישה: אחרי כל מה שעשו לי.
 בית הדין: והוא אומר שגם את עשית למשפחתו. אבל למרות כל זה, עדיין אפשר לתקן ולהציל את הבית שלכם. אתה מוכן ללכת?
 הבעל: כן, לגב' רונית.
 האישה: אני לא יכולה ללכת לרונית מחוץ לנתניה.
 בית הדין: הוא ייקח אותך. הוא ישלם על הנסיעה באוטובוס ועל הפגישה.
 האישה: אני יכולה רק פה בנתניה.
 בית הדין: אבל הוא לוקח אותך באוטובוס להרצליה. למה את מתעקשת?
 הבעל: אם את רוצה כל כך שלום בית, אז זו הזדמנות לצאת ביחד ולדבר ביחד. למה את מתנגדת?
 בית הדין: תשמעי, אנחנו שולחים אתכם במיוחד ליועצת שהיא אישה, שהיא מבינה ראש של אישה. את מוכנה?
 האישה: כן.
 בית הדין: אנחנו נשלח אתכם ליועצת ברעננה.

הבעל: אני לא מוכן.

האישה: הנה אתה רואה [...]

בפרוטוקול הדיון מיום כ"ז בניסן תשע"ז (23.4.2017) נאמר:

הבעל: הרב [...] שאני לומד איתו אמר לי: 'חבל לפרק את החבילה. מה שהיה – מת, תשכחו.' אני מוכן לעשות הכול בשביל שלום בית.

בית הדין: מה את אומרת?

האישה: הוא לא בן אדם יציב ואי אפשר לבטוח בו.

בית הדין: אנחנו נבדוק אם אפשר לתת בו אמון מחדש.

האישה: אגיד לכם מה הוא רשם לי, יש הודעות שהוא רשם לי שאני הגרושה שלו.

בית הדין: מתי הוא כתב?

האישה: הכול רשום פה (מגישה מסמכים לעיון בית הדין).

בית הדין: יש לכם ילד משותף, ויש לכם הליך גירושין לא נעים, יש לנו אנשים מקצועיים שבודקים טוב אם יש מקום לגשר. תלכו לארבע פעמים.

האישה: אי אפשר ללכת איתו לשום מקום, איברתי את האמון בו.

ב"כ האישה: יש פה משהו שבמקום לשלוח לעורך הדין שלו הוא שלח אליה בטעות "מה אתה אומר, אבי?" הכול הצגה אחת גדולה כדי להכשיל את המהלך.

האישה: הוא לא מוכן לשלם מזונות ולא כלום.

בית הדין: אם הוא חוזר הביתה, את כל המשכורת שלו הוא נותן לך. כמה אתה מרוויח לחודש?

הבעל: 5,500.

בית הדין: את הכול אתה מפקיד לה בחשבון אם אתה חוזר הביתה. מסכים?

הבעל: בשביל שלום בית אני מוכן הכול. היא מתה להתגרש. אני סיימתי עם מלחמות. מה שהיה מת. את עזבת את הבית.

האישה: אתה עזבת את הבית. אני הייתי עם תינוק בבית.

בית הדין: יש לנו אנשי מקצוע וגם זה לא עולה כסף אם אין לאנשים כסף. יש לכם ילד משותף שצריך אבא ואימא בבית.

האישה: אבל הוא בן אדם לא יציב. אין לי אמון בו.

בית הדין: הרבה זוגות איבדו את האמון, אבל אחרי ששולחים לאיש מקצוע, לא להרבה זמן, לשבועיים–שלושה...

האישה: כשאני רציתי שלום בית כל המשפחה שלו התייצבה אצלי בבית ועשו לי רעידת אדמה ותקפו אותי בבית כי רציתי שלום בית. זה סתם תרגיל מה שהוא מציע עכשיו. זה סתם תרגיל מלוכלך כדי למשוך את זה.

בית הדין: לא ימשכו כלום, נעשה דיון מסודר כמו שצריך. הרי ממילא זה לא ייגמר היום הדיון. תפנו היום ליועץ ובעוד שבועיים שלושה תדעו איפה אתם עומדים.

האישה: זה סתם למשוך זמן [...]

ש': את רוצה לחזור לשלום בית או להתגרש?

ת': אין לי ברירה, הוא לא רוצה ולא מעוניין.

ש': [פלוני] אומר שהוא רוצה לחזור לשלום בית, אז כן יש לך ברירה. הנה הוא אומר לך עכשיו שהוא רוצה שלום בית. [פלוני] אומר לך אני רוצה שלום בית.

ת': איבדתי את האמון בו.

ש': אז את רוצה להתגרש?

ת': אמרתי שאין לי ברירה.

ש': יש לך ברירה, הוא רוצה שלום בית.

ת': הבן אדם לא יציב.

ש': אז את לא רוצה שלום בית?!

בית הדין: מה את רוצה עכשיו אחרי שהוא לא יציב?

ת': הוא לא יציב ועזב עבודה ראשונה ועבודה שנייה, הוא לא יציב.

בית הדין: ולכן מה את מבקשת?

ת': ביקשתי מההתחלה שלום בית.

בית הדין: את מבקשת עכשיו שלום בית?

ת': אין טעם.

בית הדין: למה אין טעם? נשלח אתכם ליועץ.

ת': איבדתי את האמון בו.

ש': אז את רוצה להתגרש?

ת': אני לא רוצה להתגרש. רציתי שלום בית מההתחלה.

ש': אז אם את רוצה שלום בית והוא רוצה שלום בית, בואו ננסה.

ת': איבדתי את האמון בו. הוא לא רצה לשלם ועכשיו הוא בא ב'הפוכה' רוצה שלום בית.

בית הדין: בוא נבדוק אותו, אם הוא רוצה שלום בית, כל המשכורת שלו עוברת לחשבון. ויהיה יועץ נישואין.

ת': לא יעזור יועץ נישואין.

בית הדין: למה לא?

ת': כי הוא אמר שהוא לא רוצה שלום בית.

ש': את רוצה להתגרש?

ת': אין ברירה.

ש': יש ברירה, הוא רוצה שלום בית [...]

בפרוטוקול הדיון מיום כ"ב בתמוז תשע"ז (16.7.2017) נאמר:

בא כוח הבעל: הבעל רוצה שלום בית [...]

האישה: שאלתם אותי פעם קודמת ואמרתי שאני לא מאמינה לו [...]

בית הדין לאישה: האם את מוכנה להתגרש אם ייתן 72,000 ש"ח?

האישה: (שותקת)

ומה עם מזונות. מזונות לילדים אלף ש"ח [...]

האישה: אני רוצה את הזכויות שלי. כתובה ומזונות.

בא כוח הבעל: את רוצה להתגרש.

האישה: כן, אני רוצה להתגרש.

בא כוח הבעל: ממתי את רוצה להתגרש [...]

בית הדין: [...] את אומרת שאת לא רוצה אותו. ממתי אין לך אמון בו.

האישה: הוא עזב את הבית באוגוסט 15.

בית הדין: כלומר מאותו זמן את לא רוצה אותו.

האישה: נכון.

עולה מדברי האישה במהלך הדיונים כי אינה רוצה למעשה בשום פנים בשלום בית עם הבעל כיום. האישה גם לא פתחה בתיק לשלום בית. מנגד, האישה הגישה תביעת כתובה. היא לא פנתה לייעוץ נישואין אף על פי שבית הדין שלח את הצדדים בהסכמה לייעוץ זה. היא איבדה את אמונה בבעלה באופן ברור ולא רוצה בו עוד. כך גם עולה מדבריה אל מול העובדת הסוציאלית בשירותי הרווחה כדלהלן.

בתסקיר הרווחה מיום כ"ז באב תשע"ו (31.8.2016) נכתב בזו הלשון:

נכון להיום בני הזוג עדיין לא גרושים אך בשיחה עמי הבהירו שאין בכוונתם לעשות ניסיון של פיוס וחזרה לגור ביחד. שניהם רוצים להתגרש. מאז הפירוד בנו הזוג אינם מתקשרים אחד עם השני. התקשורת נעשתה בערוצים משפטיים. עם כניסת עו"ס [...] החלו לתקשר ביניהם בכל הנוגע לבנם המשותף.

כאמור לעיל, בתאריך כ"ד באלול תשע"ה (8.9.2015) הגיש הבעל תביעת גירושין. בתאריך כ' במרחשוון תשע"ו (2.11.2015) הגישה האישה תביעת כתובה ופיצויים וכתב הגנה בתביעת הגירושין.

בחוות דעתה של היועצת הגב' רונית מילר שאליה הפנה בית הדין את הצדדים נכתב:

[פלוני] הגיע אליי לפגישת ייעוץ בלי [פלונית] שלא הראתה כל כוונה לשיתוף פעולה בנושא שלום הבית [...] למרות שהתרשמתי מאמינותו של [פלוני], ראוי לציין שאת העובדות שמעתי באופן חד-צדדי מ[פלוני].

ביום כ"ו בטבת תשע"ו (7.1.2016) הוגשה חוות דעת יחידת הסיוע – עו"ס לימור זינגר שבה נכתב:

[...] לדברי בני הזוג מאז ההיריון והלידה החלו לשרור ביניהם מחלוקות וויכוחים סביב נושאים שונים ובחודשים האחרונים אף החלה הסלמה במצב היחסים. התרשמנו שבין בני הזוג קיים משבר אמון, לשניהם טענות הדדיות האחד כנגד השני, כמעט שאין ביניהם תקשורת אף סביב הילד ושניהם סובלים ממערכת היחסים. אחד הצדדים עומד על דעתו לסיים את קשר הנישואין ולגבש הסכמות לגירושין בעוד הצד השני מבקש לנסות לשקם. הצענו לצד זה לחשוב אם מוכן לשתף פעולה אם רצונו של בן הזוג ולגבש הסכמות ביחידת הסיוע, ולחזור אלינו. לאחר מספר ימים חזר אלינו

טלפוניתי וביקש לא לשתף פעולה עם רצון בן זוגו להתגרש ולהמשיך ההליך בבית הדין [...]

עזיבת הבית וחדר השינה – הגדרת הבעל כמורד

בסיכומי האישה (סעיפים 21–25) נכתב:

כד בכד עם הברחת הכספים [...] הגיש הבעל ביום 8.9.2015 תביעת גירושין והותיר את האישה לבדה עם הקטין [...] מאז אוגוסט 2015 ועד מאי 2016 האישה המשיכה להתגורר בדירה השכורה בגפה, יחד עם הקטין [...] הבעל המשיך לשלם את דמי השכירות [...] ואת [...] האחזקה עד תום תקופת השכירות באפריל 2016 ובמאי 2016 נאלצה האישה לעזוב את הדירה ולעבור להתגורר בבית אימה, בהעדר כל יכולת לממן את הוצאות המגורים [...]

בסיכומי האיש נטען כי ביום ז' בכסלו תשע"ו (19.11.2015) הוגשה בקשה מטעמו לבית הדין וצורף לה תמליל שיחה בינו לבין האישה שבה אמרה לו: "תעוף מהבית לך מפגר." וזו לשונה של הבקשה מתאריך זה:

אתמול, יום רביעי, יום לאחר הדיון בבית הדין בו ביקשה האישה "שלום בית" רצה הבעל להיכנס לבית, אולם האישה מנעה ממנו (סגרה את המנעול העליון של הדירה) היום בבוקר לאחר דפיקות מרובות על הדלת פתחה האישה את הדלת אולם לאחר שהבעל יצא והתברר לו כי שכח את המפתחות ניסה שוב להיכנס ושוב מנעה האישה ממנו. הבעל התקשר למשטרה שהגיעה ובאמצעותה נכנס לבית ולקח המפתחות [...]

בתגובת האישה מיום י' בכסלו תשע"ו (22.11.2015) נכתב:

הבעל נטש את הבית לפני כשלושה חודשים והאישה נותרה לגור בו לבד עם הקטין בן שבעת החודשים. הבית מצוי בשכונת דורה ברחוב נחום כססביכו אוכלוסייה מפוקפקת. האישה חרדה לביטחונה [...] הבעל מפתיע [...] ומגיע באמצע הלילה או ב-6:00 בבוקר [...] לא יעלה על הדעת שהבעל שעזב את ביתו, אדיש לבטחון אשתו וילדו, יפקוד את הבית בשעות לא סבירות ועוד יבוא בטרונות [...] מאחר וכאמור הבעל עזב את הבית יש לאסור עליו את הכניסה אליו אלא בתיאום מראש [...] ובשעות סבירות.

בפרוטוקול הדיון מיום ה' בכסלו תשע"ו (17.11.2015) נאמר:

[...] ב"כ האישה: תגידי ממתי הוא לא בבית.

האישה: שלושה חודשים הוא לא בבית.

בית הדין: לא ישן בכלל בבית בשלושת החודשים?

האישה: בכלל.

בית הדין: ולא נכנס בשלושת החודשים לבית אפילו לרגע אחד?

האישה: בכלל. מגיע בחמש בבוקר לראות את הילד.

בית הדין: בחמש בבוקר הילד ער?

האישה: לפעמים ער ולפעמים לא.

בפרוטוקול הדיון מיום ה' באדר ב' תשע"ו (15.3.2016) נאמר:

ב"כ האישה : [...] אישה זו מזה שישה חודשים ללא בעל לאחר שעזב את הבית ולא גר בבית ולו ליום אחד [...]

[...] הוא הודה שהוא עזב את חדר השינה לסלון, ולאחר חודש הוא עזב את הבית לחלוטין. לאחר שנטש אותה ואת הילד, זכותה של האישה להיות בבית אימה [...]

[...] בית הדין : מתי עזבת את הבית ?

הבעל : באוגוסט, כאשר הילד נולד באפריל. אני יכול להביא אישורים מהעבודה שאני נמצא בעבודה מהבוקר עד הערב [...]

[...] האישה : למה ברכת מהבית ?

הבעל : תשאלי את עצמך [...]

בפרוטוקול הדיון מיום כ"ח בתשרי תשע"ז (30.10.2016) נאמר :

ש' : באוגוסט 2015 כשאתה עוזב את הבית...

ת' : אני לא עזבתי, היא עזבה והלכה לאימא שלה [...]

[...]

ש' : זאת אומרת : בפעם הראשונה לא הצליח, הלכת לרב וביקשת עצות ולא הצלחת לתקן לפי העצות, ועזבת את חדר השינה

ת' : לא עזבתי את חדר השינה, ישנתי בסלון, כשהיא לא רצתה, אז הרגשתי את עצמי כרובוט.

בית הדין : כמה זמן אחרי שהיא לא רצתה הלכת לסלון ?

ת' : אחרי חמישה-שישה חודשים, ראיתי שהיא לא רוצה לקיים יחסים, אז עזבתי את הסלון.

ש' : חמישה חודשים אחרי הלידה ?

ת' : כן.

בית הדין : אז אולי אחרי חמישה חודשים זה כן היה הולך.

ת' : זה לא היה הולך. אנחנו טוחנים מים [...]

ש' : למעשה בחודש אוגוסט הרמת ידיים ועזבת את הבית

ת' : לא עזבתי, היא עזבה את הבית [...]

בפרוטוקול הדיון מיום כ"ז בניסן תשע"ז (23.4.2017) נאמר :

ש' : מה היה הקושי אחרי הלידה בקיום יחסים ?

ת' : הקושי היה שלא יכולתי, הייתה לי בעיה רפואית.

ש' : מה הייתה העמדה של [פלוני] לגבי זה ?

ת' : הוא עזב את חדר השינה ועבר לסלון.

ש' : כמה זמן ישן בסלון ?

ת' : עד שהגיש את תבעת הגירושין ועד שעזב את הבית [...]

ש' : מתי הסתיימה השכירות שלך בדירה ?

ת' : הייתי עד סוף מאי.

ש': מי שילם את השכירות עד שאת עזבת?
ת': [פלוני].

ש': ומי גר בדירה עד שעזבת?
ת': אני.

ש': לאן עברת לאחר שהסתיימה השכירות?
ת': עברתי לאימא שלי כי לא עבדתי [...]

ש': הבאתי קבלות על הוצאות שהיו לה לרכישת ציוד לתינוק, עגלות, מזרנים, את מאשרת את זה?
(מסתכלת בדפים)
ת': כן.

ב"כ האישה: מגישה לעיון בית הדין.

ב"כ האיש: מתי זה היה?

האישה: לפני שעזב את הבית [...]

בית הדין: כשהוא עזב את חדר השינה, מי לא רצה בקיום יחסים? למה עזב את חדר השינה לסלון לאחר הלידה?

ת': היו לי בעיות רפואיות.

בית הדין: אז את אמרת לו לעזוב?

ת': הוא עזב לסלון.

בית הדין: בגלל הבעיות הרפואיות האלה?

ת': כן, לא הייתה לו סבלנות כלפיי. עזב את חדר השינה [...]

בתאריך ל' בניסן תשע"ו (8.5.2016) פנתה באת כוח האישה במכתב לבא כוח הבעל ובו כתבה:

מרשתי פינתה את הדירה המושכרת. נותרה בדירה תכולה השייכת למרשך, ירצה – ייקח, לא ירצה – יפנה או ייתן לבעל הדירה. מרשך עדיין מחזיק במפתחות הדירה ועליו להשיבם למשכיר, כן עליו לסלק את החשבונות בגין אחזקת הדירה עד לפינויה.

מכל המקובץ נמצא כי הבעל עזב את חדר השינה ואף עזב את הבית כהודאתו בדיון. בנוסף לכך הבעל הגיש תביעת גירושין ביום כ"ד באלול תשע"ה (8.9.2015) ואילו עזיבת האישה הייתה במאי 2016. נמצא כי ללא תלות בשאלה מי עזב קודם, ברי כי תביעת הגירושין שלו קדמה לעזיבתה את הבית ונמצא כי הוא הנחשב מורד. במקרה דנן הבעל גם עזב קודם. כאמור בכתב ההגנה של האישה, הבעל עזב את הבית בסוף אוגוסט.

לטענת האישה המניעה מלקיים יחסים נבעה מבעיות רפואיות אובייקטיביות (מלבד טענתה בדיון כי קוימו מעט יחסים).

האישה צירפה לסיכומיה אישור רפואי מרופאת נשים (נספח ד) שבו נכתב בתאריך י"ג באב תשע"ו (17.8.2016) בזו הלשון:

מוכרת לי מספטמבר 2014. עברה היריון תקין, לידה בניחות קיסרי בגלל מצג עכוז ב-6.4.2015 [...] במהלך ההיריון ואחרי סבלה מדלקת חוזרות

בנרתיק, סימפטומטיות, אשר גרמו לכאבים בעת קיום יחסים. קיבלה מספר פעמים טיפול לדלקות אלה עם חזרה של התופעות בהמשך. בדיקה אחרונה אצלי באוקטובר 15 עם דלקת פטרייתית.

נמצא שטענת האישה על דלקות הגורמות כאב בעת יחסים היא טענה אמיתית ויש לה אישור רפואי. אישור זה עוסק בתקופה הרלוונטית לעזיבת הבעל את הבית ואף לאחריה חודשיים לפחות. ומשכך, טענות הבעל על מניעת האישה מיחסי אישות ועל הגדרתה בגינן כמורדת – נדחות ובטלות. הדבר מחזק את הטענה כי האיש איבד את סבלנותו מהר מדי ושלא בצדק וטענת המרידה כלפי האישה באותה עת, אינה נכונה. להלן בסמוך נרחיב בהערכתנו בעילה האמיתית לגירושין.

בדיקת כנות הבעל בטענת שלום בית

מפרוטוקול הדיון שהתקיים בתאריך ה' בכסלו תשע"ו (17.11.2015) עולה אי-רצונו המוחלט של הבעל בשלום בית. אם נבחן את הסיבה שלאחר מכן הלך ליועצת רונית נראה כי הבעל עצמו לא הביע בדיון שום רצון לכך ולהפך. זה אשר הסכים במקומו ללכת ליועצת היה עורך דינו.

נצטט את מהלך הדיון שבו יצא בית הדין מגדרו כדי לשכנע את הצדדים ללכת ליעוץ נראה מה היו תגובותיהם.

ביה"ד: מסכימים ללכת ליועצת זוגית?

הבעל: אני לא מעוניין ללכת ליועצת. אני לא יכול להסתכל עליה.

ביה"ד: תלכו ליועצת להדריך אתכם לשקם את הבית, ואימא שלה לא תתערב. תנסו שלושה חודשים

הבעל: אני לא מעוניין. הקוף עשה את שלו...

ביה"ד: את מוכנה ללכת ליועצת והיא תחליט מתי ההורים יכולים להתערב ומתי לא? ואת תהיי בבית כשהוא חוזר מהעבודה?

האישה: אני חוזרת הביתה בזמן. אני לא עד עשר בלילה אצל אימא שלי.

ביה"ד: אז תפנו ליועצת

הבעל: היא כבר לא אמינה בעיניי...

ביה"ד: אנחנו מנסים לבנות את האמון ביניכם מחדש אם אפשר לשקם למה לא?

[...]

ביה"ד: נפנה אתכם ליעוץ זוגי, אולי תגיעו להסכמות. אנחנו לא חושבים שבנסיבות האלה אתם מתאימים לגט....

ב"כ האישה: אני מסכים למה שכבוד בית הדין אומר, שילכו ליועצת [...]

הנה כי כן, הבעל אינו רוצה בשום פנים ללכת ליועצת. לדבריו אין הוא "יכול להסתכל" על אשתו. בא כוחו הוא אשר הצהיר שהבעל ילך ליועצת. ואכן הבעל הלך ליועצת, האישה לא הלכה לפגישה זו ולטענתה בדיון מאוחר יותר הסיבה הייתה כי היא חפצה ביעוץ בעיר נתניה.

נבדוק ונעקוב אחרי הפגישה עם היועצת ומה אמר הבעל ליועצת לאחר שנטש את אשת נעוריו בשל הקושי שלה לקיים עמו יחסי אישות בשל ניתוח קיסרי פצעים ופטרייתות. עם כל זה

הסכימה ליחסי אישות אלא שלטענת הבעל היא הייתה רובוט. וכי מה רוצה הבעל שתהיה אשתו כאשר הוא כמעט "כופה" אותה והיא פצועה וכאובה. האם התנהלותו זו היא התנהלות אנושית? !

במכתבה של היועצת לבית הדין מתאריך כ"ד בכסלו תשע"ו (6.12.2015) כתוב כדלהלן:

[...] [פלוני] הגיע אליי לפגישת ייעוץ בלי [פלונית] שלא הראתה כל כוונה לשיתוף פעולה בנושא שלום בית.

[פלונית] גדלה בבית עם אם גרושה פעמיים, מייד לאחר לידת בנם לפני שבעה חודשים התחילה האם להתערב בחיי בני הזוג. [פלונית] בלתה את הימים בבית האם וחזרה רק בלילה לדירה. בבית האם החלו לחלל שבת והיא סירבה לחיי אישות. [פלונית] נקטה בפעולות מפרות אמון: הפצת שקרים ש[פלוני] לוקח כדורים פסיכיאטריים, חסימת חשבון בנק והזמנת משטרה ללא סיבה כדי למרר את חייו. במצב זה קשה להניח שניתן לשקם את הזוגיות.

למרות שהתרשמתי מאמינותו של [פלוני], ראוי לציין שאת העובדות שמעתי באופן חד-צדדי מ[פלוני] [...]

מלבד התמיהה על צורת הניסוח במכתב זה כאשר הנטייה לקבלת הדברים מפי הבעל ללא שמיעת הצד השני עם ההערה בשלהי המכתב, וכך אי אפשר לקבל כלל את המכתב כחוות דעת עניינית, נציין כי אף אם נקבל את האמור במכתב מכל מקום לא נראה ממנו כי הבעל הביע איזו שהיא עמדה חיובית כלפי אשתו.

יחס חכמים לכבודה ולאישיותה של האישה וליחס הבעל אליה כאבן בוחן לכנות בקשת שלום הבית ולאשם בפירוד

בתשובת הרשב"א (החדשות – מכת"י, הוצאת מכון ירושלים, סימן קעח) כתב:

[...] ראובן ולא אשתו שהיו דרים ביחד עם יעקב אבי ראובן ועם רחל אשתו, וחלתה לאה הנזכרת ולא היה בעלה בעיר, ומפני שלא היו מספיקין לה צרכיה בבית חמיה הלכה לבית אביה להתרפאות שם. ולימים אחדים בא ראובן ועודה בבית אביה [בכת"י רש"א: ועודה חולה], ולא הספיק לה צרכי רפואתה ולא מזונותיה לא בשעת חליה ולא אחר שנתרפאת, והיא לותה ואכלה. ועכשיו תובעת מראובן בעלה מה שלותה. וראובן טוען שאינו חייב לה הואיל ויצאה מביתו שלא ברשות, וכל זמן שלא תשב עמו אין לה מזונות. והיא אומרת שרוצה בו ואינה מורדת אלא חפצה לעשות כל מה שראוי לבת ישראל כמותה לעשות לבעלה, ולא יצאה אלא מחמת שלא היו מספיקין לה צרכי מזונותיה ורפואתה בבית חמיה, ואם רוצה בה להשיבה אל ביתו תשוב, ובלבד שיפרע מה שלותה ואכלה [...]

הרשב"א בהמשך דבריו מברר את המניעה מלשוב לביתה – אם היא רק משום שמתנה זאת בפירעון ההלוואה או מטעם אחר, וכדלהלן:

[...] ולפי שלא נתבאר לי מלשון השאלה מה שהיא טוענת שתשוב לבית בעלה אם יביאה אל ביתו ויפרע מה שלותה, ונסתפקתי אם היא מעכבת בלבד מחמת שהוא אינו קורא לה, או שאינה רוצה לשוב אליו עד שיפרע מה שלותה ואחר כך יביאה ואז תשוב אליו.

על כן אני אומר שאם מחמת שהוא אינו רוצה להביאה ולקרוא לה, מסתברא שאינה מפסדת על זה כלום, שהוא אינו רוצה בשימושה כי שמא בושה ממנו

אחר שלא הראה לה פנים בעוד שהייתה חולה ואחר שנתרפאת, מפני שיצאה שלא ברשות, ואין כאן מרד כלל לא מתשמיש ולא ממלאכה. ועוד שאם יבא הוא אצלה אינו מונעתו מכלום. אבל אם היא מעכבת אף מחמת פרעון מה שלותה, בזה יראה שאינו חייב לזונה, דקרוב הוא בעיני לומר שזה אחד מדרכי המורדת באומרת בעינא ליה ומצערנא ליה, דכל האומרת 'בעינא ליה ומצערנא ליה' טענה יש לה על הצער שהיא רוצה לצערו. וגם זו עילה מצאה לצערו ותולה בפרעון מה שלותה.

נמצא שאם יצאה מבית בעלה כאשר לא היה זה בביתו מחמת שלא היה מספק לה את צורכי מזונותיה ורפואתה, ומכיוון שיצאה ללא רשות מתביישת ממנו, אולם אם יראה לה פנים ויפייסה ויבוא ויקרא לה לשוב לחיקו תשוב במהרה ותהיה לו שוב לאישה נאמנה – אינה נחשבת מורדת ולא מפסידה כלום.

והנה הרמ"א באבן העזר (סימן פ סעיף יח) הביא את דברי הרשב"א האלו בשינוי קצת לשון וזו לשונו:

אשה שהלכה מבית בעלה מכח קטטה ואינה רוצה לשוב לביתו עד שיקרא לה בעלה לא הפסידה משום זה מזונותיה, דבושה ממנו לשוב מאחר שיצאה בלא רשותו ואינו מראה לה פנים ואם הוא יבוא אצלה אינה מונעתו מכלום. אבל אם אינה רוצה לבא אצלו עד שיפרע מה שלוותה אבדה מזונותיה דהוי כמורדת, דכל מורדת טענה אית לה [...]

הרמ"א הביא את דברי הרשב"א לעניין מקרה שבו רבו בעל ואישה והתקוטטו, ומתוך כך יצאה האישה מבית בעלה. ומשמע שאף שהקטטה יצאה ונגרמה ממנה, מכל מקום כתב הרמ"א שכיוון שמתביישת לחזור הביתה לאחר שיצאה ללא רשות בעלה, והיא זקוקה להבעת מראה פניו – שבעלה יראה לה חן ופיוס ותראה שהוא חפץ בה ואינו מקפיד עליה – ומבלי זאת אינה שבה לביתה, אין היא נחשבת מורדת.

וכתב על זה במנחת פתים כמובא באוצר הפוסקים (שם הערה שסז) בזו הלשון:

במנחת פתים העיר [על הרמ"א] שבתשובת הרשב"א לא נזכר קטטה. ולכאורה זו קושיא על הרמ"א, דבנדון של תשובת הרשב"א החידוש גדול יותר, שהרי הלכה לבית אביה מתוך הכרח, לצורך רפואה, והעלה לא היה בביתם באותה שעה, וגם יש לה טענה כלפיו שלא הראה לה פנים בזמן מחלתה ולאחריה, ואף על פי כן כתב שתולים שהיא בושה ממנו, וכל שכן כשעזבה את הבית מתוך קטטה וללא רשות, דיש לה סיבה להתבייש ממנו. ויתכן שהרמ"א למד כן ממה שהוסיף הרשב"א "מפני שיצאה שלא ברשות", ורצונו לומר דאף אמנם דלפי סיפורה הרי היא צודקת לגמרי, מכל מקום הבעל טוען כלפיה שלא הראה לה פנים מפני שיצאה מהבית ללא רשותו ועליה לחזור, וכיון שכן הרי קטטה לפנינו.

נמצא לסיכום כי חכמינו ירדו לסוף דעתה של האישה לתכונותיה ורגישותה ודרשו מהבעל לפייסה ולהראות לה פנים כדי להשיבה לביתה גם במקרה שעזבה את הבית מחמת קטטה ושלא בהצדקה אם וכאשר כל המניעה לשוב הביתה היא מחמת בושה ואינעמות כאמור.

במקרה דנן, הרי לא האישה עזבה את הבית אלא הבעל הוא שעזב את חדר השינה ולאחר זמן גם את הבית, כאשר טעמו ונימוקו כי האישה נמנעת מיחסי אישות. האישה דנא הסכימה ליחסי אישות אלא שלטענתו הייתה כאמור כמו "רובוט". אישה דנא לאחר לידה לא קלה כאובה ופצועה ובידה אישור רפואי על פצעים ופטריית הגורמות כאב בעת יחסים – היה לו לבעל להתחשב ולהבין. אחרי פעם אחת שניסה זאת והאישה הסכימה בליתברירה אלא

שהייתה מפוחדת בשל מצבה, כבר נחשבת הייתה בעיניו "כמו רובוט" וכבר עזב את חדר השינה ואחר כך את הבית.

נראה כי כדי לפייס את אשתו ולהראות כי חפץ בשלום בית אמיתי, להראות שחפץ בה ובשוכה, היה צריך לפייסה מאוד ובכל מובן. במקום זאת לא עשה דבר אלא שעורך דינו הצהיר שהבעל ילך לייעוץ, הבעל בעצמו – גם בבית הדין – הביע התנגדות מוחלטת לכך. רק לאחר שעורך דינו הצהיר זאת בדיון, הלך הבעל ליועצת. הליכה שכזו לייעוץ רק לאחר שבית הדין דחק בו פעמים רבות כדי להציל את שלום הבית ורק לאחר הצהרת עורך דינו אינה מלמדת על כוונה רצינית לשלום בית והיא רק צעד טאקטי.

יצוין בנוסף כי הבעל בפגישת הייעוץ לא דיבר בחיוב על האישה ועל תכונותיה החיוביות ואף ביקר אותה ועסק בשלילתה המוחלטת. לא נראה כי זו הדרך לעשות שלום.

נמצא כי הבעל אינו חפץ בשלום כלל וכלל. האישה בצדק הביעה פעמים רבות את אובדן אמונה בו לאחר שנטש אותה ואת ילדם הפעוט על לא עוול ובטענות שווא, וזאת אף בלי לדבר על הצעתו לניסיון שלום בדיון מאוחר יותר שהייתה הליך טקטי ברור – ואף הוא לאחר שבית הדין ניסה ללא לאות להפנותם לייעוץ נוסף – כשהאישה כבר הסכימה, או אז לפתע חזר בו הבעל והתנגד בטענה שהוא מפסיד ימי עבודה. בית הדין ניסה לשכנעו ואמר לו שיעשה זאת שלא בשעות העבודה ואף על פי כן סירב. האם אדם שחפץ באמת בשלום בית עם אשתו ימנע מכך בשל טענה כמו הפסד שעות עבודה. נמצא שהבעל מעולם לא חפץ היה בשלום בית.

מהו הגורם האמיתי למשבר בנישואי הצדדים

יש לברר לעומק מהי הסיבה האמיתית להרס נישואי הצדדים. בדברי הצדדים בדיונים נאמר לא פעם כי יחסיהם האישיים התקיימו במלואם עד להיריון, וכפי שנצטט מהדיון מיום ה' בכסלו תשע"ו (17.11.2015) שבו נאמר:

בית הדין: ולפני הלידה קיימתם יחסים רגילים במהלך ההיריון?

הבעל: כן

האישה: כן.

אם כך, יש לברר מדוע הבעל הזדרז כה מהר ואיבד את סבלנותו כאשר אשתו סובלת מכאבים ואין ביכולתה לקיים יחסים. מדוע לא המתין עוד לאשת נעוריו שעיימה התקיימו היחסים כהרגלם קודם לכן? נראה אפוא כי הבעל ידע היטב כי אין הוא חי עם אישה 'מורדת' וכי להימנעות מיחסי אישות ישנה סיבה מוצדקת. ישנו אישור רפואי חד-משמעי המאשר סיבה זו.

נראה לכאורה כי טענת ההימנעות מיחסי אישות היא כיסוי לסיבה אחרת שיש לבררה. נראה כי הסיבה נעוצה בנושא אחר וכפי שיובא להלן. עקרונית נקודת המשבר נראית לפי הנתונים בנקודת הזמן של לידת בנם של הצדדים. אולם לידה של בן ראשון צריכה שתביא שמחה ואושר לבית. מה אפוא המשבר בלידת הילד?

נצטט מעט מהפרוטוקולים וננסה לעקוב מקרוב אחרי סיבת המשבר כדלהלן.

במועד הדיון הנ"ל נאמר בפרוטוקולים כך:

הבעל: המטרה שלי מההתחלה לבנות בית נאמן בישראל כמו שצריך. המשפחה שלי דתית. אחרי העלבות שהיו בבית הכנסת ביום כיפור, כשהיא קוראת לי '[...]'.
 האישה: אני אקרא לבעלי '[...]']?!

הבעל: אני מוכן לפוליגרף.

בית הדין: מי שמע את זה?

הבעל: אף אחד לא שמע.

האישה: אני רוצה שלום בית.

הבעל: ביום כיפור הגברת באה עם אימא שלה ועם הבן שלי, חיכיתי לבן שלי בנעילה כדי שאברך אותו בברכת כהנים [...]

הבעל: אני לא מעוניין. הקוף עשה את שלו. ביום כיפור הגברת באה עם אימא שלה ועם הבן שלי, באתי לקחת את הבן שלי, אימא שלה מקללת את אימא שלי "שרמוטה", בבית כנסת.

בית הדין: מי שמע אותה?

הבעל: כל בית הכנסת. גם היא מקללת את אחותי ביום כיפור. תגידי מה אמרת.

האישה: זה לא נכון מה שהוא אומר.

בית הדין: מה כן נכון?

האישה: ביום כיפור ביום של הנעילה, אנחנו נכנסנו, דווקא ספר תורה שנפתח, אימא שלו הייתה מאחורה ואמרה: "זכותו לקחת את הילד."

בית הדין: לאן רצה לקחת את הילד?

האישה: להכניס אותו לבפנים.

בית הדין: ומה הבעיה?

האישה: אין בעיה, לא אמרתי שום דבר. אימא שלו אומרת: "זכותו. תסתמי את הפה שלך." ואמרה דברים מלוכלכים [...]

הבעל: היא טוענת שכל העניין הזה – גם כשהבן נולד וקראו לו [ל' ב'] – היא הסכימה שיקראו לו [ל' ב'], והיא אומרת שאני התנגדתי.

בית הדין: על שם מי [ל']?

הבעל: שם אבי: [ל'], והיא רצתה שם ישראלי, בחרה את השם [ב']. מאז נכנס בהם שנאה במשפחה הזאת.

בית הדין: ואיך הם קוראים לו?

הבעל: [ב'] [...]

ב"כ האישה: כל המשבר החל ברגע שרצו שם לילד, הוא רצה "[ל']" כשם אביו, והיא רצתה שם ישראלי "[ב']", והתפשרו על שם "[ל' ב']". המשפחה שלו היא הגורם הבעייתי במערכת הנישואין שלהם. זו הבעיה של הזוג הזה. המשפחה שלו כועסת ונוטרת לה על הקטע הזה. אנחנו מאמינים בקשר הזה ורוצים לתת לו הזדמנות [...]

בדיון מיום ה' באדר ב' תשע"ו (15.3.2016) נאמר:

האישה: גם היום אני אוהבת אותו.

בדיון הראשון גם אמרתי שאם המשפחה לא הייתה מתערבת זה היה אחרת
[...]

בדיון מיום כ"ח בתשרי תשע"ז (30.10.2016) נאמר:

ש': ספר לבית הדין על האירוע שקרה ביום כיפור.

ת': ביום כיפור בשנה שעברה.

בית הדין: אמרת בדיון הקודם את כל מה שקרה אז.

ש': כשכאת לקחת את הילד יום אחד בשבת, מה היא עשתה לך? מה היה?

ת': באתי לקחת את הילד בשבת אחרי בית הכנסת, לקחתי את הילד, אחר כך אני יורד לכיוון הירידה, ואימא שלה צועקת: "יא [...] יא [...], שכחת את הבקבוק שלו." הסתובבתי, ואז [פלונית] רצה אליי – "יא [...] יא [...], לא לקחת את הבקבוק שלו", ואז עשתה לי ככה עם היד שלה (מכופף מעט את גבו ומכה עם היד על אחוריו).

בית הדין: אתה מוכן ללכת לפוליגרף על זה?

הבעל: כן.

בית הדין: ואת מוכנה ללכת לפוליגרף על זה?

האישה: כן.

בית הדין: ועל זה ייפול התיק.

ב"כ האישה: על איזו שאלה ייפול התיק?

ב"כ האיש: על כל דבר.

ב"כ האישה: כשנסיים את החקירה שלה, ואם יישארו לבית הדין שאלות לפוליגרף, נלך על זה [...]

כמו כן, נשוב ונצטט מכתבי הטענות של האישה בכתב ההגנה, שם נכתב בין השאר:

בנוסף, רצונה של הנתבע לקרוא לקטין "ל' ב'" ולא "ל'"] כשם אבי בעלה גרם לנתק עם הורי הבעל שהסלים להתערבות קשה בחיי בני הזוג ולעזיבת התובע את הבית [...] לטענת האישה ניתן היה לשמר ולחזק את הקשר בינה לבעלה אלמלא חדרו לחייה בבוטות בני משפחתו של התובע שהסיתו אותו להיפרד מהנתבעת [...]

מהמקובץ עולה כי אם נתייחס אל הבעל כמי שחשיבתו הגיונית, אי אפשר לקבל את טענתו בעניין יחסי האישות, וכפי שביארנו. נראה אפוא כי מוקד המשבר בנקודת הזמן של לידת הבן הוא הפגיעה של הורי הבעל מכך שהאישה לא הסכימה ששם בנם יהיה 'ל''] כשם אביו של הבעל וכל 'חטאה' רעוונה' שרצתה שיקראו לילד 'ל' ב''] שהוא שם מודרני יותר התואם כנראה, לדעתה, את העידן ואת החברה. הפגיעה ב'כבוד המשפחה' היא כנראה סיבת המשבר הנישואין. ממנו הסתכסכו המשפחות ובניהן קיללו וגידפו אלו את אלו וגרמו בהסתה לסכסוך בין בני הזוג.

אם אכן צודקים אנחנו בהערכה הזו, הרי כי חבל מאוד שבשל סיבה שכזו הגיעו הצדדים לאן שהגיעו.

תביעת החזרת הכספים

בכתב ההגנה של האישה נכתב בסעיפים 9 ו-17 כדלהלן:

התובע אף חדל מליתן בידי הנתבעת [...] וגנב מהחשבון המשותף כסף משותף בסך 314,000 ש"ח ועוד ניסה לגנוב 50,000 ש"ח נוספים שעוכבו על ידי מנהלת הבנק [...]

[...] מסתיר מבית הדין הנכבד את הכספים שבבעלות בני הזוג סך 364,000 ש"ח מתוכם גנב התובע סך 314,000 ש"ח [...]

בפרוטוקול הדין מיום ה' בכסלו תשע"ו (17.11.2015) נכתב:

ב"כ האישה: הם התחתנו ב-19.6.2013, יום לפני כן, ב-18.6.2013, הוא הכניס אותה לחשבון הבנק שלו, ובחשבון היו 300,000 ש"ח. היא מעולם לא הכניסה שקל אחד לחשבון זה. יש לי אישור של הבנק מתי הכניס אותה לחשבון שלו. כל הכסף היה לפני החתונה. הוא הוציא לה כרטיס אשראי כדי שתוכל להשתמש בכרטיס. היא מעולם לא השתמשה בכרטיס. אחרי שהיא משכה את 29,000 ש"ח, היא חסמה את החשבון. ואז אי אפשר להוציא כספים מהחשבון. בטעות העבירו לו את המשכורת לחשבון הזה. ביקש ממנה לבטל את החסימה. אמרה לו לא, לא לשחרר את הכסף [...]

ב"כ האישה: לעניין הכסף, מה שקרה, הוא יצא מהבית והפסיק לפרנס את אשתו. לא נתן לה שקל. הנוהל היה, מאחר והיא הייתה בחופשת לידה עם הילד בבית, היה נותן לה מזומנים, ואז הפסיק לתת לה מזומנים. הלכה לבנק למשך 2000 ש"ח, הגיעה לבנק ושמעה ממנהלת הבנק ב-6.9 שהבעל משך מהחשבון בצ'קים ולאט לאט רוקן את החשבון. הבעל משך מהחשבון 114,000 ש"ח: 25, 25, 50, 14. מנהלת החשבון אמרה לה שיש צ'ק במעבר אני עוצרת אותו ונותנת לך ממנו חצי ולו חצי. קצבת הילדים נשארה בחשבון ולא נתנה לאף אחד למשוך אותו. הוא משך את הכספים בחשאי מבלי להגיד לה. כשהתברר למנהלת הבנק שהוא משך, עצרה את הצ'ק האחרון שהוא רצה למשוך, את ה-50,000 ש"ח האחרונים, עצרה פירעון צ'ק זה ונתנה לה חצי, ואת ה-25 שנותרו השאירה בחשבון [...]

[...] בית הדין: ההלוואה שאבא שלו נתן לכם לפני החתונה, בשביל מה?

האישה: זה בשביל שנינו.

בית הדין: למה נתן לכם?

האישה: כסף משותף של שנינו, של הברית ושל החתונה והכול.

בית הדין: מתנות מהחתונה?

האישה: כן.

בית הדין: יש 300,000 ש"ח שזה סכום אדיר – אבא שלו החליט לתת מתנה בסכום זה? ! הוא נתן את זה למטרה מסוימת – למה?

האישה: שיהיה לנו משותף לשנינו.

בית הדין: סתם מתנה?

האישה: כן.

בית הדין: מתנה בסכום 300,000 ש"ח? !

האישה: אפילו לא ידעתי בכלל שזה מתנה מאבא שלו.

בית הדין: איך העביר לכם את זה?

האישה: דרך הבן שלו.

בית הדין: מתי זה היה?

האישה: יום לפני החתונה.

בית הדין: אז זה לא קשור למתנות החתונה ולא למתנות הברית אם הוא העביר את זה לפני החתונה, אז בשביל מה הוא העביר לכם סכום זה?

האישה: הכסף היה משותף.

בית הדין: הכסף היה של אבא שלו.

האישה: אפילו לא ידעתי שזה כסף של אבא שלו. ידעתי רק לאחר הבלגאן הזה.

בית הדין: מה עושים עם 300,000 ש"ח "שנפלו משמיים"? ! למה אבא נותן כסף בסכום כזה לבן ולכלה שלו?

ב"כ האישה: עוד לא ראינו שהוא נתן כסף בסכום כזה.

בית הדין: היא הודתה.

ב"כ האישה: היא לא יודעת.

האישה: אני לא יודעת.

בית הדין: מתי אמר לך שיש בבנק 300,000 ש"ח?

האישה: לא אמר לי, אני לא ידעתי מהסכום הזה בכלל. לא שיתף אותי בשום דבר ואין לי מושג מזה בכלל. לא יודעת. אני יודעת שזה חשבון משותף, וביום שהלכתי לבנק, חסמתי בצורה מסודרת כמו שצריך.

ב"כ האישה: אבל לפני זה היא ובאת כוחה הכחישו שהם חסמו.

ב"כ האישה: הוא משלם שכירות ומחיה ומזון, מאיפה באו 300,000 ש"ח בשנתיים?

האישה: מהחתימה ומהברית.

בית הדין: הבעל יגיש תוך שבוע סיכומים לגבי תביעת המזונות. ואם הצדדים מסכימים נשלח אותם ליועצת.

בפרוטוקול הדיון מיום ה' באדר ב' תשע"ו (15.3.2016) נכתב:

בית הדין: 300,000 ש"ח איפה זה?

האישה: הכול אצלו.

בית הדין: איפה ה-300,000 ש"ח?

הבעל: אצל אבא שלי, החזרתי לו.

בית הדין: זה היה בחשבון המשותף?

הבעל: זה היה בחשבון המשותף, וזה כסף שלי, אבא שלי הילווה לי אותם

בית הדין: יש לך הסכם הלוואה בכתב?

הבעל: למה לי הסכם בכתב?

בית הדין: למה הילווה לך סכום זה?

הבעל: כדי שאתקדם בחיים, ואקנה דירה
 בית הדין: מתי הייתה התוכנית מלכתחילה להחזיר לו את זה?
 הבעל: מתי שאוכל, הוא נתן לכל האחים שלי, והיום הם עם דירות והתקדמו
 [...]

בדיון מיום כ"ח בתשרי תשע"ז (30.10.2016) נאמר:

ש': ראית את עצמך שותף לה להכול?
 ת': כן, היא קיבלה הכול. הייתה כמו מלכה בבית.
 ש': וזו הייתה הסיבה שצירפת אותה לחשבון?
 ת': צירפתי אותה לעו"ש, לא לחסכונות.
 ש': איך מפרידים בין עו"ש לחסכונות?
 ת': אבא שלי הביא לי את החיסכון לקנות בית.
 ש': כשצירפת אותה לחשבון היה בחשבון 275,000 ש"ח?
 ת': כן, אבל צירפתי אותה רק לעו"ש.
 ש': אתה החתמת אותה על זה?
 ת': אם עובדים על אמינות לא צריך להחתים אותה.
 ש': היא ידעה מהסכום?
 ת': היא ידעה שאבא שלי הביא כסף לחסכון כדי שנוכל לקנות בית
 ש': כמה אבא שלך הביא?
 ת': שלוש מאות ומשהו אלף ש"ח.
 ש': זה האישור שאתה הבאת לבית הדין?
 ת': כן.

ב"כ האישה: מגישה מסמך מבנק טפחות שבו כתוב שהיו 275,000 ש"ח
 בחשבון הבנק.

ש': מתי צירפת אותה לחשבון?

ת': יום לפני החתונה.

ש': זה האישור של הבנק שאומר שיום לפני החתונה צירפת אותה? (מראה לו
 מסמך) [...]

ש': היו אז בחשבון 344,000 ש"ח, נכון?

ת': לא יודע. אין לי מושג.

ב"כ האישה: אני מראה את עמ' 20 בו רואים כמה הייתה היתרה בחשבון
 באוגוסט 2015 [...]

ב"כ האישה: רואים את היתרה בעו"ש, בעמ' 20 – 344,000 [...]

ש': ואתה החלטת למשוך את הכסף בלי שאשתיך תדע כי התכוונת להתגרש

ת': אחרי שהתחיל הבלגאן, אבא שלי ביקש את הכסף בחזרה

ש': אבל לא עשית את זה בבת אחת, אלא בכל מיני צ'קים.

[...] בית הדין: הכסף היה מונח הכול בחיסכון בניירות ערך?
ת': כן.

ב"כ האיש: [חשבון] הניירות ערך היה כל הזמן על שמו.
ש': כמה משכת כך בצ'קים מהחשבון? זה יהיה נכון לומר 344,000 ש"ח?
ת': איך 344?

ש': גם את המשכורת האחרונה שלך בספטמבר משכת בסך 6000 ש"ח?
ת': אם חסמתם את החשבון איך משכתי את הכסף?
ש': כי בדפים רשום שמשכת.

[...]

ת': מי אמר שהיא שותפה לחשבון? היא שופתה רק לעו"ש [...]
בפרוטוקול הדיון מיום כ"ז בניסן תשע"ז (23.4.2017) נאמר:

ש': אם את אומרת שהכסף שלך בחשבון הפרטי שלך שייך רק לך כי את
חסכת אותו מלפני הנישואין, למה את רוצה את ה-300 שהיו ל[פלוני] כאשר
התחתן איתך? הרי את לא עבדת עליהם, אלו 300 שלו.
ת': וגם שלי.

ש': למה שלך? את לא עבדת עליהם.

ת': זה חשבון משותף.

ש': רק בגלל שזה חשבון משותף?

ת': לי מגיע חלק מהכסף, כי אני אשתו.

ש': והוא בעלך?

ת': כן.

ש': אם הוא בעלך, אז גם מגיע לו מהכסף מהחשבון שלך.

ת': לא [...]

ש': אני אומר לך שלא משכת רק 2,000 ש"ח, אלא משכת 2,000 ואחר כך
עוד 2,000 ואחר כך 25,000 ש"ח. בסך הכול משכת 29,000 ש"ח. מה את
אומרת על זה?

ת': הייתי צריכה לחג.

בית הדין: את צריכה 29,000 לחג?

(האישה לא עונה)

[...]

ש': מה ראית בחשבון?

ת': [פלוני] הוציא את כל הכסף.

ש': כמה הוא הוציא.

ת': הכול.

ש': כמה היה בחשבון?

ת': 59,000.

ש': [פלונני] הוציא את כל ה-59,000 ?

ת': הוא הוציא את כל הכסף.

ש': אז איך הצלחת להוציא 29,000 ?

ת': סיפרתי למנהלת את הסיפור והיא הביאה לי. הייתי צריכה כסף לפני החג.

ש': למה היית צריכה 25,000 ?

ת': זה המנהלת נתנה את האישורים.

ש': המנהלת לא נותנת סתם.

ת': היה מגיע לי 25,000.

ש': למה מגיע לך 25,000 ?

ת': כי אני אשתו. זכותי [...]

בדיון מיום כ"ב בתמוז תשע"ז (16.7.2017) נאמר:

[...] בית הדין: איפה ה-25,000 האלו.

אישה: עשיתי הכול בשביל הבן שלי. קניתי לו מטה, פרקט, שידה. זה שפה לא עשה שום דבר בשבילנו. עזב אותנו והלך. זה שפה יושב.

ב"כ הבעל: מי זה הבן אדם שפה (מצביע על הבעל).

האישה שותקת

[...]

ב"כ הבעל: כשהוא הכניס אותך לחשבון היה לו 300,000 ש"ח שקיבל מאבא שלו [...]

ב"כ הבעל: זה האבא אמר שזה היה הלוואה.

האישה: מתנה או הלוואה, מה זה משנה. לא מגיע לי חצי מזה.

בית הדין: אז 'מגיע לך' הזכויות שלך: מזונות ילדים, כתובה. מה שהתקבל מהאבא זו הלוואה שצריך להחזיר.

ב"כ האישה: מדור

[...]

ב"כ האישה: היו 275,000 בחשבון שאתה הבאת אישור עליהם. הכסף צמח ל-340,000 בזמן שהיו נשואים. אין מחלוקת על מה שצמח שיש לחלק בשווה. השאלה היא על כספים שהוא הכניס אותה לחשבון כמה שהיה שם כשהכניס אותה האם היה שיתוף או לא זה שאלה משפטית שעל בית הדין להחליט [...]

בחקירת אבי הבעל בדיון ביום כ"ז בניסן התשע"ז (23.4.2017) נאמר:

ב"כ האיש: מה זה הכסף 300,000 ש"ח שהיה בחשבון של [פלונני] ?

ת': נתתי לו הלוואה, אמרתי לו קח את הכסף, וכשיהיה לך תחזיר לי.

בית הדין: כמה זמן לפני החתונה נתת לו את הכסף ?

ת': לא זוכר בדיוק.

בית הדין: שנה, שנתיים?

ת': משהו כזה, זה לא היה במכה אחת. הוא התחתן, אמרתי לו שנה ראשונה תשאיר לך את הכסף, אני שילמתי לו את שכירות שנה 29,000 ש"ח.

ש': וכשהתחיל הבלגאן?

ת': כשהתחיל הבלגאן אמרתי לו שאני רוצה את הכסף בחזרה.

בית הדין: למה נתת לו הכסף?

ת': לעזרה וכשיהיה לו יחזיר לי.

ש': מה עם ה-29,000 ש"ח של השכירות ששילמת לו?

ת': הגברת הלכה והוציאה אותם.

בית הדין: מה זה 29,000 ש"ח?

ת': של השכירות.

בית הדין: עשית איתו פתק או מכתב?

ת': למה צריך פתק בין אבא לבן?!

בית הדין: לשאר הילדים נתת?

ת': לא.

בית הדין: ולמה לו כן?

ת': כי זה הילד האחרון שלי. אח שלו נפטר.

חקירה נגדית של העד:

ב"כ האישה: אמרת שנתת לו כדי שיקנה דירה. אם יקנה דירה איך יחזיר לך את הכסף?

ת': יחזיר לאט לאט.

ש': ז"א נתת לו את הכסף ולא ידעת אם תקבל בחזרה או לא.

ת': אם לא יהיה לו, ייקח הלוואה ויחזיר לי.

ש': ולא סיכמת איתו באיזה תנאים יחזיר לך את הלוואה?

ת': זה בן שלי, אני מאמין לו. זה העיניים שלי.

בסיכומי הבעל הומצאו מסמכים רלוונטיים. הוגשה אסמכתה – הודעה מבנק המזרחי מיום י' בכסלו תשע"ו (22.11.2015) המופנית "לכבוד [פלוני ופלונית]" ובה ניתן אישור לנידון: "שווי תיק ני"ע לחשבון 204731 ליום 17.6.2013".

בגוף ההודעה נכתב: "אנו מאשרים כי ביום 17.6.2013 עמדה יתרת ני"ע בחשבונכם 204731 ע"ס 275,543.78 ש"ח."

יצוין כי הצדדים נישאו ביום י"א בתמוז תשע"ג (19.6.2013).

הוגשה אסמכתה מיום ט"ז במרחשוון תשע"ו (29.10.2015) שבה מאושרת הכנסתה של האישה לחשבון הבעל בתאריך י' בתמוז תשע"ג (18.6.2013).

הומצאה אסמכתא נוספת מבנק המזרחי על פיה ביום כ"ב באלול תשע"ה (6.9.2015) הייתה הזכות בני"ע הרשום ע"ש שני הצדדים על סך 226,921.86 ש"ח כאשר טרם מועד זה הועברו 100,000 ש"ח לאביו של הבעל, ולאחר מועד זה הועברו 200,000 נוספים ובס"ה 300,000 ש"ח.

בסיכומיו מסכם הבעל:

הבעל השיב לאביו את הכספים שהפקיד ברשותו בסך של 275,000 ש"ח וכן החזר תשלום שכירות ששילם האב לשנת הנישואין הראשונה בסך של 29,000 ש"ח (12*2400) סך הכול 304,000 ש"ח.

האישה משכה מהחשבון במזומן סך של 2,000 ש"ח בתאריך 6.9.2015, סך של 2,000 ש"ח בתאריך 8.9.2015 וסך של 25,000 ש"ח בתאריך 9.9.2015.

חשבון בנק משותף

בפסק דינו של אב"ד רחובות הגאון הרב נחום גורטלר שליט"א מיום א' בתמוז תשנ"ח (25.6.1998) (בתיק 162921/3) [פורסם בנבו] כתב בתוך דבריו:

[...] הבעל טען שמחצית הכספים המופקדים בבנק לאומי שייכים לו משום שאשתו הכניסתו לשותף בחשבון עם זכויות מלאות למשיכת כספים. עצם צירופו לחשבון נחשב שאשתו נתנה לו מחצית מהכספים במתנה [...]

לגבי השאלה [...] שטען הבעל שמגיעה לו מחצית מהכספים משום שעצם הכנסתו לחשבון מהווה מתנה של מחצית הכספים וזאת משום שמחצית הכספים רשומים על שמו. וכן מכך שיכל לפעול בחשבון כבעל החשבון, והרישום דומה לרישום קרקע בטאבו שבזה הכול מודים דהווי נתינה בקניין – נראה לי שאין טענת הבעל טענה כי לפי חוות דעת משפטית של היועץ המשפטי של המשרד עו"ד אשר רוט אין הדבר כן: אין הוספת אדם לחשבון בנק מהווה ראייה לנתינת מחצית הכספים. ואם צד מוכיח שהכספים שלו אין הרישום כשלעצמו מהווה ראייה שנתן לשני מחצית הכספים.

נוסף על האמור לעיל, מאחר שברור שהכספים באו ממקורות האישה והיו שלה. כדי לומר שבעלה זכה במחצית הכספים חייבים לומר שנעשה מעשה קניין שנתנו לו מחצית הכספים. אך מאחר שמעשה קניין לא נעשה אלא שהבעל טוען שעצם הכנסת שמו לחשבון או עצם הכנסת כספים לחשבון משותף מהווה קניין סיטומתא למתנה, מאחר שקניין זה אינו קניין ברור שכל השוק נוהג כך אין הדבר יכול להיחשב לקניין סיטומתא.

ונבאר הדבר יותר שהרי ברור שהרבה אנשים מצרפים אחרים לחשבונות בנק שלהם שיהיו נאמנים או שיפעלו בחשבון כמומחים. ואם כן סתם רישום אינו מהווה קניין ברור.

ולפי האמור לעיל יש חילוק ברור בין רישום בבנק בחשבון לבין רישום בטאבו שאם אחד מבני הזוג רושם את חברו בטאבו יש לו מחצית הדירה. דשם הכול יודעים שרשום בטאבו היא נתינה גמורה ורכוש הרשום על שם אחד בטאבו מהווה ראייה שזה ממונו ועל כן עצם הרישום הווי קניין סיטומתא. מה שאין כן רישום שותף לחשבון בנק אין הדבר כן. וכפי שפירשתי לעיל.

ובנוסף לאמור לעיל נביא כאן את טענת האישה שהיא צירפה את בעלה לחשבון הכספים (שקיבלה מהעזובן) משום שבעלה טען שהוא מבין בהשקעות – דבר שהאישה לא הבינה בו. ולפי זה נופלת טענת הבעל שאין

להסביר הרישום גם על שמו אלא כנתינת מחצית הכספים במתנה. אמנם יש שלצורך ניהול כספים ממנים מיופה כוח. אך מאידך ישנם הרבה שמאמינים בשותף ורושמים אותו כשותף לחשבון.

לאור כל האמור לעיל נראה לי לדחות טענות הבעל שמחצית הכספים הרשומים על שם שניהם שייכים להם שווה בשווה אלא: כל כספים שהאישה תוכיח שבאו מעיזבון אביה שייכים לה [...]

עתה לאחר שביירנו שהכספים שנכנסו לחשבון המשותף שמקורן בעיזבון האב של האישה שייכים לה. יש לדון שהרווחים על כספים אלו שייכים לבעל כדין פירות נכסי מלוג. ונראה לומר שהרווחים שהיו על כספי האישה מעבר למדד יש להם דין פירות נכסי מלוג ושייכים לבעל, אולם הרווחים עד הצמדה אין להחשיב כרווח אלא כשמירה על ערך הקרן.

ולפי זה הרווחים שהצטברו על כספי האישה משעה שהופקדו בבנק עד לגירושין שייכים לבעל.

[...] בבנק המזרחי היו מופקדים 67,226 ש"ח שהצטברו מהכנסות הצדדים. הבעל נטל את כל הסכום וזכותו לטעון שהכסף – "ממעשי ידי האישה השייכים לי. ואף דהווי מעשי ידיים שעל ידי הדחק, קים לי כפוסקים ששייך לי ואני המוחזק" [...]

חברו להרכב הגאון רבי חגי איזירר שליט"א כתב בנימוקיו בתוך דבריו:

כבר נתבאר על ידי חברי הרה"ג נ' גורטלר שליט"א שרישום בבנק אינו מעשה של העברת בעלות – לא מצד החוק האזרחי וכמובן לא מדין תורה – בניגוד לרישום בטאבו שזו העברת בעלות מבחינת החוק ולכך יש לה תוקף בהלכה מדין סיטומתא.

הרישום בבנק קובע לפי החוק את המערכת ההדדית שבין הבנק לבעלי החשבון ולא נוגע למערכת שבין בעלי החשבון כלל. זו גם הסיבה למה שנאמר לעיל שרישום בעלי חשבון אינו מהווה העברת בעלות בין בעלי החשבון.

למרות האמור הרי שלעניין מוחזקות שני בעלי החשבון הם מוחזקים בשווה גם בעבר כאשר חתימת כל אחד לבדו מספיקה וגם כיום כשצריך חתימות של שניהם.

ייתכן שהבנק יש לו גדר של 'שליש' ואז יכולה להיות נפקא מינה לגבי טענות ברי ושמא או טענות מכוח רוב או מיגו, אבל בנדון שלנו הטענות שקולות ולמעשה אין כלל טענה מצד הבעל שכן לדבריו הקניין נעשה ברישום בבנק וזה אינו קניין. אילו למשל היה טוען שנתנה לו החצי בקניין התחייבות או אודיתא והאישה הייתה מכחישה אז היה מקום לזכות אותו מכוח מוחזקותו, אבל הוא אינו טוען זאת ורק טוען לבעלות מכוח רישום שלו כבעל חשבון וזה אינו מעשה קניין.

ואפילו יכוונו שני הצדדים לקנות ולהקנות על ידי הרישום אין זה כלום כי הרישום רק נועד לקבוע את יחסם עם הבנק.

אם היה החשבון נעשה תחילה באופן שצריך תמיד שתי חתימות, היה מקום לכאורה לומר שגם אם החשבון המשותף אינו קניין, ההתחייבות של הבנק להחזיר הפיקדון – כלפי שניהם בשווה ומכוח זה זוכה הבעל במחצית. אבל זה אינו כי הבנק כשמתחייב לשחרר הפיקדון בחתימת שניהם לא מתחייב להעביר לבעלות שניהם בשווה אלא לשחרר לפי חתימות של שניהם והבעלות תהיה כפי שיסדרו ביניהם, וכל שכן כאן שדי היה בתחילה

בחתימה אחת שוודאי שלא הייתה התחייבות שהכסף יהיה של מי שיקדים ויחתום ויוציא אלא ההתחייבות של הבנק רק לכך שמי שיחתום תחלה הבנק רשאי מבחינתו לתת לו הכסף והבנק משוחרר על ידי זה מאחריותו.

חברם להרכב הגאון רבי אברהם שמן שליט"א כתב בעניין זה בתוך דבריו:

[...] פש גבן לדון בכספים של הצדדים [...] והנה עיקר טענותיו של הבעל מסתמכות ע"ז שכיוון שכספים אלו נכנסו לחשבונם המשותף הרי זכה לכל הפחות במחציתם כיוון שחשבון משותף יוצר מוחזקות וכיוון שכך אין להוציאם ממנו אף לא ברור רק בראיה ברורה.

והנה בא כוח הבעל הסתמך בסיכומיו על כמה טענות:

א. דבהלכות שותפים בסימן קע"ו בחושן משפט שכשמביאים שותפים לכספים לשותפות הרי הסכימו להשתתף ושבוה שפתחו חשבון משותף יצרו קופה משותפת. זאת בהסתמכו על לשון החוזה של הבנק שהצדדים חתומים עליו והרי מחשבון זה כל אחד יכל להוציא את הכסף ולכן דינם כשותפים לכל דבר ועניין. ואף אם לא נקבל את הטענה שניתן במתנה גמורה, עם כל זה כיוון שמוחזקים הם מספק אי אפשר להוציא ממון.

נראה דאין בטענות אלו ממש דכלל בידינו הוא דכל מאי דהביאה האישה לבית בעלה או מה שירשה דינם כנכסי מלוג או נכסי צאן ברזל. ולומר שזה ניתן במתנה גמורה – צריך שיהא מוכח וכל זמן שלא הוכח בפנינו שניתן במתנה גמורה אין הבעל יכול להחזיק בהם עד שיוכח שניתן.

זאת ועוד דנראה לומר דאין כאן שום מוחזקות של הבעל, כיוון שכספים אלו מופקדים בבנק והבנק מתחייב לבעל הכספים שיוכיח שהוא בעל הפיקדון, אך לא בא להתערב ולקבוע בעלות. ואדרבה – כפי שמוכח מנוסח חתימת בעלי החשבון והחוזה שחתמו עליו שמסירים מהבנק את האחריות על זה – זה לא אומר שבעל הכספים הקנה לזולתו. וממה שרצה בא כוח הבעל להוכיח מזה שמצווה בעל החשבון שלאחר פטירתו השני יוכל לפעול בחשבון – זה אך ורק כדי שהבנק לא יוזק וייתבע על ידי יורשי הנפטר מדוע מסר את הכספים ללא צו ירושה.

עוד ייתכן לומר שדבר זה שהאדם חתום עליו שלאחר פטירתו יוכל השני לפעול בחשבון אף אם נאמר שרצה להקנותו אך לא מצאנו שעשה פעולת הקנאה. והרי זה דומה לאדם העושה ביטוח חיים ומצווה למי לתת את הכספים שיתקבלו וייהנו מזה, האם יעלה על הדעת שלא יוכל לשנות את מה שהורה בחתימתו?

עתה עלינו לברר את טענתו של בא כוח הבעל שמעצם העובדה שהכניס לחשבון הרי נחשב הוא כשותף, אף אם הוא לא יוצר מוחזקות, ובהסתמכו על מה שנאמר בהלכות שותפים וכפי שנזכר לעיל. אך זה נראה כדחוי מעיקרו אף אם נאמר כך, והלוא עתה רוצים הם לפרק את שותפותם וכל אחד מגיעו את השקעותיו בפועל, אף שהרווחים מתחלקים בשווה וכמבואר דבר זה בחושן משפט (קעו סעיף ה), אך כשבאים לחלוק את השותפות כל אחד זכאי למעותיו שהוכנסו על ידו. וכיוון שכך עלינו לקבוע מהו הקרן ומהו הרווח והנה כתב כבר ידידי הרה"ג נ' גורטלר שליט"א שנראה שהצמדת המטבע לערכו – זה לא נחשב כרווח אלא כמעוה עצמם. נראה לדחות שכל זה בשותפות רגילה אך ביחסים בין בעל ואישה – שם מצאנו שכל זמן שקיים החפץ בפועל לאישה והרי זה דומה למשתמש בחפץ של האישה שהכניסה לו שמבואר באבן העזר שרק בלאות מגיעים לאישה, אך כיוון שדבר זה יש לדחות ולומר כיוון שהמעוה עצמם לא נמצאים ורק הבנק

התחייב לשלם תמורתם בזה יש לומר: כיוון שהבנק מכיר בזאת שיש להצמיד את ערכם לערכם הנומינלי ודבר זה מקובל מידי ספק לא יצאנו. ונראה שלגבי ההצמדה יש לחלוק את הערך בין הצדדים ומגיע לבעל את מחצית ערכם אם יוכיח שהוציאם לרווחא דביתא [...]

בערעור על פסק דין זה בפני בית הדין הגדול מיום כ"ב בכסלו תש"ס (1.12.1999) בפני הדיינים הגאונים הרב יוסף נדב, הרב זלמן נ' גולדברג, הרב עזרא בר שלום שליט"א נכתב בתוך דבריהם בזו הלשון:

[...] והנה טענת המערער כי מאחר שהכספים שהכניסה המערערת לחשבון משותף על שם שניהם בבנק מקנה לו זכות כשותף בכל הכספים – מאחר שהאומדנא מוכחת כי כוונת המערערת ליתן לו במתנה גמורה – אינה נראית. אומדנא כזאת היה מקום לקבלה אילו רשמה על שמו חלק בנכסים כי אז היה מקום לטענה לשם מה נרשם הנכס על שמו אם לא למתנה, וכי מה היה חסר אלו הנכס היה נשאר על שם המערערת – עובדה זו לא הייתה מונעת מהמערער להשתמש בנכס גם כשהוא רשום על שמה.

אך בנידון שלפנינו שהכניסה כספים, מקובל הוא שהחשבון משותף על מנת שיוכל לנהל את החשבון להכניס ולהוציא למכור ולקנות כפי שימצא לנכון, ואם נכנס הכסף לחשבון משותף האומדנא היא שיוכל לנהל את החשבון, אך לא שתחשב למתנה. ובכל אופן להוציא ממון על סמך אומדנא בלבד, צריך שהאומדנא תהיה ברורה ומוחלטת ולא שיהיה מקום להטיל בה ספק. במקרה שלפנינו האומדנא היא יותר שהכסף נרשם גם שמו על מנת שיוכל לנהל ולא כמתנה. יתרה מזו גם אם היה כל הכסף נרשם על שמו בלבד, הייתה האומדנא שנרשם על שמו כדי שיוכל לנהל את החשבונות כפי שימצא לנכון. הגע עצמך, אם אמרו חכמים "הכניסה לו מעות יקנה בהם קרקע", וכי גם אז נאמר מפני שנתנה לו אשתו כסף במזומן לידיו וקנה בהם קרקעות יהא הכסף שלו? אם במקרה כזה לא נאמר שהכסף שלו אלא נשאר של אשתו, ועם הגירושין הוא חוזר אליה כנכסי מלוג. גם במקרה שלפנינו לא ייתכן לומר שכספים אלו ניתנו לו במתנה, והם חוזרים אליה עם הגירושין.

בפסק דין בית הדין בירושלים בהרכב הדיינים הגאונים הרב אוריאל לביא, הרב שלמה תם והרב דוד מלכא שליט"א בעניין זה תיק [956318/1](#) [פורסם בנבו] מיום י"א באדר ב' תשע"ו (21.3.2016) כתב אחד הדיינים (לא צוין מי בעליה של כל אחת מהדעות שם) בתוך דבריו בזו הלשון:

חשבון בנק המשותף לשני בני הזוג

סכום הכסף שהתקבל אצל האשה בירושה דינו כנכסי מלוג – הקרן של האשה והבעל אוכל פירות, כמבואר בשולחן ערוך (אבן העזר סימן פה סעיף ז).

גם בעת שהכסף נכנס לחשבון בנק משותף הרשום על שם שני בני הזוג, לא חל שינוי מהותי במעמדו של סכום הכסף. הדבר ברור שהעברת סכום הכסף שהתקבל אצל האשה בירושה לחשבון זה נעשה מטעמי נוחות ואינו מבטא כוונת שיתוף והקנאת מחציתו לבעל. הרישום המשותף של חשבון הבנק קובע את זכותם של שני הצדדים לעשות פעולות בחשבון, ואכן שני הצדדים בעלי החשבון המשותף נותנים אמון הדדי שההתנהלות בחשבון תהיה מוסכמת והוגנת, ולכן לשני הצדדים הרשאה בלתי מוגבלת לפעול בחשבון המשותף. אך כל זה אינו מבטל את מעמדו של סכום כזה או אחר הנכנס לחשבון, וכל עוד סכום הכסף היה שייך לאחד מבני הזוג, לא חל שינוי במעמדו זה גם לאחר שנכנס לחשבון המשותף. אמנם באותו מועד שבו התקבלו כספי הירושה, עמדה בפני האשה האפשרות לפתוח חשבון נפרד

עבורה, אך גם אם לא עשתה כן, עדיין אין בהפקדת הסכום לחשבון המשותף משום ויתור על זכויות הממון שהיו לה בסכומים אלו קודם להפקדה זו.

יתרה מזו, מאחר שעל פי ההלכה לבעל זכות בלעדית באכילת פירות נכסי מלוג, והיה רשאי לקבל את הפירות היוצאים מסכום זה שהופקד, וכן לנהוג בסכומי הכסף כפי שהוא זכאי על פי ההלכה ביחס לנכסי מלוג, כיצד יוכל לממש זכות זו אם הכסף יופקד בחשבון בלעדי של האשה ולא תהיה לו גישה לסכומי הכסף.

בהיעדר הסכם לשיתוף בגוף הירושה, העברת סכום הכסף לחשבון המשותף מבטאת את הסכמת האשה לאפשר לבעל גישה לכסף ולממש את זכותו על פי ההלכה לפירות נכסי מלוג, אך בהיעדר הסכם מפורש, אין יסוד לטענה שהפקדה זו לחשבון המשותף מבטאת שיתוף הבעל כשותף מלא בירושה גופה. וגם בנקודה זו יפים דברי פסק הדין (בפד"ר חלק יא עמוד 119) שיובא להלן שאין נוצרת שותפות אלא לאחר שהתממש התנאי היסודי לשותפות והוא: "כשירצו השותפין להשתתף", ובנידון זה אין בפני כל אסמכתה שהוסדרה בין הצדדים הסכמה להיות שותפים בסכום הכסף שהתקבל בירושה אצל האשה. מה עוד שהציבור מכיר את ההוראה שבחוק יחסי ממון שבה נקבע שכספי ירושה אינן בני איזון, וכאמור בנקודה זו אין הבדל בין הוראות החוק להלכה, על כן גם מטעם זה, הוצאת סכומי כסף ממתכונת של ירושה והכנסתם למתכונת של שותפות, ובוודאי כשמדובר על סכום העולה על מיליון שקל, טעונה הסכם מפורש, ולא ייתכן לקבוע כי בסתמא הכנסת סכום כסף כה גדול לחשבון המשותף, מייצר שותפות.

ביחס לשאלה העקרונית על אודות סכומי כסף שאחד מבני הזוג הכניס לחשבון המשותף, בפסק דין שכתב הגאון רבי אברהם אטלס זצ"ל אב"ד חיפה (בפסק דין מבית הדין בחיפה בתיק 5199/מח הובא בספר משפטי ליעקב חלק ד עמ' תקלב) נקבע שהכסף הנכנס לחשבון המשותף, אינו נעשה רכוש משותף רק מפני שנכנס לחשבון הרשום על שם שני בני זוג, וכתב:

"כשם שבעל פותח חשבון משותף על שמו ועל שם אשתו וכל משכורתו והכנסותיו הוא מכניס לחשבון המשותף, היעלה על הדעת לומר שמחצית הכסף הנמצא בחשבון המשותף שייך לאשה והוא מעניק לאשתו כל חודש מחצית מהכנסותיו מתנה? ודאי שלא יאמר כן, אלא יאמר שזו דרך של חיים משותפים.

ע"כ מפסק הדין.

הפסיקה הכללית כבחינת דין סיטומתא

נבדוק את פסיקת הערכאה המשפטית כדי לעקוב על האפשרות של החלת דין סיטומתא בעניין חשבון משותף.

בבית המשפט העליון [בע"מ 4739/15](#) [פורסם בנבו] לפני כבוד השופט נ' הנדל נכתב:

[...] חשבון בנק משותף עשוי להיתפס כמקנה באופן אוטומטי זכויות קנייניות ביתרת החשבון לשותפים בו. אך בפועל, מענה על שאלת הזכויות הקנייניות בחשבון אינו תמיד פשוט, והוא עשוי להשתנות ממקרה למקרה ובהתאם לנסיבות. שאלת חלוקת הבעלות היא שאלה בסיסית בהגדרת מהות החשבון המשותף, ובעלת השפעה הן על זכויות השותפים בחשבון במקרה של סכסוך ביניהם, והן על צדדים אחרים כגון יורשים, נושים והבנק עצמו

(ריקרדו בן-אליאל "חשבון בנק משותף – הערכה ביקורתית", משפטים י' 439, 455 (1980)). הסוגיה תזכה לדיון ככל שנדרש להכרעה בבקשה זו, על נסיבותיה.

לצורך קביעת הזכויות הקנייניות ביתר חשבון בנק משותף, התפתחה בהלכה הפסוקה הבחנה בין חשבון בנק שנפתח מלכתחילה במשותף בין שני שותפים או יותר, לבין חשבון בנק שנפתח על ידי פלוני, שמפקיד בו מכספיו, ומצרף את אלמוני רק בשלב מאוחר יותר. בכל הנוגע למקרה הראשון, חזקה היא שהכספים בחשבון הם בבעלות המשותפת של כל השותפים, אלא אם הוכח ההיפך. זאת בהתאם לסעיף 9(ב) [לחוק המיטלטלין](#), התשל"א – 1971, לפיו בנכס משותף חלקו של כל אחד מהשותפים הנו שווה. בגדר "נכס" נכללת גם "זכות" (עניין סלי, בעמ' 791). לעומת זאת, במקרה השני, משמדובר בכספים שהיו בשלב הראשון בבעלותו הבלעדית של אחד השותפים, בכדי שמחציתם תעבור לשותף המצטרף ללא תמורה מצידו, יש להוכיח קיומה של מתנה על פי [חוק המתנה](#), התשכ"ח – 1968 (להלן: חוק המתנה) (ראו גם עניין ברעם, בעמ' 48). כלל זה מוחרג **בכל הנוגע לבעל ואישה, ביניהם קיימת בדרך כלל – בשני סוגי החשבונות שתוארו לעיל – חזקה שהבעלות הופכת למשותפת מרגע ההצטרפות, אך לא בכל הנוגע לאחרים** (עניין סלי, בעמ' 794).

ניתן לומר שהכללים המבחינים בין חשבון בנק משותף מלכתחילה לעומת חשבון בנק משותף בדרך, משקפים את המציאות. בסוג הראשון, נקודת הפתיחה שווה לשני השותפים. בחשבון כזה, על פניו – חזקה, אם תרצו – מחולקים הכספים לאורכם של חיי החשבון. בנבדל, בסוג השני, טרם הצירוף של השותף לחשבון – הייתה תקופה שבה הזכויות בו היו מסורות לבעליו המקורי בלבד. בחשבון כזה, הדין אינו יכול להתעלם מהמציאות וחייב לקבוע כללים מתאימים ומורכבים יותר. בסוג זה של חשבון, לא ניתן להניח רצון של הגורם שפתח את החשבון לחלק שווה בשווה את הכספים שבו ויש להוכיחו. קיומה או שלילתה של החזקה משקפים אפוא את אשר התרחש בפועל בחשבון. כך תוך מתן הזדמנות לצד הטוען אחרת לסתור במקרה הראשון ולהוכיח יסודות המתנה במקרה השני. מצוידים בכלים פסיקטיים אלה נעבור להוראות [חוק המתנה](#) בסוגיה זו, של הדרכים להקנייתן.

בערעור אזרחי מס' [679/76](#) בתיק "סלי" [פורסם בנבו] הנזכר בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים כתב השופט ויתקון (הדגשה אינה במקור):

אני מסכים.

כפי שאני מבין את המצב במקרים כגון אלה, העובדה שפלוני הופך את חשבונו בבנק (או פותח חשבון) על שמו ועל שם אלמוני, אין בה, כשלעצמה, משום הוכחה שאלמוני אמנם שותף בבעלות על הזכויות כלפי הבנק. **בין בעל ואשה קיימת, בדרך כלל, חזקה מעין זו, אך לא בין אחרים.** על כך דיברנו בע"א 263/74, גלבר נ' ויזל, (לא פורסם), שם לא היה בית המשפט המחוזי מוכן –

לראות בפתיחת חשבון וניהולו על שם האב ושתי בנותיו (להבדיל מחשבון כזה על שם איש ואשה) ראייה מספקת לכוונת האב לשתף את הבנות בבעלות על החשבון, כל שכן לעשות את הנשאר בחיים לבעלה הבלעדית.

מסקנה זו הצדקנו ואמרנו

שכוונותיו של המנוח להיטיב עם רבקה כראוי לה – כוונות שהיו לו לפי ממצאי השופט – מעולם לא בשלו ומעולם לא יצאו אל הפועל. על רבקה היה נטל הראיה שפתיחת החשבון פירושה, בנסיבות המקרה, שיתופה בבעלות עליו והיא לא הרימה את הנטל הזה [...]

נמצא כי גם לפי הפסיקה שיתכן כי יכולה היא להוות לבסיס הלכתי מטעם דין סיטומתא – עניין שיש לבררו בנפרד ובהרחבה, אולם גם לפיה – הרי כי השותפות בחשבון אף לבני זוג היא כלשון הפסיקה בגדר של "בין בעל ואשה קיימת, בדרך כלל, חזקה מעין זו", "בכל הנוגע לבעל ואישה, ביניהם קיימת בדרך כלל – בשני סוגי החשבונות שתוארו לעיל – חזקה שהבעלות הופכת למשותפת מרגע ההצטרפות" – "חזקה" ו"בדרך כלל". נמצא כי גם את החזקה הזו אפשר לסתור לפי הנתונים אלא שהמשוכה שלפי הפסיקה יש לדלג כדי להוכיח את אייהשותפות, היא גבוהה מן הרגיל.

בנוסף לכך, במאמרו של חבר בית הדין הגדול הגאון רבי מיכאל עמוס שליט"א בספר כנס הדיינים – תשע"ה התייחס הא בתוך דבריו לעניין קניין סיטומתא בחשבון משותף, וכך כתב:

בפשטות אפשר היה לומר: לא צריך להגיע לקניינים, יש קניין הנקרא "סיטומתא" ואחרי שיש קניין "סיטומתא" – ככה מקנים היום. אבל מה נעשה שהנתיבות (סימן רא ס"ק א) מדייק שכיוון "שכתבו הרמב"ם (הלכות ממכירה פרק ו הלכה ז) וכל הפוסקים שאין שום דרך שיזכה במטבע כי אם אגב קרקע", משמע ש"סיטומתא" לא מועיל במטבע. לפי זה בנידון דידן מי שירצה לבאר שזה מועיל מדין "סיטומתא" – זה בעייתי.

אכן בחתם סופר (שו"ת חתם סופר חלק ב יורה דעה סימן שיד וסימן שיד וחלק ה חושן משפט סימן יב) הוכיח ש"סיטומתא" קונה מדאורייתא (ושלא כדעת הנתיבות סימן רא ס"ק א הנ"ל שקונה רק מדרבנן, וייתכן דהא בהא תליא – עיין פד"ר חלק ד עמוד 316) ומביא (בחלק יורה דעה סימן שיד) ראיה מתשובת הרשב"א (מיוחסות סימן רכה).

יש עוד שתי תשובות רשב"א. במקום אחד (חלק ב סימן רסח) כותב הרשב"א:

וכן אתה דן בכל מקום: במה שנהגו בממונות בכל מקום, ואפילו לא נהגו כן במקום אחר – אתה נוהג כן במקומו כאילו הוא תנאי גמור מוסכם ביניהן. ואפילו לא הסכימו בפירוש בני המדינה אלא שנהגו כן סתמא הוא מנהג חזק כאילו התנו בו בפירוש. ואפילו לא כתבו הרי הוא מן הסתם כאלו כתבו בו ודנין בו כאלו הוא תנאי בית דין, כיוון שנהגו לעשות כן תדיר, ואפילו הוא כנגד ההלכה – שמנהג מבטל הלכה ודנין בו כדרך שדנין בתנאי בית דין.

אומר הרשב"א: בדיני ממונות מה שנהגו בני העיר זה כמו דין תורה, הרשב"א מביא ראיה מדין "סיטומתא".

אמנם הרשב"א לא כתב על כסף (שנקנה בסיטומתא) אבל בתשובה אחרת (חלק ג סימן קלד, הובאה בבית יוסף חושן משפט סימן קעו [בשינוי לשון, ועל פיו הציטוט דלהלן]) כתב: "ואפילו היה להם מטבע שאינו נקנה בחליפין מכל מקום כבר נהגו".

הרשב"א כותב בפירוש שהמטבע נקנה על ידי המנהג. יוצא שהנתיבות אומר שאין קניין למטבע על ידי "סיטומתא", אולם הרשב"א אומר שאם זה המנהג – זה ה"סיטומתא" אז זה מהני [...]

יצוין שבסיום דבריו צירף שם הגר"מ עמוס שיטות נוספות שבכל אחת מהן ישנה מחלוקת ובצירופן סבר שיחול קניין בחשבון משותף – נושא שחלקו עליו רבים מהדיינים, ומהם שהזכרו לעיל.

יש לציין ולהעיר על דבריו כי מטעם זה היה מקום לומר שכיוון שהמנהג הרווח בבתי הדין הוא כדעת החתם סופר שסיטומתא מועילה גם במקרים שלא מועיל קניין, וכי בלי הלכה זו לא מצאנו ידינו ורגלינו בהסכמים בימינו, אזי גם בחשבון בנק: אם היה נחשב לסיטומתא, היה נחשב כקניין. אלא שהשאלה בנידון דנן אם בכלל נחשב הדבר כסיטומתא לאור פסקי הדין הנזכרים למעלה.

בירור נשוא פסק הדין לפי הפסיקה הנזכרת

היה לומר במקרה דנן שלו היה הכסף נשאר בחשבון המשותף, היה נחשב שהאישה, כמו הבעל, בבחינת מוחזקת בו, ואם ננקוט שעניין חשבון משותף כקניין העברת כספים מדין סיטומתא הוא בבחינת ספק או אז הייתה מוחזקתה בממון מותרת את מחצית הכספים בידיה של האישה.

סברה זו אפשר לחדד כשנבחן למשל כיצד נוהגים בכספים שבחשבון כזה לעת פטירתו של אחד הצדדים. כאשר בעל נפטר, למשל, ויש חשבון הרשום על שמו ועל שם האישה בבנק, ברירת המחזל היא שמחצית כספי החשבון הם בבעלותה של האישה (מלבדה היא יורשת את מחצית חלקו של הבעל. זאת, אגב, בניגוד להלכה). הנחת היסוד היא אפוא שמחצית כספי חשבון המשותף לשניים שייכת לאחד מהם והמחצית השנייה – למשנהו. לעניין זה ראה גם בפסיקת ביהמ"ש העליון בע"א מס' 268/81 (פורסמה בבנו). מטעמי נוחות וקיצור נעתיק כאן את עיקריה מה"מיני רציו". תחילה אומנם נאמר:

[...] (בעקבות ע"א 679/76 [3] [הובא לעיל]): מטרת סעיף 13א לפקודת הבנקאות, 1941 לפיו מחייב הרישום המשותף לראות את הרשומים כבעלי החשבון כשתופים גם אחרי פטירתו של אחד מהם היא להגן על הבנק ולהבטיח את פעולתו הסדירה במקרה של מות אחד מבעלי החשבון המשותף, אך אין הוא בא להסדיר את זכויותיהם של בעלי החשבון בינם לבין עצמם.

אך בהמשך נקבע כי:

(1) עצם פתיחת חשבון משותף בבנק יכולה לשמש רק הוכחה לכאורה לרצונם של בעלי החשבון לקיים ביניהם שיתוף קנייני בכל הנוגע לכספים המופקדים בחשבון האמור.

(2) מכוח סעיפים 9(ב) ו-13(א) לחוק המיטלטלין, תשל"א-1971, חשבון שנפתח מלכתחילה במשותף בין שני שותפים או יותר, חזקה היא שהכספים בו הם בבעלות המשותפת של כל השותפים, אלא אם כן הוכח ההפך.

(3) כאשר החשבון נפתח על ידי פלוני, והוא מפקיד בו מכספיו, ובשלב מאוחר יותר הוא הופך את החשבון לחשבון משותף עם אלמוני כי אז על מנת שפעולה זו תוכר כהענקת מתנה לאלמוני של מחצית הכספים באותו חשבון ושל הזכות למשוך כספים מהחשבון, דרושה הוכחה בדבר גמירות דעת מצד פלוני – "הנותן" – להענקת אותה מתנה.

ההתייחסות לכספים הרשומים על שם שני הצדדים היא אפוא כאל כאלה שיש לגביהם הוכחה לכאורה לרצונם של בעלי החשבון לקיים ביניהם שיתוף קנייני, גם כאשר צירף הבעל את אשתו לחשבון ונפטר ודרושה על פי פסיקה זו הוכחה בדבר גמירות דעתו להענקת מתנה – עדיין אין בכך אלא כדי לומר שיתכן שמטרת ההכנסה לחשבון הייתה שונה, אולם משיוכח להנחת דעת בערכאה השיפוטית כי זו אכן הייתה המטרה ייחשב צירוף השותף כהשלמת הקניין (ואין זה זר, אף במבט הלכתי שפעולת קנייןם תצריך עדיין הוכחה לכוונת גמירות הדעת אך משישנה כוונה כזו – ישנו קניין, אדרבה הלוא רוב הקניינים כך הם, עיתים שהכוונה עולה מתוך דיבורם של הצדדים "לך חזק וקני" "לך משוך וקני" "הרי את מקודשת" וכדומה, עיתים שעולה היא מתוך ההקשר הכללי "עסוקין באותו עניין" אך רק במקרים מעטים – כקניין שטר עולה היא בבירור מתוך מעשה הקניין גופו). אם כך הדבר ייתכן שיש לראות ברישום החשבון או בהכנסת כספים אל החשבון המשותף "סיטומתא" ונעיר כי הלוא במישור הקנייני אין לכאורה הבדל בין הרישום כאמור לבין הכנסת כספי אחד השותפים לחשבון הרישום כבר – ואף מלכתחילה – משותף. ואם כן, בראותנו את הכספים שהוכנסו לחשבון משותף מלכתחילה על כל פנים כקניין הרי שיש מקום לראות גם את הרישום או את הכנסת הכספים לחשבון שנפתח כשל יחיד והיה למשותף – כקניין, אלא שנצרכת ראיה לכוונת הנותן, ואף בלעדיה אפוא – וכל עוד אין ראיה נגדית – אפשר שיש כאן לפחות ספק קניין.

מאיך גיסא אפשר לומר כי גם [חוק המיטלטלין](#) שהוזכר בפסיקה האמורה, ואף הפסיקה גופא, אינם מבטאים שותפות קניינית, אלא שלמען הסדר הטוב וכתקנת הציבור, מבלי להיכנס בכל תיק לגופו ומבלי לנבור לנבור בעברו של כל חשבון בבנק – מי מהשותפים בו הכניס אליו כסף זה או אחר – נקבע בדין כללי שכזה במישור הראייתי ולא במישור המהותי.

מכל מקום ייתכן שנושא זה והכרעת בתי הדין בפסקי הדין הנזכרים הם בבחינת ספק וייתכן אולי שחל בהם דין סיטומתא. ומשכך כסף בחשבון משותף הוא בבחינת מוחזקות, ובספק – הדין הוא כי הכסף נותר בידי המוחזק (וכאן אפשר שאיננו מוגבלים לקביעה השיפוטית האמורה בדבר הראיות הנחוצות לכוונת הנותן, שכן ייתכן שבמבטו של דין תורה תייתר המוחזקות את הצורך בראיה ואף אם לא נאמר כך – בעניינו שבו הנותן הוא צד ג' שבוודאי התכוון לתת מתנה והשאלה היא אם כיוון ליתנה לשני השותפים או לאחד מהם – ודאי שיש מקום לומר שנטל הראיה הוא על השותף הבא להוציא מהמוחזקות ולומר שהמתנה ניתנה לו לבדו, אף אם בעברו היה החשבון חשבון הפרטי).

אולם גם אם נאמר כך, הרי במקרה דגן הכסף נמצא כבר מזמן בידי האב.

כל זאת מלבד הסברה והאומדנה האפשרית שהאב לא הסכים כלל שכספו לא ישמש לקניית דירה. והרי גם האישה וגם באת כוחה בדיונים ובסיכומים, וכפי שצוטט, הצהירו באופן ברור שהכסף ניתן במתנה לשם מטרה ספציפית של קניית דירה. כל המחלוקת נסבה אם הייתה זו הלואה או מתנה, אולם לדברי כל הצדדים אף המתנה – אם מתנה הייתה – ניתנה לשם קניית דירה, וכיום, כאשר שנתיים לאחר מתן הכסף הצדדים נמצאים בהליך של גירושין ושניהם אינם רוצים זה בזה כלל וכלל ולא נקנתה הדירה, הרי על דעת כן לא הסכים האב לתת את הכסף.

גם אם נאמר שאין אומדנה שכזו שכן ייתכן לומר שאם למשל היו מחליטים בני הזוג שלא לקנות דירה אלא להשתמש עם הכסף לצורך אחר שהיה בעיניהם חשוב יותר כמו קניית עסק או

השקעה בבנק וכיו"ב, יש אומדנה שהאב היה מסכים וכי כוונתו במתנתו הייתה לא רק לדירה אלא אף לכל אשר יחליטו בני הזוג לטובתם האישית. ואם כן, אין אומדנה כפי הנזכר, אולם נראה כי יש אומדנה בסיסית נוספת שוודאי התכוון לה האב, והיא שהצדדים ישתמשו יחדיו בכסף לצורך דירה או אולי אפילו לשם צרכים אחרים. אולם על מקרה שיפרדו הצדדים ולא ישתמשו בכסף יחדיו והאשה תיקח את מחצית הכסף לעצמה ולשימושה העצמי ללא בעלה בעת פירוד – על כך וודאי ישנה אומדנה לכאורה שעל דעת כן לא נתן את הכסף.

דוגמה דומה לאומדנה שהזכרנו מצינו במורדת שדינה להחזיר מתנותיה שכן לא נתן לה מתנותיה על דעת שתמרוד בו ותצא ותקח את המתנות שנתן לה ותהנה מהן לבדה או עם איש אחר. כך גם בנידון דנן שישנה אומדנה שהאב אשר נתן את כספו לשם דירה לבנו ההולך לישא אשה, כאשר זו תקח את מחצית המעות עמה לבדה ותהנה מהם לבדה ועם איש אחר.

נציע את עיקרי סוגיית החזרת המתנות במורדת ואת טעם הדין המבואר בפוסקים – שנקל להבין כי שייך הוא גם בענייננו:

במסכת כתובות (נד ע"א) איתא:

איתמר: אלמנה – רב אמר: שמין מה שעליה, ושמואל אמר: אין שמין מה שעליה [...] הלכתא כוותיה דרב. מאי טעמא? כי אקני לה – אדעתא למיקם קמיה, אדעתא למשקל ולמיפק לא אקני לה.

ופירש רש"י: "[...] דהא קמיה קיימא ואינה יוצאה מביתו, ואדעתא דהכי מקנה לה שיהו שלה כל זמן שהיא תחתיו."

מסוגיה זו למד הרי"ף (שם דף כז ע"א) גם להפסד מתנות בדין מורדת, וכתב:

וחזינן לגאון דאמר דיהיב לה עיקר כתובה מנה מאתים בלחוד כי היכי דלא ליהוין בנות ישראל הפקר, אבל מאי דכתב לה מדיליה, בין תוספת בין מתנה, לא יהיבנן לה מידי.

את דבריו הביא להלכה גם הרא"ש (שם סימן לה).

כן כתב הרמב"ן בחידושו לכתובות (סג ע"ב) בזה"ל:

וכתב עוד ה"ר יוסף הלוי ז"ל דהיכא דיהיב לה מתנה, בין קרקע ידוע בין ששעבד לה ליתן מעות או מדעם [נ"א: דבר], אפילו כתב לה לבתר נישואין מתנה גמורה לחוד ואין צריך לומר כתבה בכתובה, ואימרדה – הפסידה הכל, דאי [נ"א: דכי] אקנה לה אדעתא למיקם קמיה, כדאמרינן "אלמנה שמין מה שעליה", והיינו לאחר נישואין, ואפילו הכי שמין, וכן נראה מדברי רבינו הגדול ז"ל שכתב: "אבל מאי דכתיב לה מדיליה בין תוספת בין מתנה לא יהיבין[ן] לה מידי" ומכלל דבריו [שמדברי הגאון ואליבא דתקנת הגאונים הם] דכל [נ"א: וכל] שכן מדינא דגמרא דלית לה וכן כתב בפרק האשה שנפלו.

ובהמשך דבריו כתב:

ומצאתי בחיבור אחד שבתשובות רב האי ורבינו אלפסי הכי דייני דאפילו במתנה לחוד דבתר נישואין מפסדה, ואיכא לדחוקי דקא משמע לן התם תוספת וכל שכן מתנה, דאומדן דעת הוא דמפסדה, אלא אם כן כתב לה שקבל על עצמו שאפילו תמרוד תטול כמו שאמר הרב בן מיגש ז"ל, דהתם תנאי ממוזן הוא וקיים [...] ואין זה צריך לפנים.

וכן כתב הרשב"א בחידושו לכתובות (סג ע"ב, סד ע"א) בסוגיית מורדת:

בתשובות רבינו האי גאון ז"ל ורבינו אלפסי ז"ל [...] דאפילו מתנה לחוד דבתר נשואין מפסדא וכן דעת ה"ר יוסף הלוי אבן מגאש ז"ל [...] דאדעתא למישקל ומיפק לא יהב לה. (סג ע"ב)

ובתשובות רבינו האי גאון ז"ל ורבינו אלפסי ז"ל: אפילו מה שכתב לה מתנה אחר נשואין למיפק ולמישקל לא יהב לה וכן כתב הרב ׳ מגאש ז"ל. (סד ע"א)

כיוצא בזה כתב הרשב"א בתשובה (חלק ז סימן תיד):

[...] ואם גרשה תוך י"ב חדש י"ב חודש שהזכיר הם מכוח התקנות שנתקנו במורדת] נותן כל כתובתה אבל מה שהוסיף לה משלו אינה נוטלת מהן כלום שלא כתב ולא נתן לה משלו על מנת שתקח ותצא ממנו ותתנאה בהם בפני בעל אחר.

וכל הראשונים הללו עמדו על כך שמתנה חוזרת במורדת במכל שכן מתוספת כתובה. וכמו שהביא המאירי בחידושו (בית הבחירה) למסכת כתובות (סג ע"ב) בדין החזר מתנות במורדת:

זה שכתבנו שאיבדה כתבתה, כל שכן אם נתן לה מתנה שהפסידה, שלא נתן על מנת שתצא. ולא סוף דבר שנתן לה בשעת נשואין שדינה ככתובה, אלא אף לאחר נשואין, הן שנתן לה קרקע ידוע הן שקבל עליו ליתן לה כך וכך, וכן כתבו גאוני ספרד [...]

וכן פסק הרמב"ם (פרק יד מהלכות אישות הלכה ח) בדין אישה המורדת בטענת 'מאיס עלי' וזו לשונו:

ואינה נוטלת משל בעל כלום, ואפילו מנעל שברגליה ומטפחת שבראשה שלקחן לה – פושטת ונותנת, וכן כל שנתן לה מתנה מחזרת אותה, שלא נתן לה על מנת שתטול ותצא.

וכן פסק בשולחן ערוך (אבן העזר סימן עז סעיף ב) שהביא דברי הרמב"ם (ללא טעם הדין).

נמצא שהסיבה שאישה מורדת מחזירה מתנות שנתן לה בעלה היא האומדנה "אדעתא אדעתא למישקל ולמיפק לא אקני לה", וכל זה שייך אף באב שנתן סכום נכבד כל כך לבני הזוג כדי שיקנו בו דירה (אפילו אם נניח שהיה מסכים שישתמשו בו גם שימוש אחר) שוודאי לא היתה דעתו לתת מחציתו לאישה אם תתפרד החבילה עוד טרם שישתמשו בני הזוג יחדיו בכספים.

להלן אומנם ידובר בדין הכתובה והמתנות שבמורדת ויתבאר שבנידוננו לא חל על האישה דין מורדת המפסידה את כתובתה ואת מתנות בעלה, אך זאת משום שבמורדת האומדנה בנויה על הנחת האשמה בפירוק הנישואין לפתחה שלה, מה שאין כן כשבו מוטלת לפתחו של הבעל (ובפרט היות שההתחייבויות בנישואין הן הדדיות ודומות ל"מכר" ולא ל"מתנה" ולכן האומדנה היא דווקא כזו שיכולה הייתה להיות עליה הסכמה של שני הצדדים והדבר ברור שלא נוכל לאמוד שדעת שניהם היא שתפסיד גם אם האשמה בבעל ולא בה).

לא כן במתנה שנתן אבי הבעל שוודאי אומדן דעתו הוא שלא התכוון ליתנה אלא על דעת שימוש של שני הצדדים יחדיו.

ואומנם בדברי הפוסקים נראה שנקל לרון דין החזר מתנות במתנות שנתן הבעל לאישה יותר מבמתנות שנתנו קרוביהם, ועוד מבואר שאף בבעל יש לחלק בין מתנות כגון בגדים ותכשיטים למתנות אחרות שבהן קשה יותר לבסס את דין חזרת המתנות (והפוסקים ביארו שטעם חלוקה זה אינו שייך כל כך במתנות הקרובים ולכן הללו קרובות יותר שלא לחזור, וכל שכן כשאכן אינן "בגדים ותכשיטים"), אלא שבמה דברים אמורים? כשהצדדים אכן השתמשו יחדיו במתנה שבזה יש לומר

שהתקיימה כוונת הנותן ואין לנו לתלות את המתנה באורך השימוש – כסברת הגאונים – שכל הנותן מתנה לחברו אינו נוטל ערב שיישאר באהבתם זה לזה, וכך גם הנותן מתנה לבני זוג – אף שסיבת נתינתו היא קרבתו לאחד מהם – אם נתנה מכל מקום לשניהם בעודם נשואים אין המתנה בטלה אם תמו נישואיהם. לא כן כשלא התקיימה כוונתו כלל – שלא השתמשו יחד במתנה כלל וכנידוננו שלא רכשו כלל את הדירה ואף לא עשו כל שימוש אחר בכסף.

כל זאת אף לולי טענת הבעל ואביו שהיו אלה כספי הלוואה לצורך דירה ולא מתנה. לטענה זו הרי כאשר הכניס הבעל את אשתו וצירפה לחשבוננו כאשר הכסף היה כבר בחשבון הרי שצירפה לפחות כלווה כמוהו שהרי הכסף לטענה זו הוא הלוואה ולא מתנה. כאמור למעלה, במהלך החקירות ענתה האישה שהכספים היו מתנה. אולם בדיון האחרון לאור שאלת בא כוח הבעל בעניין זה כי אביו של הבעל אמר שהייתה זו הלוואה, ענתה האישה: "מתנה או הלוואה, מה זה משנה. לא מגיע לי חצי מזה?" נמצא כי האישה העלתה בחצי פה גם היא את האפשרות שמדובר בהלוואה אלא שלטענתה אין הדבר משנה. בנוסף לכך, כשבית הדין הגיב לדבריה בזו הלשון: "אז 'מגיע לך' הזכויות שלך: מזונות ילדים, כתובה. מה שהתקבל מהאבא זו הלוואה שצריך להחזיר", לא השיבה באת כוח האישה שלא הייתה זו הלוואה אלא אמרה: "מדור". כלומר: מה תקבל האישה כדמי מדור לילד? נמצא כי בחצי פה ובשתיקה נראה כי גם לדעת צד האישה ובאת כוחה ייתכן שסכום זה היה הלוואה.

אולם גם מעבר לכך ובלי הערכה זו, לפי כל הנימוקים שהבאנו לעיל אין להוציא ממון מהאבא או מהבעל – את המחצית מהסך המדובר של 275,000 ש"ח.

נרחיב בעניין האומדנות שהזכרנו וכדלהלן.

האם עני יכול לשנות צדקה ממטרתה המקורית?

במסכת בבא מציעא (עח, א) איתא במשנה:

השוכר את החמור להוליכו בהר והוליכו בבקעה, בבקעה והוליכו בהר, אפילו זו עשר מילין וזו עשר מילין, ומתה, חייב. השוכר את החמור להוליכה בהר והוליכה בבקעה: אם החליקה פטור, ואם הוחמה חייב. להוליכה בבקעה והוליכה בהר: אם החליקה חייב, ואם הוחמה פטור, אם מחמת המעלה – חייב.

ובגמרא שם איתא:

מאי שנא רישא דלא קא מפליג ומאי שנא סיפא דקא מפליג (רש"י: בין הוחלקה להוחמה) [...] רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: הא מני רבי מאיר היא, דאמר: כל המעביר על דעת של בעל הבית נקרא גזלן (רש"י: נקרא גזלן, וקמה ליה ברשותיה להתחייב בכל אונסיה וסיפא רבנן). הי רבי מאיר [...] אלא הא רבי מאיר דמגבת פורים, דתניא: "מגבת פורים לפורים, מגבת העיר לאותה העיר, ואין מדקדקין בדבר. אבל לוקחין את העגלים ושוחטין ואוכלים אותן, והמותר יפול לכיס של צדקה. (רש"י: מגבת פורים לפורים – מעות שגובין הגבאין מבני העיר לחלק לעניים לסעודת פורים. לפורים – כולה יתנוה לעניים דפורים. ואין מדקדקין – לומר דיים בפחות, והמותר יפול לכיס של צדקה. אבל לוקחין את העגלים – לרוב בכל המעות. והמותר – שלא יספיקו לאכול בפורים ימכור ויפול לכיס של צדקה). רבי אליעזר אומר: מגבת פורים לפורים, ואין העני רשאי ליקח מהן רצועה לסנדלו אלא אם כן התנה במעמד אנשי העיר, דברי רבי יעקב שאמר משום רבי מאיר. ורבן שמעון בן גמליאל מיקל.

דלמא התם נמי דאדעתא דפורים הוא דיהיב ליה, אדעתא דמידי אחרינא לא יהיב ליה? אלא הא רבי מאיר דתניא: "רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי מאיר: הנותן דינר לעני ליקח לו חלוק – לא יקח בו טלית, טלית – לא יקח בו חלוק, מפני שמעביר על דעתו של בעל הבית." ודלמא שאני התם, דאתו למחשדיה, דאמרי אינשי "אמר פלניא זבנינא ליה לבושא לפלוני עניא, ולא זבן ליה", אי נמי "זבנינא ליה גלימא ולא זבן ליה". אם כן ליתני "מפני החשד", מאי "מפני שמעביר על דעתו של בעל הבית"? שמע מינה משום דשני הוא וכל המעביר על דעת של בעל הבית נקרא גזלן.

והתוספות שם (עח, ב) כתבו וזו לשונם:

מגבת פורים לפורים – ואם תאמר דאמרינן בערכין (דף ו, ב): מעות של צדקה מותר לשנותן בכל מה שירצה ואפילו באו לידי גבאי ואפילו אמר מנורה זו לבדק הבית מותר לשנותה למצוה אחרת? ויש לומר דדוקא בפורים אמרינן הכא דאין לשנות ומגבת העיר לאותה העיר נמי דפורים דוקא.

עוד ביארו התוספות שם שרבי אליעזר אינו חולק על תנא קמא, וזו לשונם:

רבי אליעזר אומר מגבת פורים לפורים, תנא קמא לא איירי אלא בגבאי דלא ישנה ורבי אליעזר איירי בעני שנתנו לו מעות לצורך סעודת פורים שאינו רשאי העני לשנות.

אולם מנגד רבן שמעון בן גמליאל מקל בדבר והרי"ף והרא"ש ועוד ראשונים פסקו כמוהו וכדלהלן.

הרי"ף למסכת בבא מציעא (שם מח, ב מדפי הרי"ף) כתב: "[...] ורבן גמליאל מקיל וליתא לדרכי מאיר דתרוייהו בחד טעמא שייכן וכרבן גמליאל סבירא לן דמקיל [...]"

כך גם פסק הרא"ש (שם פרק ו סימן ט) בזו הלשון:

רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן הא מני רבי מאיר היא דאמר כל המעביר על דעתו של בעל הבית נקרא גזלן. דתניא רבי שמעון בן אלעזר אומר משום רבי מאיר הנותן דינר לעני ליקח לו חלוק לא יקח בו טלית טלית לא יקח בו חלוק מפני שמעביר על דעתו של בעל הבית. וליתא לדרכי מאיר וכן נמי הא דתניא מגבת פורים לפורים ואין מדקדקין בדבר ואין העני רשאי ליקח מהן רצועה לסנדלו אלא אם כן התנה במעמד אנשי העיר דברי רבי יעקב שאמר משום רבי מאיר. ורבן גמליאל מיקל. וליתא לדרכי מאיר דתרוייהו בחד טעמא שייכו. וכרבן גמליאל סבירא לן דמיקל.

והנה הטור חלק על אביו הרא"ש (אורח חיים סימן תרצד), וזו לשונו:

חייב כל אדם ליתן מתנות לעניים ולפחות שתי מתנות לשני עניים. מעות שגבן לחלק לעניים בפורים אין רשאי לשנותן לצדקה אחרת ואין העני רשאי להוציאן לדבר אחר אלא בסעודת פורים [...]

והבית יוסף שם הביא שרק דעת רבנו ירוחם מתאימה לשיטת הטור ופסק שלא כדבריו, וזו לשונו:

[...] ויש לתמוה על רבינו שפסק להאי ברייתא דקתני ואין העני רשאי ליקח מהם רצועה לסנדלו שהרי כתבו הרי"ף (בבא מציעא מח, ב) והרא"ש (בבא מציעא פרק ו סימן ט) שם דליתא להאי ברייתא דסברה דמעביר על דעתו של בעל הבית גזלן הוי אלא כרבן גמליאל קיימא לן דמיקל. וגם הרמב"ם בפרק ב' מהלכות מגילה (הלכה טז) השמיט הא דאין עני רשאי להוציאן לדבר אחר. ורבינו ירוחם (נתיב י חלק ב) כתב להאי ברייתא וגריס בה דברי רבי מאיר

שאמר משום רבי עקיבא וכתב שרבים חולקים על הרי"ף ופוסקים כרבי עקיבא מחבירו ושדברי הרי"ף נראים וכן נראה שהוא דעת הרמב"ם ז"ל.

והב"ח שם ביאר את מקור חומרתו של הטור וכתב וזו לשונו:

ואין העני רשאי וכו' – שם בברייתא רבי אליעזר אומר מגבת פורים לפורים ואין העני רשאי ליקח מהם רצועה לסנדלו אלא אם כן התנה במעמד אנשי העיר דברי רבי יעקב שאמר משום רבי מאיר ורבן שמעון בן גמליאל מיקל.

וכתבו הרי"ף והרא"ש בפרק האומנין דליתא לדברי מאיר דסבר מעביר על דעתו של בעל הבית גזלן הוא אלא כרבן שמעון בן גמליאל קיימא לן דמיקל.

והמרדכי בפרק המקבל (סימן שצח) ובפרק קמא דמגילה (סימן תשפח) כתב: "ואין העני רשאי וכו' דברי רבי מאיר שאמר משום רבי עקיבא. ורבן שמעון בן גמליאל מיקל והלכה כרבי עקיבא מחבירו." וכן כתוב בהגהות מיימוניות (פרק ב הלכה טז אות ד). ומקור דבריהם מהסמ"ג סוף הלכות מגילה (רנ ע"ג) שכתב כן אלא שכתב עוד וזה לשונו: "יש ספרים שגורסין 'זו דברי רבי יעקב שאמר משום רבי מאיר' ולפי זה יכול להיות שהלכה כרבן שמעון בן גמליאל שמיקל בשל סופרים." עכ"ל. נראה דמסתפק בהלכה זו לפי הגירסאות ודעת המרדכי והגהות מיימוניות לסמוך על מה שכתב הסמ"ק (סימן קמח עמ' ק) שאין העני רשאי וכו' ועל זה נסמך גם רבינו אף נגד דעת אביו הרא"ש ז"ל ומיהו העניינים נהגו לשנות ואין מוחין בידם.

נמצא שהב"ח ביאר שמקורו של הטור בדברי המרדכי, הגהות מיימוניות, סמ"ג וסמ"ק, אולם להלכה נהגו העניינים לשנות ואין מוחין בידם.

ובשיירי כנסת הגדולה (הגהות בית יוסף אות ג) כתב:

העני הגובה מגבת פורים יכול לשנות – ספר המפה. ומצאתי במחזור רומניא כתוב:

האידנא נהגו לקבץ ליתומים ולעניים לפרנסה ומלבוש, וליכא למיחש דעל דעת כן ניתנין וכאתנו עליהו דמי, ולפי זה גם לעניים שרי. וכן עמא דבר.

ועוד הוסיף שם (אות ד):

אלא שיש לתמוה, דמההיא דפרק המפקיד משמע דלא קיימא לן כרבי מאיר דכל המעביר על דעתו של בעל הבית גזלן הוא וכדכתב הרי"ף. וכיון שכן, הטור שכתב בחושן משפט סימן רצ"א כדברי הרי"ף – איך כאן פסק כרבי מאיר?

אלא שיש לתרץ לדעת הטור, דהך לא מקרי מעביר על דעת בעל הבית, דישי מקפיד באחד שלא ימסרנו לאחר ויש שאינו מקפיד גם כן, ומכל מקום לכתחלה ודאי שאין לו למסור לאחר, דאיכא למיחש לטעמא שאין רצוני לכתחלה. הראד"ב בתשובה (שו"ת לחם רב) סימן קפ"ב.

והנה, בשולחן ערוך (שם סעיף ב) נפסק כדעת רוב הראשונים בזו הלשון: "אין משנין מעות פורים לצדקה אחרת. הגה: ודוקא הגבאים (מרדכי פרק קמא דבבא בתרא), אבל העני יכול לעשות בו מה שירצה."

והמשנה ברורה (שם ס"ק ט) כתב: "מה שירצה, ר"ל אף דהגובים גבו המעות לצורך סעודת פורים מכל מקום יש לעני רשות להוציאן לשאר צרכיו."

והנה, המשנה ברורה בהלכות שבת (סימן רמב ס"ק ד) הביא את גם את הדעה המחמירה וכתב:

אם שלחו לו דבר מאכל שיאכלנו בשבת לא יאכלנו בחול. כן כתב בספר חסידים, ועיין לקמן בסימן תרצ"ד סעיף ב' דדעת השולחן ערוך שם דהעני יכול לשנות במגבת פורים למה שירצה אף דגבוהו לצורך פורים. אכן גם שם יש מחמירין בזה עיין בטור שם.

נמצא כי לכאורה שיטת הספר חסידים להחמיר כדעת הטור ומשמע מהמשנה ברורה שיש להחמיר כדעתם. והדבר טעון ביאור שהרי הרמ"א והמשנה ברורה בהלכות מגילה הקלו בזה ולא הזכירו כלל את דעת המחמירים.

והנה, מצינו ליישב עניין זה כי כוונת ספר חסידים והמשנה ברורה בהלכות שבת רק בגדר של מידת חסידות וכדלהלן:

בספר חסידים (מרגליות, סימן תתסו) נכתב:

[...] למי שנשלח לו ביום ו' תרנגולת או בצים ואמר השליח, פלוני שלח לך כדי שתאכל בשבת זה, אינו רשאי לאכול אותו בחול אלא בשבת ואם יש הרבה ונשאר לו יתן לבני ביתו. ואם יאמר השליח אל יאכל אדם אלא אתה שיהיה לו זכות אל יתן לשפחתו כיון שלא נתן לו אלא על מנת לאכלו יחיד.

ובשולחן ערוך הרב (סימן רמב סעיף ח) כתב: "ואם שלחו לאדם איזה דבר מאכל שיאכלנו בשבת אל יאכלנו בחול (ממדת חסידות אבל מן הדין אין איסור בדבר עיין סימן תרצד)."

מבואר בדבריו שדברי הספר חסידים הם ממידת חסידות בלבד.

כך גם פשטות דברי הקיצור שולחן ערוך (סימן עב סעיף ח) שכתב: "מי ששלחו לו איזה דבר לאכלו בשבת, יש לו לאכלו בשבת ולא להשאירו לחול." מלשונו "יש לו לאכול" ולא כתב לשון חובה או שאסור לנהוג אחרת משמע לכאורה שהוא רק ממידת חסידות.

וראה גם בשו"ת דברי יציב (יורה דעה סימן קמג אות ד) בנושא "שינוי מצדקה לצדקה" בתוך דבריו שכתב בזו הלשון:

[...] ועיין בחושן משפט ריש סימן שנ"ט דלגזול דבר שליכא מאן דקפיד שרי, וכתב המחבר ואף זה אוסר בירושלמי ממדת חסידות עיין שם, ועל כל פנים יצא לן מקור הדבר לרבינו הספר חסידים [הנ"ל] לאסור על כל פנים ממדת חסידות.

וכן הוא עוד יותר מפורש בספר היראה לרבינו יונה אות רפ"ב, או אם נתן לך דמים ליקח טלית אל תקח בהם חלוק כי המשנה מדעת בעל הבית גזלן הוא עיין שם, דלכאורה תמוה דפסק כרבי מאיר, אולם להנ"ל שממדת חסידות יש להחמיר אף בדבר שאין מקפידין, הכי נמי כן הוא, וזה ברור לעניות דעתי.

מנגד מצינו בדעת תורה למהרש"ם (לסימן רמב) שהחמיר בכך מצד הדין על פי דברי החוות יאיר, וזו לשונו:

ועיין עוד בבאר היטב סוף ס"ק א (בשם ספר חסידים דמי ששלחו לו דבר מאכל שיאכל בשבת, אסור לו לאכלו בחול) ועיין תשובת חות יאיר סימן רלב באורך בזה (יעוין שם בא"ד שהביא מספר חסידים הנ"ל וכתב דלאו רק משנת חסידים היא אלא דינא היא וכו' ע"ש).

והנה בשו"ת חוות יאיר (סימן רלב) הנזכר, הסובר להחמיר, כתב בתוך דבריו בזו הלשון:

נשאלתי פלוני עשיר נדר לבן דודו תלמיד חכם לשלוח לו בכל ערב שבת מידה יין לקידוש ובן דודו חפץ לקיים המצוה בממונו ולקנות יין לקידוש מכיסו [...] מפני דאדעתיה דהכי נותנו לו ואי לא עביד הכי לא גמר ומקני ליה והווי ליה כגזל [...]

גרסינן בפרק האומנין (בבא מציעא ע"א) [...] "ואין העני רשאי ליקח מהן רצועה לסנדלו [...] ורבן שמעון בן גמליאל מיקל" [...] הנותן דינר לעני ליקח בו חלוק לא יקח בו טלית וכו' וכתב הרי"ף והרא"ש דלא קיימא לן כרבי מאיר דמגבת פורים ורבי מאיר דחלוק וטלית דתרווייהו חדא טעמא אית להו דסבירא ליה כל המעביר על דעת בעל הבית נקרא גזלן ולא קיימא לן הכי.

ולכן תמה הבית יוסף על הטור דכתב באורח חיים סימן תרצ"ד הא דאין העני רשאי וכו' דמגבת פורים וכתב דיש גורסין גבי מגבת פורים ואין העני וכו' דברי רבי מאיר שאמר משום רבי עקיבא ופסקו כן משום דהלכה כרבי עקיבא מחבירו [...]

ובחדושי אורח חיים שלי כתבתי דדעת הטור הוא דטעמא דרבי מאיר דמגבת פורים הוא משום דסבירא ליה דודאי איכא קפידה לנותן שרוצה שהעני יאכל וישתה ויקיים מצות סעודת פורים בממון שנתן לו דניחא לאיניש דמתעביד מצוה בממונו ואין רצונו שיקח רצועה לסנדלו [...] רק שרבן שמעון בן גמליאל מיקל דסבירא ליה דליכא קפידא בהא לנותן דמכל מקום אית ליה שכר מצוה. וסבירא ליה להטור נהי דלא קיימא לן כל המעביר על דעת בעל הבית וכו' במידי דלית ב' קפידה כלל מכל מקום בשינוי מעות פורים מסעודת פורים לרצועה אית ביה קפידה כרבי מאיר וגם מלשון "רבן שמעון בן גמליאל מיקל" ולא אמר "מתיר" מוכח דסבירא להו למסדרי הברייתא דקולא יש כאן בזה דודאי יש מקום להקפיד דלא דמי לשינוי מחלוק לטלית או מטלית לחלוק דתרווייהו לא מקרבי הנייתא ואין הנתינה לזה מצוה יותר משני. ומדברינו אלה מוכח דאפילו העני מוציאו לצרכו יש קפידה כל דהו וחיישינן לה, מכל שכן בנדון השאלה דשאלנא קדמיכו [...]

כל זה כתבנו משום יגדיל תורה ויאדיר לקיים כל דברי רבותינו ז"ל ומתוכם נתבאר דסבירא להו דדבר דדרך להקפיד ודאי יש קפידה ולצורך קניית יין לקידוש דמי לצורך סעודות פורים.

וראיתי בספר חסידים סימן תת"ע שאם נשלח לאדם דורון לאכלו בשבת אסור לאכלו בחול רק הנשאר יתן לבני ביתו ואם אמר לו "אל יאכל ממנו רק אתה" אסור ליתן ממנו לאחר. ונראה דלאו משנת חסידים הוא רק דינא הכי הוי והשולח לחבירו מעות או יין לקידוש צריך לקדש על היין ההוא או לקנות בדמים יין לקידוש ואפילו לקנות דגים בשבת אסור מכל שכן ההיפוך דקידוש מצוה דאורייתא הוא ומדרבנן על היין. ומכל מקום לפי המנהג דשולחים לתלמיד חכם מעות ואומרים לו דרך כבוד לקנות מהם יין או דג חשוב לשבת או יום טוב דהואיל דהמנהג לומר כך דרך דורון וכבוד ואין דרך להקפיד לא הוי קפידה. ונראה פשוט דאם הוא באופן דלא הוי קפידא נכון להיזהר ליקח מממונו יין לקידוש ולארבע כוסות בפסח וקמח למצה וכל כהאי גוונא אף על פי דזה שנשלח לו לדורון עדיף וטוב יותר מכל מקום טפי הידור ודקדוק מצוה הוי אם קונה הדבר מכיסו דלא הוי מסיטרא דחנם ואף דמסתברא מלתא יש לנו עוד ראייה מהזוהר. ולכן למנהג אשכנז שבלילי פסח שולחים יין לארבע כוסות יזהר ליקח מכל יין כוס אחד מיהו גם מממונו כוס אחד ובקידוש יהיו כל היינות מוכנים לפניו שלא יצרך לברך

הטוב. וכן בקצת ק"ק שולחים יחידי סגלה מעות בחורף לקנות בהם נירות ללמוד לאורם אל ידליקם לצורך תשמיש חול.

נמצא כאמור שדעת החוות יאיר שדברי הספר חסידים אינם ממידת חסידות אלא מעיקר הדין וכשיטת הטור ודעימיה. אלא אם כן ידוע שהנותן אינו מקפיד.

נמצא כי דעת רוב הפוסקים שהעני יכול לשנות את הצדקה שקיבל למטרה אחת למטרה אחרת, אולם יש מהראשונים והאחרונים שהחמירו בזה.

והנה כאמור, בנידון דנן שהאב נתן לבנו סכום גדול לצורך קניית דירה, הרי נחשב גם כעין צדקה שהרי בעת הנישואין לא היה בידי בנו כדי לקנות דירה כלל. ואם כך, הרי שהיכולת לשנות לצורך עניין אחר תלויה לכאורה במחלוקת הנזכרת. וכגון אם היו חפצים בני הזוג לקנות עסק או חנות או להשקיע את הכסף במקום אחר, עולה השאלה האם האב היה מקפיד על כך.

והנה, לדעות המחמירים (הטור, החוות יאיר ודעימיהו) שנותן מקפיד על שינוי, אזי ודאי הממון חוזר אליו. אולם גם לדעות שהוא אינו מקפיד בצדקה, היה מקום לומר שבסכום גדול כמו בנידון דנן בסך של למעלה מ-275,000 ש"ח ישנה אומדנה שהוא אינו רוצה שישתמשו בכסף זה לצורך אחר. אולם גם אם נאמר שאין אומדנה כזו, מכל מקום כאמור ישנה אומדנה דמוכח שוודאי לא התכוון שהאישה תשתמש בממון זה או בחציו לבדה ללא בעלה שהוא בנו כאשר ייפרדו. ובצירוף הספק אם בכלל קנתה האישה את הממון מדין סיטומתא וכפי שהרחבנו ובמיוחד שכיום הממון כבר מוחזק בידי האב, נראה ודאי שלא ניתן להוציאו מהאב. גם אם נימא שהתפיסה נחשבת לאחר שנולד הספק, מכל מקום בצירוף כל הספיקות נראה שלא ניתן להוציא ממון.

לפיכך סך 275,000 ש"ח לא יחולק בין הצדדים. הבעל ואביו אינם חייבים להשיב מחציתו לאישה.

אומדנה במתנה

יש להוסיף שבמתנה דין אומדנה קל יותר ממכירה, ונדון דידן הרי עוסק במתנה, דהנה בשולחן ערוך חושן משפט (סימן רז סעיף ד) נפסק:

"אבל המוכר סתם, אף על פי שהיה בלבו שמפני כך וכך הוא מוכר, ואף על פי שנראים הדברים שלא מכר אלא לעשות כך וכך, ולא נעשה, אינו חוזר, שהרי לא פירש, ודברים שבלב אינם דברים. ואף על פי שקודם מכירה אמר שהוא מוכר על דעת לעשות כך וכך, כיון דבשעת המכירה לא אמר, אינו חוזר. הגה, מיהו אי איכא אומדנא דמוכח, נתבטל המקח (תוספות והרא"ש כלל פה). ויש אומרים דבמתנה דברים שבלב הויין דברים (הגהות אלפסי פרק אלמנה גיזונית)."

וביאר הסמ"ע (ס"ק י):

דבמתנה דברים שבלב כו', הטעם, דדוקא במכר דקיבל מעות מסתמא גמר ומקני אם לא דפירש, מה שאין כן במתנה דהוא בחנם, דאומדן דעת כל דהו מבטל המעשה ואמרינן ביה דלא גמר בדעתו ליתנו לו בחנם.

ובביאור הגר"א (שם ס"ק יג) כתב לעניין אומדנה במכר שמבטלת את המקח:

מיהו כו' – כמו בשכיב מרע שכתב כל נכסיו ומי ששמע שמת בנו כו' בכא בתרא קמו, ב ומברחת בכתובות עט, א ואפילו לא אמרה מידי כמ"ש בבבא בתרא קנא, א ועיין תוספות בקדושין שם ובכתובות צז, א.

ובאשר למתנה כתב הגר"א (שם ס"ק יד):

וי"א כו' – כן למד ריא"ז משכיב מרע ומי ששמע ומברחת הנ"ל.

(ליקוט) וי"א כו' – דבזה אין צריך לסברא ראשונה דבאומדנא דמוכח כו' אלא ההיא דמברחת ומי ששמע משום דהוא במתנה וכן הא דקיימא לן כרבי אלעזר בן עזריה בריש פרק ה' דכתובות ובה מתורץ קושיית תוספות שם מז, ב דיבור המתחיל שלא כו' ואם תאמר כו' וכן ההיא דזבין כו' ואחר כל זה הדוחק הוצרכו תוספות בעצמן שם לחלק בין נותן דבדעתו תלוי שכתב והא דפריך כו' (ע"כ).

המקרה של שכיב מרע המצוין בגר"א הובא במסכת בבא בתרא (קמו, ב) במשנה:

שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים ושייר קרקע כל שהוא מתנתו קיימת (רשב"ם: "הואיל ושייר לעצמו הרי היא כמתנת בריא הלכך בין עומד מחוליו בין מת, מתנתו קיימת דשלא מדאגת מיתה צוה מתנה זו") לא שייר קרקע כל שהוא אין מתנתו קיימת (רשב"ם: "ואם עמד חוזר אפילו קנו מידו שגוראין הדברים שמחמת מיתה נתן ועל מנת שאם לא ימות לא יתקיים המתנה").

ובגמרא שם מובא:

מאן תנא דאזלינן בתר אומדנא, אמר רב נחמן, רבי שמעון בן מנסיא היא דתניא הרי שהלך בנו למדינת הים ושמע שמת בנו וכתב כל נכסיו לאחר, ואחר כך בא בנו מתנתו מתנה. רבי שמעון בן מנסיא אומר אין מתנתו מתנה שאלמלי היה יודע שבנו קיים לא היה כותבן.

ולשאר הדוגמאות המובאות בגר"א – עיין בכל אחת מהן במקומה.

המקרה של מברחת ממנו הוכיח הגר"א מקורו במסכת כתובות (עט, א). איתא שם:

ההיא איתתא דבעיא דתברחינהו לנכסה מגברא (רש"י: "אלמנה היתה ובאת להנשא והיתה מקדמת ונותנת לבתה כדי להכריח זכות בעלה מהם שלא יזכה בהם והודיעה לעדים שאין מתנה זו מתנה אלא להכריח ולא שתזכה בהם אם תתאלמן היא או תתגרש"), כתבתינהו לברתה, אינסיבה ואיגרשה. אתאי לקמיה דרב נחמן, קרעיה רב נחמן לשטרא אזל רב ענן לקמיה דמר עוקבא אמר ליה: "חזי מר נחמן חקלאה היכי מקרע שטרי דאינשי." אמר ליה: "אימא לי איזי, גופא דעובדא היכי הוה?" אמר ליה: הכי והכי הוה. אמר ליה: "שטר מברחת קא אמרת, הכי אמר רב חנילאי בר אידי אמר שמואל: מורה הוראה אני אם יבא שטר מברחת לידי אקרענו." אמר ליה רבא לרב נחמן: "טעמא מאי (רש"י: אמר שמואל אקרענו)? דלא שביק איניש ויהיב לאחרני (רש"י: ולא גמר להקנותו אלא בעוד שהוא דואג מאחרים שלא יחזיקו בהם). הני מילי לאחרני (רש"י: בנותנתן לאיש נכרי איכא למימר דלא גמרא וקניא), אבל לברתה יהיבא (רש"י: מתנה חלוטה). " אפילו הכי במקום ברתה נפשה עדיפא לה.

והמקרה ממסכת כתובות שהביא הגר"א כראיה נוספת לאומדנא במתנה, הובא שם (נד, ב)

במשנה בזו הלשון:

אף על פי שאמרו בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה אם רצה להוסיף אפילו מאה מנה יוסיף נתארמלה או נתגרשה בין מן האירוסין בין מן הנישואין גובה את הכל. רבי אלעזר בן עזריה אומר: מן הנישואין גובה את הכל מן האירוסין בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה שלא כתב לה (רש"י: תוספת דמדעתו) אלא על מנת לכונסה.

ובגמרא שם (נה, א) מובא שרבי נתן פסק כרבי אלעזר בן עזריה שכן סובר רבי נתן דאזלינן בתר אומדנא. וכן נפסק שם (נו, א) כרבי אלעזר בן עזריה. וכן נפסק בשולחן ערוך (אבן העזר סימן

נה סעיף ו, ועיין באר הגולה שם ס"ק י). טעמו של רבי אלעזר בן עזריה הוא שכיוון שתוספת כתובה דינה כמתנה הרי במתנה אמרינן דברים שבלב הוויין דברים וכאומדנה.

הטענה ביחס להחזרת סך שכירות הדירה בסך 29,000 ש"ח

והנה, הבעל טען שבתוך חשבון ני"ע היה גם סך 29,000 ש"ח שהעביר אביו לצורך שכירות הדירה למשך השנה הראשונה וגם סכום זה הוחזר לאב. בהבהרת בא כוח הבעל נכתב כי האב שילם חודש בחודשו את השכירות בשנה הראשונה, אלא שכיוון שהייתה זו הלוואה, לטענתו, השיב סך זה מחשבון ני"ע לאביו מלבד הסכום הגדול של 275,000 הנזכר.

נראה כי באשר לסכום זה לכאורה היה מקום לומר כי ההכרעה היא שהצדדים שותפים בו בשווה. סכום זה היה בחשבונם המשותף. סכום זה ניתן לשם שכירות הדירה כאשר הצדדים חיו בשלום. השכירות שולמה כל התקופה. לא מתקבל על הדעת – גם לשיטתו של האב כי הסכום הגדול של 275,000 ש"ח הולווה לצורך דירה – כי גם 29,000 ש"ח שניתנו לצורך שכירות ניתנו כהלוואה. אין שום אומדנה לומר כן, וייתכן – וכך מסתבר ונראה – כי סכום זה ניתן במתנה לבני הזוג להתחיל בו את חייהם. האומדנה שהזכרנו לעיל נוגעת לסכום הגדול שניתן לצורך דירה באופן מיוחד לכל הדעות והצדדים, כאשר במקביל לא נקנתה הדירה. אולם בנוגע לשכירות הדירה שמומשה למעשה אין כל אומדנה.

יצוין בנוסף לכך שנושא השכירות עלה בסיכומי הבעל בסעיפים 43 ו-56 אולם בפעם הראשונה עלה בעדות האב בדיון מיום כ"ז בניסן תשע"ז (23.4.2017) שהוא דיון אחד לפני האחרון כאשר במשך הדיונים (שנתיים ימים) מתחילת התיק לא העלה האב טענה זו. בפרוטוקול הדיון הנ"ל נכתב:

הופיע העד, אביו של הבעל:

חקירת העד על ידי בא כוח הבעל:

ב"כ האיש: מה זה הכסף 300,000 ש"ח שהיה בחשבון של [פלוני]?

ת': נתתי לו הלוואה, אמרתי לו קח את הכסף, וכשיהיה לך תחזיר לי.

בית הדין: כמה זמן לפני החתונה נתת לו את הכסף?

ת': לא זוכר בדיוק.

בית הדין: שנה, שנתיים?

ת': משהו כזה, זה לא היה במכה אחת. הוא התחתן, אמרתי לו: "שנה ראשונה תשאיר לך את הכסף." אני שילמתי לו את שכירות שנה 29,000 ש"ח.

ש': וכשהתחיל הבלגאן?

ת': כשהתחיל הבלגאן אמרתי לו שאני רוצה את הכסף בחזרה.

בית הדין: למה נתת לו הכסף?

ת': לעזרה וכשיהיה לו יחזיר לי.

ש': מה עם ה-29,000 ש"ח של השכירות ששילמת לו?

ת': הגברת הלכה והוציאה אותם.

בית הדין: מה זה 29,000 ש"ח?

ת': של השכירות.

בית הדין: עשית איתו פתק או מכתב?

ת': למה צריך פתק בין אבא לבן?!

בית הדין: לשאר הילדים נתת?

ת': לא.

בית הדין: ולמה לו כן?

ת': כי זה הילד האחרון שלי. אח שלו נפטר.

יובהר כי האב העביר להם 29,000 ש"ח לשכירות בעת נישואיהם לצורך שכירות בשנה הראשונה. האישה הוציאה סך דומה בשלוש פעימות (2000, 2000, 25,000) אך זאת בעת הסכסוך – מעל שנתיים לאחר מכן ולאחר זמן רב מסיום השכירות בשנה הראשונה – ומכאן שהסכום שהוציאה אינו קשור לסכום השכירות והסכום הזה הוא יד המקרה. מעבר לכך כאמור אין בסיס לטענה שסכום זה היה הלוואה. ישנה גם סתירה בין הדברים כאשר הבעל טען שאביו נתן סכום לדירה לכל האחים לעזור להם, ואילו האב אמר שנתן רק לבן זה שהוא הבעל דגן. דברי הבעל נטענו בדיון מיום ה' באדר ב' תשע"ו (15.3.2016) שבו אמר הבעל בתוך דבריו:

בית הדין: איפה ה־300,000 ש"ח?

הבעל: אצל אבא שלי, החזרתי לו.

בית הדין: זה היה בחשבון המשותף?

הבעל: זה היה בחשבון המשותף, וזה כסף שלי, אבא שלי הלווה לי אותם.

בית הדין: יש לך הסכם הלוואה בכתב?

הבעל: למה לי הסכם בכתב?

בית הדין: למה הלווה לך סכום זה?

הבעל: כדי שאתקדם בחיים ואקנה דירה.

בית הדין: מתי היה בתוכנית מלכתחילה להחזיר לו את זה?

הבעל: מתי שאוכל, הוא נתן לכל האחים שלי, והיום הם עם דירות והתקדמו.

נאמנותו של הבעל התערערה גם בשל העובדה כי לפתע הפך את עורו ובקש שלום בית וכל המסתעף מכך, מתברר שבקשה זו הייתה צעד טקטי שכן בעוד בית הדין 'הלך עימו' בבקשתו זו, בסופו של דבר כאשר שכנע בית הדין את האישה לפנות לייעוץ, או אז התנגד לפתע הבעל להליך זה. בנוסף לכך, בשיחת המסרונים של הבעל לאישה שכביכול פנה אליה לשלום בית, שלח לה בטעות מסרון שהופנה לבא כוחו ושבו שאל אותו מה הוא אומר על הודעותיו. נראה ברור כי התנהלותו הייתה שלא בדרך האמת וכצעד טקטי כדי להרוויח נקודות בהליך המשפטי.

אולם מאידך גיסא הרי 29,000 ש"ח אלו שייכים לבעל מצד אחר:

סכום זה כלול בתוך כל ההפרש בין סך 275,000 ש"ח שהעביר האב לכ־340,000 ש"ח שהיו בני"ע בעת שהבעל הוציא את הכספים. והנה הרווחים שנעשו בני"ע דינם כפירות נכסי מלוג וגם אילו היה כל הסכום שנתקבל מהאב היה שייך לאישה, הרי הרווחים שממנו הם נכסי מלוג ושייכים לבעל אלא שלפי החוק יש לאזנם ואף הצדדים נישאו על דעת שינהגו – ובמקרה

הצורך יחלקו בנכסיהם – על פי החוק, כפי שמסתבר לפי השתייכותם המגזרית וכפי שעולה אף מהתנהלותם בתביעה – האישה ביקשה את האיזון גם בזכויות באחת מבקשותיה כנוכח בפסק דין זה, ואף הבעל לא הגיב לבקשה זו שהוא אינו רוצה באיזון כחוק.

אם וכאשר כך הם פני הדברים הרי כי הרווחים צריכים להתחלק בשווה בין הצדדים (אכן להלן יתבאר שיש משמעות לכך שעל פי עיקר דין תורה החלוקה שונה).

ומצד נוסף, הרי גם סכום זה מוטל בספק אם הוא שייך לאב או לצדדים ואם האישה קנתה את מחציתו בהצטרפותה לחשבון, העלינו לעיל שהדבר מוטל בספק וכי רק – או לפחות גם – משום שהכסף כבר מוחזק אצל האב לא נוציאו ממנו. אם כך הם פני הדברים הרי כי כל כסף שנמצא אצל האישה מכספים אלו, נחשב מוחזק בידה ואין להוציאו ממנה. נמצא אפוא כי אף אם נאמר שסך 29,000 ש"ח שלקח הבעל בנוסף לכך – אין להוציאו ולהשיב אפילו את מחציתו לאישה, הרי כי גם סך 25,000 ש"ח שלקחה האישה מנגד והיא מוחזקת בו – לא נוכל להשיב אפילו מחציתו לבעל. נמצא אפוא כי יש להכריע מספק שהסך של 29,000 ש"ח יישאר בידיו של הבעל או אביו ואילו הסך של 25,000 ש"ח יישאר בידיה של האישה.

לכשנחשב את סך הסכומים יתברר כי מתוך 345,000 ש"ח שהיו בחשבון, נגבו 275,543 והוחזרו לאב. נותרו 69,457 ש"ח שעליהם נסובה המחלוקת. לכשנפחית סך 29,000 ש"ח ו-25,000 ש"ח שהזכרנו, יותרו 15,457 ש"ח. מהם נפחית 4,000 ש"ח שנטלה האישה למזונות וצרכים. נותרו 11,457 ש"ח. נמצא כי האישה לקחה מסך ההפרש לפחות 27,000 ש"ח (בלי לחשב סך 2,000 ש"ח שלקחה מחלקו של הבעל למזונות ולצורכי הילד). ביחס לערך ההפרש שהוא 69,457 ש"ח מחציתו לפי התביעה שייכת לאישה (34,728.5 ש"ח) הרי כי חסר לחלקה של האישה סך 7,728.5 ש"ח. והנה, אם אומנם הכסף נמצא בני"ע אפשר היה להעביר לפחות את חלקו לאישה. אולם נראה לכאורה כי לא נותרו כספים בחשבון, ואם כן מהספקות הנ"ל אי אפשר להוציא כסף נוסף. אולם נדמה שנותרו על פי המצוין בתיק קרוב ל-6,000 ש"ח בחשבון המשותף. אם אומנם נותרו כספים בחשבון זה – יכולה האישה לקבל את מחציתם בלבד (שכן שניהם מוחזקים בכסף שבחשבון שניהם).

מאידך גיסא, היה מקום לטעון שכיוון שאנו מוציאים מהבעל את סך הכתובה בתוספת חלק מהמדור, הרי יוכל לטעון שהוא מוחזק ביחס לסך 25,000 ש"ח שנטלה האישה ולפיכך יש לקזז סכום זה מכיוון שהוא מוחזק.

נמצא שמבחינת ההלכה שהבאנו לעיל, לרוב הדעות, הכסף שהיה בחשבון המשותף שהתקבל מהאבא של הבעל שייך לבעל ועל כל פנים אי אפשר להוציא ממנו כסף זה. ולא רק הקרן שהופקד אצלו בסך 275,000 ש"ח אלא אף הרווחים שהצטברו אחר כך מכוח הקרן הנ"ל – אף הם מוחזקים בידי הבעל ואין להוציא ממנו, שכן על פי המסמכים שבידינו רווחים אלו הגיעו בשל הכסף הנ"ל שהיה בחשבון ני"ע ונשא רווחים. ואף שכתבנו לעיל שיש צד שהחשבון המשותף יוצר קניין סיטומתא ומשכך האישה זכאית למחצית מהכספים, עם כל זה מאחר שהבעל (או אביו) מוחזק בכספים אין להוציא ממנו.

כפל תשלומים

ועוד יש לדון: הנה לפי [חוק יחסי ממון](#) האישה אינה זכאית למחצית מהכספים מכיוון שכספים אלו ניתנו כהלוואה מהאב או במתנה לצורך מטרה ספציפית והאישה אינה זכאית לקבל מחצית וכנאמר לעיל. אך אומנם לגבי הרווחים שהכספים נשאו, בסך כולל של

כ-65,000 ש"ח, היה מקום לומר שלפחות לפי החוק היא זכאית לקבל מחצית מהם. אף שלפי ההלכה הם מוגדרים כפירות נכסי מלוג השייכים לבעל.

למרות האמור, נראה שאין מקום לתת לאישה מחצית מהרווחים הנ"ל מעבר למה שתקבל. מאחר שהפסיקה המקובלת היא שאין כפל תשלומים והאישה אינה זכאית לקבל גם כתובה וגם כספים לפי [חוק יחסי ממון](#). ובנידון דידן שקבענו שהיא זכאית לכתובה בסך 72,000 ש"ח, ומאידך גיסא היא מחזיקה בסך של 25,000 ש"ח כאמור לעיל, סך שלפי ההלכה אינה זכאית לו אלא שלפי [חוק יחסי ממון](#) זכאית היא לו, יש לקזז כספים אלו עם הכתובה שהיא מקבלת. ונמצא שיש להפחית סכום של 25,000 ש"ח מסכום הכתובה.

והנה, לאחר העיון במסמכים נוספים ששלחה באת כוח האישה, נמצא שהיא צודקת בטענתה שהבעל משך סכום של 4,000 ש"ח מחשבון העו"ש המשותף לשם קניית ניירות ערך. ולפי מה שכתבנו לעיל שהבעל זכאי לבדו לסכום שבחשבון ניירות הערך מאחר שהכספים בחשבון הגיעו מהאב – אם כהלוואה אם כמתנה ממוקדת לדירה – ואף לרווחים זכאי הבעל מהטעם הנזכר, אולם הכסף שנלקח מהחשבון המשותף של הצדדים – בעלות הצדדים בו שווה. נמצא שעל הבעל להחזיר מחצית מהסכום הנ"ל – סך של 2,000 ש"ח לידי האישה.

לגבי סכומים נוספים שנטענו – לא נמצאה באסמכתאות שצורפו ראייה להם. כמו כן לגבי הטענה על משיכות שונות שבוצעו בזמן הנישואין וטרם הפרדה, אין בית הדין יכול להתייחס למשיכה שבוצעה במהלך הנישואין טרם זמן איזון המשאבים, במיוחד כשכנגד המשיכות שביצע הבעל יש במקביל גם הפקדות בסכומים גדולים. האישה עצמה קבעה בכתב ההגנה שהבעל עזב את הבית בסוף אוגוסט 2015 כאשר הסכומים שצוינו בהודעתה לאחרונה, הוצאו קודם לכן במהלך חודש אוגוסט.

כאמור לעיל, גם אם נניח שהרווחים של סל ניירות הערך מעבר לסכום של 275,000 ש"ח – סכום הקרן הראשוני – צריכים להתחלק בשווה בין הצדדים, הרי כי סכום זה מתקזז במה שהאישה מקבלת את מלוא כתובתה כפי שכתבנו לעיל.

לפיכך, מעבר לסכום הנ"ל שכתבנו שהאישה זכאית להם, יש להוסיף גם את הסכום של 2,000 ש"ח – החזר עבור כספים שלקח הבעל מחשבונם המשותף של הצדדים לטובת חשבון ני"ע.

חשבונה של האישה

הבעל טען כי לאישה יש חשבון פרטי על שמה וכי כל המשכורות של האישה הופקדו בחשבון זה ולטענתו יש לאזן חשבון זה בין הצדדים. טענה זו התחזקה כאשר האישה טענה שאומנם הפקידה את שכרה בחשבון זה. טענה זו יש בה לכאורה ממש שהרי לפי ההלכה מעשה ידיה של אישה שייכים לבעלה (אלא אם נגדיר הכנסות אלה כמעשי ידיה שע"י הדחק שאז יש לבחון את זכויות הבעל בהם ובמיוחד בתקופה שבה לא זן את האישה, מכל מקום כיוון שלמעשה אין נפקות בדברים וכדלהלן, לא נאריך בכך). גם לפי החוק כסף שנצבר בתקופת הנישואין מתאזן בין הצדדים.

אולם באת כוח האישה טענה בסיכומי התשובה כי האישה ענתה בצורה מבולבלת שמשכורתה עברה לחשבונה, שכן מסמכי הבנקים מוכיחים בברירות שכל הכנסותיה ודמי האבטלה ודמי הלידה הוכנסו לחשבון המשותף (נחזה במסמכים המצורפים מהבנק על עשרות אלפי שקלים לאורך הזמן מרווחי האישה), וכי בחשבונה של האישה לא הייתה כמעט פעילות (כאשר ביתר

העו"ש של חשבונה ישנם מאות בודדות של ש"ח). זאת מלבד סך של כ-14,000 ש"ח שהפקידה אימה של האישה לתוכנית חיסכון בתאריך ט"ז באייר תשע"ב (8.5.2012) – יותר משנה טרם מועד נישואי הצדדים, ולפיכך כספים אלו אינם שייכים לבעל משום דין וחוק. כסף זה נמשך בתאריך כ"ו במרחשוון תשע"ו (8.11.2015) למימון הוצאות האישה לטענת באת כוח האישה בתשובתה להחלטה מיום ב' באייר תשע"ח (17.4.2018). הקרן בעת ההפקדה עמדה על 14,000 ש"ח ובעת המשיכה עמדה על 14,109 ש"ח. גם האישה עצמה אמרה בדיון אחר (כ"ז בניסן תשע"ז – 23.4.2017, שורה 192 לפרוטוקול) שמשכורותיה הועברו לחשבון המשותף.

מורדים זה על זה כאשר הבעל פתח במרידה – לא הפסידה האישה את תוספת הכתובה
 במאמרו של הגאון רבי נחום פרובר שליט"א אב"ד תל אביב בספר כנס הדיינים תשס"ח (עמ' 109 ואילך) נכתב בתוך דבריו תחת הכותרת: **"דינא דרבנו ירוחם לעניין תוספת כתובה והחזר מתנות"** בזו הלשון:

כפי שאמרנו, לעניין חיוב בגט, לא משנה אם הבעל הביא למצב שהאישה לא חפצה בו או האישה הביאה למצב שהבעל לא חפץ בה, והעיקר הקובע הוא שיש בפועל עיגון.

אבל נראה שלעניין תוספת כתובה והחזר מתנות, כן קובע מי האשם ומי הביא למצב שהצד השני לא חפץ בו וכפי שנבאר.

וראשית נבאר מה הסיבה שבמקרה של רבנו ירוחם מפסדת האישה תוספת כתובה וכן מחזרת מתנות, כפי שכותב רבנו ירוחם: "והפסידה תוספת וכל מה דיהיב לה מדיליה דאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה".

בשולחן ערוך (אבן העזר סימן צט סעיף ב) מובא: "הנותן מתנה לאשתו אף על פי שהוא מגרשה מדעתו, זכתה במתנתה".

וברמ"א שם כתב: "נ"ל כאן טעות אלא כך ראוי להיות אף על פי שמגרשה שלא מדעתה כגון שסרחה עליו אפילו הכי מתנתו שלה".

ובפתחי תשובה (שם ס"ק ז) מובא דבלבוש הוסיף "אפילו מצא בה דבר ערוה נוטלת המתנה".

ובחלקת מחוקק (שם ס"ק ז) כתב:

אבל הנותן לאשתו קרקע או מעות או אפילו שאר מטלטלין [וכו'] זה ניגבה בין באלמנות בין בגרושין כל שאינה מורדת בו [וכו'] דאטו מאן דיהיב מתנה לחבריה ולרחמיה ערביה בעי למשקל מיניה דרחים ליה לעולם.

דברים אלו מקורם בשו"ת ריב"ש (סימן שא) ושכן מובא בשם הגאונים.

לפי זה, הנותן מתנה לאשתו – גם אם סרחה עליו ומגרשה – המתנה מתנה, היות ואין ערבות לאדם שיש לו אוהב, שיישאר אוהבו, וזאת סברת הגאונים, חוץ ממורדת שבמורדת הדין הוא שמחזירה מתנות. דהיינו: כל מה שמובא בשולחן ערוך אבן העזר סימן צ"ט שמתנה לא חוזרת, איירי במקרה שהאישה לא מורדת בבעלה והיא חפצה בו אלא שסרחה עליו, ולכן לא מפסידה מתנות, ורק במורדת שאינה חפצה בבעלה, הדין הוא שמחזירה מתנות וכפי שנבאר:

הנה מורדת בטענת "מאיס עלי", מפורש בשולחן ערוך (אבן העזר סימן עז סעיף ב): "וכל מה שנתן לה מתנה מחזרת אותו". וזה מהטעם "כי אקני לה

אדעתא למיקם קמיה, אדעתא למשקל ומיפק לא אקני לה" (כתובות דף נד ע"א, הגהות הגר"א אות ז).

ובמורדת הטוענת "בעינא ליה ומצערנא ליה" יש דין של התראה, הכרזה והמלכה, ולאחר י"ב חודש מפסידה כתובתה וכל מה שכתב לה, עיין בית שמואל (ס"ק יח), וכפי שמופיע בטור (אבן העזר סימן פה): "אבל נתאלמנה או נתגרשה מתוך מרדה לאחר שכתבו עליה אגרת מרד שהפסידה כל כתובתה, הפסידה כל מה שנתן לה."

והנה יש לברר, במקום שאין סיבה להתרות ולהכריז על האישה, האם יחזור המתנות שקבלה האישה מבעלה. כגון במקרה שהן הבעל אין רצונו באישה – באופן חדי-משמעי, והן האישה אין רצונה בבעלה – באופן חדי-משמעי, במקרה שכזה הרי אין מקום להתרות באישה שתחזור לבעלה, שהרי הבעל לא מעוניין בה, וכל המושג של התראה במורדת היא כדי להחזירה לבעלה, ובמקום שאין רצונו בה אין מקום להתראה (וכן כתבו בפסקי דין רבניים כרך ו עמוד 13 שבכהאי גוונא אין מקום להתראה). השאלה היא האם במקרה שכזה חוזרות המתנות אף ללא התראה הכרזה והמלכה.

הדברים מפורשים בדברי רבנו ירוחם שהזכרנו לעיל שכתב שם בתוך דבריו כדלהלן: "והפסידה תוספת וכל מה דיהיב לה מדיליה דאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה."

ולכאורה הדברים צריכים ביאור, שהרי במקום שרק האישה לא רוצה את בעלה ומורדת בו לא הפסידה מתנות ותוספת כתובה כל זמן שלא התרו בה ולא נמלכו בה ולא הכריזו עליה, ומדוע במקום שגם הבעל לא מעוניין בה מפסידה תוספת כתובה ומתנות.

הבנת הדברים: כתבו בפסקי דין רבניים (כרך ח עמוד 324 – פסק דין מהרבנים הגאונים, הגאון הרב יוסף שלום אלישיב שליט"א, הגאון הרב מרדכי אליהו שליט"א והגאון הרב בצלאל זולטי זצ"ל). וזה לשונם שם בפסק הדין:

וע"כ נראה לומר דההבדל בזה, במקום שהאשה היא המורדת בבעלה, והבעל רוצה את אשתו, הרי כל ההכרזות וההתראות שנאמרו במורדת וכל התקנות הללו לא באו אלא ללחוץ עליה שתמלך בדעתה ותשוב לחיי שלום עם בעלה, ולכן אם הבעל מגרשה בטרם נגמרו כל הפעולות הללו חייב לשלם לה כתובה ותוספת כתובה, מה שאין כן במקרה וגם הבעל לא רוצה בה, הרי אין מקום לתקנה זו, וממילא קם דינא שמכיון שהיא לא רוצה אותו, הרי דאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה תוספת כתובה.

לפי זה, כתוב במפורש ברבנו ירוחם שאישה שאין רצונה בבעלה ובמקום שאין להתרות ולהכריז עליה כגון במקרה שגם הבעל אין רצונו באישה, מפסידה האישה את תוספת הכתובה וכן עליה להחזיר את המתנות שקיבלה מבעלה וכפי שכתוב ברבנו ירוחם "והפסידה תוספת וכל מאי דיהיב לה מדיליה" (ויעוין בפסקי דין רבניים כרך יד עמודים 23–28 בעניין אישה שמרדה בבעלה ואחר כך זינתה שהפסידה מתנותיה אף ללא התראה והכרזה, היות ואין אפשרות להתראה והכרזה).

אלא שבית דיננו סייג את הדברים בפסק דין [...] ונחזור על הדברים שכתבנו שם:

נראה שיש חילוק גדול בין נושא חיוב הגירושין שזה נובע מטעם שאין זכות לאף אחד לעגן את השני, לבין נושא הפטור מתוספת כתובה (והוא הדין

מתנות) שזה נובע מהטענה "דאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה", וכפי שנבאר.

כפי שכתבנו, לעניין חיוב גט לפי דינא דרבנא ירוחם אין הבדל מי הראשון שהתחיל לטעון שרצונו להתגרש, וכמו כן אין הבדל בסיבת מי המצב שכיום אין צד רוצה את משנהו, והעיקר תלוי אם כיום יש עיגון או לא, דהיינו: אם המצב שבפנינו הוא שהבעל לא מעוניין כלל באישה אף אם האישה תרצה לחזור אליו, או לחלופין כיום המצב הוא שאין האישה מעוניינת בבעל אף אם הבעל ירצה לחזור אליה – זהו מצב שכיום שני הצדדים מעוגנים ולכן יש לחייב בגט כל צד המעכב את הגירושין ללא קשר מי גרם למצב הקיים, היות ואין זכות לכל צד לעגן את משנהו.

ואולם זה – הכול – לעניין חיוב גט הנובע מהזכות לא להיות מעוגן.

מה שאין כן להיפטר מחיוב תוספת כתובה שזה נובע מהטעם "דאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה" – נראה בבירור שזה נאמר דווקא במקום שלא הבעל גרם למצב שהאישה לא מעוניינת בו ולכן יכול לטעון "דאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה", ופטור מתוספת כתובה (וחוזרים המתנות), אבל במקרה שהבעל הוא זה שעזב את הבית והוא זה שהרחיק את האישה ולא רצה בה, והאישה רצתה את בעלה אלא: מתוך הזמן הממושך שהבעל עזב את הבית ומרד בה ולא היה חפץ בה, הביא הוא את המצב שכיום גם האישה לא חפצה בו, והוא זה שגרם שכיום האישה לא מעוניינת בו, ודאי שלא יכול לבוא ולטעון "אדעתא למישקל ומיפק לא יהיב לה", שהרי הוא זה שהביא את האישה לכך, ואם כן אדרבה אדעתא דהכי כתב לה תוספת כתובה, שהרי אם הוא זה שגרם לנתק ולגירושין בוודאי על דעת כן כתב לה כתובה ותוספת כתובה.

ולפי זה מדויק היטב לשון רבנו ירוחם שמוכא בלשונו "שאשה שאמרה לא בעינא ליה יתן לי גט וכתובה" והוא אומר 'אנא נמי לא בעינא לך אבל איני רוצה ליתן גט' שעל פי דיוק הלשון משמע שהאישה הייתה הראשונה שטענה שאינה חפצה בבעלה, ובמקרה שכזה כתב שכופין את הבעל בגט היות ויש פה עיגון לאישה, אבל הבעל פטור מתוספת כתובה היות ולא הוא זה שגרם לנתק ולעיגון ולכן יש לקבל את טענתו "דאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה". מה שאין כן במקרה הפוך, שהבעל גרם לנתק ולגירושין, על אף שאכן יש לחייב את האישה בגט כדי שהבעל לא יהיה מעוגן, אבל נראה שיהיה חייב גם בתוספת כתובה וכן האישה לא תפסיד את המתנות.

והדברים נראים מוכרחים לומר כך, דאם לא כן כל בעל יכול להיפטר מתשלום תוספת כתובה על ידי שיעזוב את האישה זמן רב עד שלא תחפוץ בו יותר – היעלה על הדעת שיפטר מתוספת כתובה בטענה "דאדעתא למשקל ולמיפק לא יהיב לה"?

מעין ראייה לנ"ל יש להביא מדין המדיר אשתו המוכא בגמרא (כתובות דף ע"א) ומובא שם "יוציא ויתן כתובה", וכתב בחזון איש (אבן העזר סימן סט אות כב) שיש לה כתובה וכן תוספת כתובה. וזו לשון החזון איש: "וכן במדיר את אשתו יש לה תוספת, דכל שהוא מעיק לה הוי כמוציאה לדעתו".

ועל כן בכל מקרה שבאים לפטור את הבעל (על פי דינא דרבנא ירוחם) מתוספת כתובה או החזר מתנות, יש לברר מי הוא זה שהביא את המצב לנתק ולגירושין.

בנידון דנן הבעל עזב את חדר השינה, הבעל עזב את הבית, הבעל הגיש את תביעת הגירושין, הבעל – בטענת "מרידה" מתשמיש על תקופה קצרה של כחודש חודשיים לאחר

שתמו שלושת החודשים שלאחר הלידה – כבר פנה לבית הדין הרבני והגיש תביעת גירושין בלי לחכות קמעא ולראות אם העניינים יסתדרו. נמצא כי הבעל נחשב כזה אשר פתח במרידה – יזם פירווד ותבע גירושין.

מאידך גיסא האישה ביקשה שלום בית בתחילת ההליך אלא שהתנהלותו של הבעל הביאה גם אותה שלא לרצות בו יותר וכי אינה נותנת בו יותר אמון ולא חפצה בו כלל. כפי שהוכח מכלל הדיונים המצוטטים, האישה אינה מאמינה בבעל עוד ואינה רוצה יותר בכל ניסיון לשלום בית, היא התחמקה מהשתתפות בייעוץ נישואין לא באה לפגישת הייעוץ בטענות לא מתקבלות ואף הודתה בסופו של דבר כי איבדה את אמונה בבעל כבר לאחר עזיבתו את הבית בשנת 2015. זאת מלבד העובדה ששינתה, כך נראה, את שם משפחתה לשם נעוריה.

האישה התייחסה אל הבעל בלי להזכיר את שמו, בנוסח: "זה שפה יושב". וכך נאמר בדיון מיום כ"ב בתמוז תשע"ז (16.7.2017):

בית הדין: איפה ה-25,000 האלו?

האישה: עשיתי הכול בשביל הבן שלי. קניתי לו מיטה, פרקט, שידה. זה שפה לא עשה שום דבר בשבילנו. עזב אותנו והלך. זה שפה יושב.

ב"כ הבעל: מי זה הבן אדם שפה (מצביע על הבעל)?

האישה שותקת [...]

כמו כן האישה הודתה מול הרווחה כי רוצה להתגרש, האישה לא פתחה תיק שלום בית, האישה פתחה תיק לתביעת כתובה כבר בתאריך כ' במרחשוון תשע"ו (2.11.2015), תביעת הגירושין של הבעל נפתחה ביום כ"ד באלול תשע"ה (8.9.2015). נמצא שחודשיים לאחר תביעת הבעל פתחה האישה תביעת כתובה ולא תביעת שלום בית, מה שמחזק את דבריה עצמה בדיון הנזכר שכבר מעזיבתו של הבעל את הבית באוגוסט 2015 איבדה את אמונה בו ואינה חפצה בו עוד.

יחס שכזה אומנם יוצר חובת גירושין על האישה מדין עיגון ומדינו של רבנו ירוחם, אולם עניין זה אינו פוטר את הבעל מחיוב הכתובה והוא חייב במלוא כתובת האישה ותוספתה בסך 72,000 ש"ח שכן הוא אשר מרד תחילה כפי שבואר וכפי שיבואר גם להלן.

את טענת הבעל בתביעת הגירושין ובדיונים שהאישה לא טבלה במקווה הכחישה האישה בדיון וזו אף נסתרה באישור מהמקווה אשר צורף לסיכומי האישה ושבו מאשרת הבלנית כי האישה טובלת במקווה חודש בחודשו. בהמשך הדיונים חזר בו בא כוח הבעל ואמר כי אומנם הייתה האישה הולכת למקווה אולם נמנעה מיחסים. עליו אפוא להוכיח זאת. גם הבעל הודה בדיון הנ"ל שהאישה הולכת למקווה כל חודש בניגוד לטיעונים המוקדמים.

לדברי בא כוח האיש: "היא ילדה באפריל, בחודש ספטמבר הוא התייאש" (פרוטוקול הדיון מה' באדר ב' תשע"ו – 15.3.2016) – נראה כי מדי מהר התייאש האיש גם לשיטתו כאשר הנתונים הם שכבר בחודש אוגוסט עזב את הבית – שבועות אחדים לאחר האפשרות המעשית לקיום יחסים לאחר לידה מורכבת ולא קלה. כדברי האישה (בדיון בכ"ז בניסן תשע"ז – 23.4.2017): "לא הייתה לו סבלנות כלפי. עזב את חדר השינה."

לטענת האישה, הסכימה ליחסים מוגנים בעוד הבעל לטענתה חפץ היה כבר בילד נוסף. הבעל טוען כי האישה לא הסכימה ליחסים גם עם כדורים. אין הוכחות לדברי מי מהצדדים. יצוין שהבעל הודה בדיון כי התקיימו יחסי אישות רגילים עד ללידה. טענת האישה בעקבות דבריו אלו הייתה:

בשנה הראשונה הוא היה אדם מצוין, טוב. לאחר הלידה, הוא ישר השתנה אלינו, לא התייחס אלינו ולא עזר לי ולא תמך בי.

לא טיפלת בתינוק, ולא עזרת לי כשהייתי במצוקה וכשהייתי צריכה את העזרה, לא היית בשבילי.

בדיון מיום כ"ז בניסן תשע"ז (23.4.2017) הוסיפה ואמרה: "הוא רצה שאני אפנק אותו יותר, הוא לא דאג לא לי ולא לילד".

לטענת האישה הבעל רצה עוד ילד מייד כאשר היא עדיין סובלת מן התפרים, מן הניתוח הקיסרי ומן הכאבים שבעקבות הלידה. כלומר, לדבריה הוא לא התייחס להרגשותיה. הבעל מצידו לא הכחיש נתון זה וכך נאמר בדיון:

בית הדין: אתה רצית עוד ילד?

הבעל: זה לא רק עוד ילד. אלא זה עניין שאתה מרגיש עם אשתך, שעבר חודש, חודשיים, ושלושה חודשים לאחר הלידה!

הבעל אף הודה ששלושה חודשים לאחר הלידה בניתוח קיסרי אין לקיים יחסים. הוא אף הודה שניסה פעם אחת לקיים יחסים אחר אותם שלושה חודשים והיא לא רצתה ואז הוא הפסיק מלנסות "כי היא הייתה 'רובוט'" (דבריו בדיון בכ"ח בתשרי תשע"ז – 30.10.2016) – אולי היה לו לבעל לקשר התנהלותה זו לבעיה הרפואית והחשש ממנה בעת יחסים?

נזכיר כי הילד נולד ביום י"ז בניסן תשע"ה (6.4.2015) ושלושה חודשים מאוחר יותר התאריך הוא י"ז בתמוז תשע"ה (4.7.2015). ואם נמנה את שלושת החודשים לפי התאריך הלועזי: י"ז בניסן תשע"ה – 6.4.2015), תביעת הגירושין הוגשה בתאריך כ"ד באלול תשע"ה (8.9.2015).

כאשר מוגשת תביעת גירושין ברור שכבר זמן מסוים קודם להגשת התביעה, כבר גמלה ההחלטה להגיש. הרי כי זמן קצר מאוד המתין הבעל מ"סירובה" של האישה לטענתו לקיים יחסים עימו ועד להגשת התביעה.

לטענת האישה "הם תכננו את התיק שלושה חודשים לפני זה" (פרוטוקול הדיון מיום כ"ז בניסן תשע"ז – 23.4.2017, שורה 473). אולם גם אם אינה צודקת בכך, אין ספק שהבעל איבד סבלנותו מהר ומוקדם מדי בנתונים הקיימים בתיק זה.

נמצא כי לפנינו הכחשות ללא הוכחות וראיות כאשר הבעל הוא שתבע גירושין, עזב את חדר השינה ועזב את הבית. טענת הבעל כי האישה היא ששלחה אותו לפתוח תביעת גירושין נותרה טענה בעלמא ללא כל הוכחה. גם לגופה של טענה זו אין הכרח שהיא הופכת את הקערה על פיה, שכביכול האישה תחשב כמורדת הראשונה על פי הנתונים הקיימים. אולם לא נאריך בדבר כאשר הטענה לא הוכחה כאמור.

מעבר לכך הודה הבעל שהוא אשר הציע ראשון להתגרש. וכך נאמר בדיון ביום כ"ח בתשרי תשע"ז (30.10.2016):

אני ישבתי איתה ואמרתי לה: "בואי נלך לרבנות, נתגרש." אמרה לי: "תלך לרבנות." הייתי פה ברבנות וישבתי עם הפקידה ואמרה לי ש"אם האישה לא באה איתך, אתה לא יכול להתגרש." אני במקרה ראיתי את מר אבי שלג ואני לא יודע להסביר את עצמי, והוא הדריך אותי ועזר לי בכניסה פה.

אי אפשר לטעון שהאישה שלחה את הבעל לבית הדין להתגרש והיא אשר פתחה את הליך הגירושין כאשר אמרה לו כך, לטענתו, רק כתגובה להצעתו, לפי הודאתו המפורשת: "בואי נלך לרבנות, נתגרש."

טענת הבעל שהאישה אינה אוהבת אותו וכי כל הנישואין היו "טריק" כלשונו לצורך לידת הילד וכעת "הקוף עשה את שלו" כלשונו (בפרוטוקול הנ"ל שורה 370), היא טענה לא הגיונית ומכל מקום לא הוכחה ולא הובא לה כל בסיס.

לטענת האישה הרס הנישואין נגרם בעקבות התערבות המשפחה של הבעל גם בעניין שמו של הילד. הם רצו בשם אבי הבעל והיא רצתה להוסיף שם נוסף, מודרני, וכך עשתה.

וכך אמרה בדיון מיום כ"ז בניסן תשע"ז (23.4.2017): "בגלל שלא נותנת את השם של אבא שלו, שינה את היחס שלו והתנהגו אליי בצורה מגעילה מאוד, זלזלו בי."

בדבריה בדיון שם הוסיפה ואמרה גם ביחס להצעת שלום הבית של הבעל הנזכרת:

כשאני רציתי שלום בית כל המשפחה שלו התייצבה אצלי בבית ועשו לי רעידת אדמה ותקפו אותי בבית כי רציתי שלום בית. זה סתם תרגיל מה שהוא מציע עכשיו. זה סתם תרגיל מלוכלך כדי למשוך את זה [...]

באו אליי הביתה ותקפו אותי ואמרו שהם לא מעוניינים בשלום בית ולא רוצים אותי במשפחה, לא רוצים אותי בבית שלהם.

טענות נוספות שהעלה הבעל כמו אי-שמירת שבת או קללות קשות ועלבונות מצד האישה ומשפחתה לא הוכחו.

כך גם באשר לטענותיו של הבעל שהאישה הפיצה עליו בשכונה שהוא חולה נפש ושהוא אנס אותה ושכינתה אותו בכינויים שאי אפשר לכותבם (ראה פרוטוקול הדיון מה' באדר ב' תשע"ו – 15.3.2016 שורה 12) – לא הובאו עדים לבסס את הטענות והאישה הכחישה אותן.

האישה טענה שעם נישואיה החלה שומרת שבת לכבודו של בעלה ואף השתמשה בפלטה. מנגד טוענת שהבעל ישן עימה במיטה בעת איסור ונגע בה (אומנם ללא יחסים – פרוטוקול הדיון כ"ז בניסן תשע"ז – 23.4.2017, שורות 82–84) ואף ראה טלוויזיה בשבת בבית הוריה אשר אינם שומרים שבת. ובכלל, לכאורה אין בשמירת שבת עילת גירושין מדין עוברת על דעת כאשר הדבר אינו פוגע בבעל, בניגוד לסוגי עוברת על דעת אחרים המובאים בהלכה. בנושא השבת כעוברת על דת הארכנו בפסק דין אחר. על כל פנים הנושא לא רלוונטי בתיק דנן וכאמור.

נמצא כי הציטוטים שהובאו בסיכומי הבעל מפסקי דין רבים על בסיס הסברה שהובאה בדברי רבנו ירוחם על הפסד תוספת כתובה במורדים זה על זה משום "אדעתא למישקל ולמיפק לא יהיב לה", דהיינו שהבעל לא התכוון להוסיף לה בכתובתה על דעת שתיקה את התוספת ותצא – אין בהם כדי להושיעו.

סברה זו שייכת במקרה הספציפי של רבנו ירוחם שבו האישה יזמה את המרידה וכלשונו של רבנו ירוחם: "[...] שאשה שאמרה 'לא בעינא ליה', יתן לי גט וכתובה', והוא אומר 'אנא נמי לא בעינא לך' [...]"

אולם כאשר הבעל הוא אשר יזם את המרידה והוא אשר פתח בה, יחויב זה במלוא כתובת האישה ותוספתה וכפי שהרחיב הגר"נ פרובר שליט"א בפסק דינו וכאמור.

ההפרש בין הכספים שהעביר האב ובין הסכום המלא שהיה מופקד בני"ע

האישה כתבה בתשובה להחלטה מיום ב' באייר תשע"ח (17.4.2018):

מדפי העו"ש שהוצגו לבית הדין במהלך הדיון ואף צורפו לסיכומים (נספח ג) ניתן לראות בבירור כי בני הזוג הפקידו בחשבון כספים שעלו על צריכתם

השוטפת וכך נוצרו כל העת יתרות זכות בחשבון בהן נרכשו ני"ע ואלה הצטרפו לפיקדון שצבר אף הוא רווחים עם הזמן.

גם בסיכומיה (סעיף 9א) כבר כתבה :

בחשבונו של הבעל היו 275,543 ש"ח [...] במהלך הזמן חסכו הצדדים סכומי כסף רבים ואלה הצטרפו לסך [...] שהיה בחשבון ויחד היו את עתודת החיסכון של בני הזוג כ-345,000 ש"ח [...] משך אט אט ובחשאי את כל הכספים [...] כשהתגלה [...] עצרה מנהלת הבנק את השיק האחרון שמשך הבעל בסך 25,000 ש"ח ומסרה את סכומו לאישה. בסופו של יום היו בחזקת הבעל 320,000 ש"ח ובחזקת האישה 25,000 ש"ח [...] חלקו של כ"א מהצדדים עומד על 172,500 ש"ח. הבעל הבריח מהכספים המשותפים 320,000 ש"ח לכן עליו להשיב לאישה 147,500 ש"ח (לאחר שכבר משכה 25,000 ש"ח).

למצער, אם כב' בית הדין יקבע כי הסך 275,543 ש"ח שייך לבעל בלבד, אזי ההפרש בין הסכום שהיה בחשבון עם כניסת האישה לחשבון לסכום שהיה בחשבון בעת סגירתו, סך 69,457 הינו משותף ומחציתו מגיעה לאישה [...]

לדברי באת כוח האישה אם הסכום הגדול שייך לבעל וכך אומנם הכרענו כאמור, אזי ההפרש צריך להתחלק בין הצדדים ומחציתו בסך 34,728.5 שייך לאישה. ומכאן שאם קיבלה האישה כבר סך 25,000 ש"ח, כפי שנכתב, אזי תביעתה כיום עומדת על 9,728.5 ש"ח.

והנה, נראה כי ההפרש באופן עקרוני באמת צריך שיחולק בשווה לצדדים. שכן הכסף היה מונח בחשבון משותף והופקדו בו כספים משותפים ושניהם הצדדים מוחזקים בכספים אלו. כאן אין כל אומדנה או כספי הלוואה מצד אחר או מתנה וכיו"ב. אלו כספים מהפקדות משותפות לחשבון הרשום על שם שניהם.

אומנם נראה שיש לחשב כמה רווחים עשה הכסף במשך הזמן בכך שכספים הושקעו בניירות ערך. רווחים אלו דינם כפירות נכסי מלוג השייכים לבעל על פי הדין. כלומר, גם אם הכסף כולו היה שייך לאישה, בכל זאת רווחיו הם פירות נכסי מלוג השייכים לבעל.

בנוסף לכך, אם הרווחים נעשו על הסכום הגדול שהכרענו בו שהוא כספו של הבעל ושל אביו, הרי כי ייתכן גם בשל כך הרווחים שנגרמו מסכום זה שייכים לבעל ולא לאישה. ומעבר לכך כבר ביארנו שמדין נכסי מלוג הכספים שייכים לבעל. ואם מדין חוק האיזון יש לאזנם, או אז מדין "כפל תשלומים" יקוזזו אלו מהכתובה.

תביעת המזונות

בתאריך כ' במרחשוון תשע"ו (2.11.2015) הגישה האישה בקשות למזונותיה, ובהן נכתב בין השאר:

[...] לחייב המשיב בתשלום מזונות זמניים למבקשת בסך 2,800 ש"ח לחודש וכן לחייבו בתשלום שכר דירה בסך 2,400 ש"ח וכל הוצאות אחזקת הדירה לרבות ארנונה, חשמל, מים וכבלים.

הכנסת הבעל עמדה על סך 6,200 ש"ח.

בתאריך י"ז בכסלו תשע"ו (29.11.2015) ניתנה החלטה בעניין המזונות, שבה נכתב:

בפנינו מכתבו של בא כוח הבעל ובו נטען כי הבעל נושא בעול החזקת הבית הכולל תשלום 2,400 ש"ח דמי שכירות, 1,000 ש"ח עבור חשמל ארנונה

מים וכבלים, מס בריאות, ר"ח 500 ש"ח עבור צרכיו של הקטין. הבעל ימשיך בהחזקה הכוללת הזו עד למתן החלטה אחרת [...]

בתאריך י"ח בתמוז תשע"ו (24.7.2016) ניתנה החלטה שבה נאמר:

לבקשת באת כוח האישה, ומשלא הגיב הבעל להחלטה מתאריך כ"ב בסיוון תשע"ו (28.6.2016), פסק בית הדין מזונות זמניים עבור הקטין בסך 1,700 ש"ח כולל דמי מדור. עתה הגיב הבעל כי לא מגיע לאישה דמי מדור עבור הקטין משום שהיא מתגוררת אצל הסבתא. משכך, בית הדין מבטל את החיוב בסך 700 ש"ח בגין דמי מדור עד למתן החלטה אחרת [...] הבקשה לקבלת דמי מדור עבור הקטין נדחתה. לפיכך דמי מזונות הזמניים עבור הקטין יעמדו על סך 1,000 ש"ח בלבד החל בתאריך כ"ג בניסן תשע"ו (1.5.2016) עד למתן החלטה אחרת [...]

בתאריך כ"ה באלול תשע"ו (28.9.2016) ניתנה החלטה כדלהלן: "בקשת באת כוח האישה לתשלום הוצאות המעון של הקטין – על הבעל לשלם את כל הוצאות המעון של הקטין כמפורט בבקשה."

בפרוטוקול הדיון מה' באדר ב' תשע"ו (15.3.2016) נאמר:

בית הדין: כמה אתה מרוויח לחודש?

הבעל: 5,000, ועם שעות נוספות 6,000.

בית הדין: והאישה עובדת?

האישה: אני לא עובדת היום. הפסקתי לאחר ההיריון, עבדתי סייעת בגן ילדים.

בפרוטוקול הדיון מיום כ"ח בתשרי תשע"ז (30.10.2016) נאמר: "היא מקבלת כל חודש בחודשו [...] ממני, כל תשיעי לחודש [...] 1,000 ש"ח [...] בגלל מה שפסקתם [...] לילד."

בפרוטוקול הדיון מיום כ"ז בניסן תשע"ז (23.4.2017) נאמר:

האם [פלוני] פרנס אותך אחרי שעזב את הבית?

ת': לא.

ש': האם הביא לך מזונות או לילד?

ת': לא.

ש': מי פרנס אותך?

ת': דוד שלי, [אלמוני] [...]

[...] בית הדין: כמה את מרוויחה.

ת': חמש.

[...] בית הדין: כמה זמן אחרי הלידה חזרת לעבודה?

[...] ילדתי את [ב'] ב-6.4.

בית הדין: ומתי חזרת לעבוד?

ת': ב-8 לאוגוסט.

[...] בית הדין: אז שנה וארבעה חודשים לא עבדת?

[...] מתי הסתיימה השכירות שלך בדירה?

- ת': הייתי עד סוף מאי.
- ש': מי שילם את השכירות עד שאת עזבת?
- ת': [פלוני].
- ש': ומי גר בדירה עד שעזבת?
- ת': אני.
- ש': לאן עברת לאחר שהסתיימה השכירות?
- ת': עברתי לאימא שלי כי לא עבדתי [...]
- בית הדין: כמה נפסק לך עבור מזונות הילד?
- ת': עכשיו אני מקבלת זמנית 1,000.
- בית הדין: ההוצאות שלך את אומרת בין 1,300 ל-1,500?
- ב"כ האיש: הוא גם משלם לה הוצאות המעון.
- בית הדין: כמה אתה משלם עבור המעון?
- הבעל: 576 ש"ח עבור כל המעון.
- ב"כ האיש: וגם 700 ש"ח ועד כיתה.
- הבעל: בנוסף ל-576, היה ועד לכל השנה שילמתי אותו [...]
- (האישה: [...]) לגבי הוצאות הבית, ארנונה חשמל, מים.
- ת': הוא שילם עד סוף השכירות.
- ש': עד סוף מאי 2016?
- ת': כן.
- ש': וגם שילם עבור ההובלה.
- ת': כן. אני הבאתי לבעל הבית את המפתח והוא [פלוני] סידר את העניין.
- בפרוטוקול הדיון מתאריך כ"ב בתמוז תשע"ז (16.7.2017) נאמר:
- בא כוח הבעל: ועד שעבדת הוא שילם לך גם קופת חולים.
- האישה: מה זה קשור?
- [...]
- בית הדין: מדוע לא להתגרש [...] מה את רוצה.
- האישה: אני רוצה את הזכויות שלי. כתובה מזונות.
- בא כוח הבעל: את רוצה להתגרש.
- האישה: כן אני רוצה להתגרש [...]
- בית הדין: [...] את אומרת שאת לא רוצה אותו. ממתי אין לך אמון בו.
- האישה: הוא עזב את הבית באוגוסט 15.
- בית הדין: כלומר מאותו זמן את לא רוצה אותו.
- האישה: נכון [...]

בעניין כספי השכירות נאמר בפרוטוקול הדיון מיום כ"ט בתמוז תשע"ז (23.7.2017) כדלהלן:

בית הדין: יש לך הסכם שכירות עם הדוד?

ת' [ב"כ האישה]: כן.

ב"כ האיש: היא לא יודעת לענות והיא עונה בשמה.

ת' [האישה]: אני יודעת הכול.

ב"כ האיש: לאיזה דוד היא משלמת שכירות?

ב"כ האישה: ל[אלמוני].

ב"כ האיש: אותו [אלמוני] שאמרה שהוא מסבסד אותה, היא משלמת לו!

בית הדין: כתוב פה 2,250, זה לא 3,000 [...]

את אמרת שהדוד שלך [אלמוני] מימן אותך, כמה כסף הוא מימן אותך לחודש?

ת': הביא לי.

[...]

ש': 500 ש"ח בחודש?

ת': כן.

[...]

ש': כמה הוא מביא לך עכשיו?

ת': יותר.

[...]

ת': עזר לי תקופה, עכשיו אני עובדת.

[...]

ש': איך יכול להיות שאת משלמת לדוד שלך שכירות ודוד שלך מביא לך כספים ועוזר לך? תסבירי איך מסתדר ההיגיון הזה [...] מצד אחד את אומרת שדוד שלי עוזר לי בכספים, מצד שני את אומרת שאת משלמת לו שכירות.

ת': כרגע אני עושה הכול לבד.

ב"כ האיש: אבק שלציין שהעדה לא עונה על השאלות.

ת': מה לא ענית?

ש': עוד פעם. את אומרת מצד אחד שדוד שלך נותן לך כספים לעזור לך, מצד שני, את משלמת לו שכירות. איך זה מסתדר?

ת': זה מסתדר.

[...] ש': החודש הזה שילמת לו כסף?

ת': הכול רשום פה.

ש': שילמת או לא שילמת?

ת': הכול רשום.

- ש': תסתכלי בדרך שלך מה זה שישי, שביעי לוכסן אחד, של איזה שנה זה ?
- ת': שאימא שלי שילמה עבורה ועבורי את הסכום.
- ש': של איזה שנה ?
- ש': ראשון זה ינואר.
- ש': של איזה שנה ? שנה זו ?
- ת': השנה.
- ש': אז רק מהשנה התחלתם לשלם ?
- ת': לא, כל הזמן [...]
- ש': אז למה אין לך את האישור שלה מלפני זה ?
- ת': נביא.
- ש': למה בחודש שמיני רק את משלמת ולא אימא שלך ? ולמה בחודשים הקודמים אימא שלך שילמה ?
- ת': המשכתי לשלם אבל לא הספקתי לרשום את הכול.
- [...]
- ש': איך שילמת את התשלומים האלה ?
- ת': במזומן.
- ש': מוציאה מהחשבון מזומן ומשלמת ?
- ת': מביאה במזומן.
- בית הדין: מאיפה את לוקחת את המזומן ?
- ת': מוציאה מהבנק.
- בית הדין: איזה בנק ?
- ת': בנק הפועלים, מהחשבון שלי.
- ש': זאת אומרת: אם נלך לבנק הפועלים נראה שאת מוציאה את הסכומים האלה ?
- ת': כן.
- ש': ולמי את מביאה את זה ?
- ת': לדוד שלי.
- ש': ומה הוא עושה עם הכסף ?
- ת': מעביר את זה לשאר היורשים.
- ש': הוא מעביר לכל ארבעת היורשים ?
- ת': כן [...]
- בחקירת הדוד [אלמוני] נאמר:
- ש': מי נשאר בדירה אחרי שהוא הלך ?
- ת': [פלונית].
- ש': איך היא כלכלה את עצמה ?

ת': בקושי. מזל שאני הייתי שם ותמכתי.

ש': איך תמכתי?

ת': אם זה מטרונות, או בשר או מכולת והכול.

ש': לאן עברה [פלונית] כשהסתיימה השכירות שלה בדירה?

ת': לאימא שלה, כי לא היה ביכולתה לכלכל את עצמה.

ש': מי בעל הדירה הזאת?

ת': אנחנו ארבעה יורשים בדירה זו. אני אחד מהם. אחותי זו השנייה, יש לי עוד אח אחד, והאחיינים של אחי המנוח [...]

כאשר אימא שלי נפטרה ב־10.10.2017 פה התחיל הסיפור, ברגע שאימא נפטרה, נתנו לאחותי על חשבוננו לגור עוד חצי שנה.

בית הדין: מתי אימא שלך נפטרה?

ת': ב־10.10.2015.

בית הדין: ובחצי שנה לאחר מכן, אפריל 2016 התחלתם לגבות ממנה?

ת': כן. נתנו לה זמן לנשום חצי שנה.

ש': מתי אימא שלך נפטרה?

ת': ב־10.10.

ש': באיזו שנה?

ת': 2015.

בסיכומי הבעל נכתב:

מזונות אישה: האישה עבדה מיום הנישואין 19.6.2013 ועד לכניסתה להריון שאז הפסיקה לעבוד [...] האישה העידה [...] כי היא לא רוצה את הבעל מחודש 8.2015 [...] האישה העידה [...] כי היא רוצה להתגרש [...] לאישה יש דין מורדת המפסידה מזונותיה [...] האישה משכה מחשבון הבנק סך של 2,000 ש"ח בתאריך 6.9.2015. סך של 2,000 ש"ח בתאריך 8.9.2015 [...]

(מזונות הקטין) החלטה מתאריך 29.11.2015 [...] הורתה לבעל לשלם את כל הוצאות המדור ואחזקת הבית וכן סך של 500 ש"ח עבור מזונות הקטין. החלטה מתאריך 24.7.2016 הורתה לאב לשלם מזונות בסך 1,000 ש"ח. החלטה מתאריך 28.9.2016 הורתה לאב לשלם בנוסף את כל התשלום עבור מעון ויצ"ו בו שוהה הקטין. הקטין שוהה במסגרת מעון משעה 8:00 ועד לשעה 15:45 מדי יום [...] האישה הביאה תשלומי שכירות נטענים לחודשים ספורים בלבד בשנת 2017 למרות שלטענתה משולמת שכירות כל הזמן אולם העד מטעמה הדוד [אלמוני] העיד כי רק מחודש אפריל 2016 החלו לשלם שכירות וכאשר נשאלה למה אין לך את האישורים ענתה סתמית "נביא". האישה נשאלה כיצד זה מסתדר שלטענתה דוד [אלמוני] [...] נותן לה כספים לעזור לה ומצד שני את משלמת לו שכירות ותשובתה הלקונית זה מסתדר [...] לא הוצגו העברות כספי שכירות ליורשים אחרים [...] הוצגו [...] נתונים חלקיים וספורים שמעלים סימני שאלה אמיתיים בדבר היות התשלום אמיתי [...] לחלופין בלבד, התשלום שמשולם הינו 2,250 ש"ח דהיינו חלקה של האישה הינו מחצית – 1,124 ש"ח וחלקו של הקטין 375 ש"ח. אשר על כן מתבקש בית הדין הנכבד לקבוע כי האישה

ישלם מזונות בסך של 500 ש"ח עד הגיע הקטין לגיל 6 וכן ישלם את הוצאות המעון במלואם כפי החלטת בית הדין. ומגיל 6 ואילך ישלם האב 500 ש"ח מזונות ומחצית מכל הוצאה חינוכית [...]."

בסיכומיה (סעיף 23 ואילך) כתבה האישה:

מאז אוגוסט 2015 ועד מאי 2016 האישה המשיכה להתגורר בדירה השכורה בגפה, יחד עם הקטין כשהיא נעזרת באימה ובדודה.

הבעל המשיך לשלם את דמי השכירות לדירת המגורים המשותפת ואת החשבונות האחזקה עד תום תקופת השירות באפריל 2016, ובמאי 2016 נאלצה האישה לעזוב את הדירה ולעבור להתגורר בבית אימה, בהעדר כל יכולת לממן את הוצאות המגורים.

מאז אוגוסט 2015, עת עזב את הבית, הבעל לא שילם לאישה אגורה שחוקה למזונותיה ולא כל סכום למזונות הקטין. צורכי האישה והקטין מומנו על ידי דודה של האישה מר [אלמוני] שיחד עם אימה סייעו לאישה פיזית ונפשית בתקופה הקשה ביותר בחייה.

אימה של האישה מתגוררת בדירת הוריה המנוחים אותה ירשה יחד עם שלושה אחיה. האישה הגיעה לסיכום דברים עם אחיה לפיו תשלם לאחיה שלושה רבעים מדמי שכירות ראויים לדירה, סך 2,250 ש"ח לחודש [...].

בחודשים יולי אוגוסט 2016 החלה האישה לעבוד מספר שעות בשבוע כסייעת בגן ומאז ספטמבר 2016 קיבלה שכר שהיה בו כדי לממן את צרכיה האישיים ולשאת בחלק מהוצאות השכירות [...].

כאמור הבעל לא שילם כל סכום למזונות בנו מאז עזב את הבית. ביום 18.7.2016 חויב הבעל בתשלום מזונות בנו בסך 500 ש"ח רטרואקטיבית מיום 29.11.2015. ביום 24.7.2016 קבע כב' בית הדין כי מזונות הקטין יעמדו על 1,000 ש"ח, ללא הוצאות מדור שידונו בהמשך. ביום 28.9.2016 חויב הבעל בהוצאות המעון בו שוהה הקטין החל מספטמבר 2016.

הנספחים המצורפים לפנינו הם הסכם שכירות עם היורשים מתאריך כ"ד בכסלו תשע"ו (6.12.2015) על הסך הנ"ל וכן אישור היורשים על מגוריה של האישה עם אימה בדירה הירושה.

והנה, שתי תמיהות עיקריות יש להעלות בעניין זה. ראשית, כפי שנחקרה האישה בבית הדין וכפי שנטען בסיכומי הבעל, כיצד עולה בקנה אחד שהדוד עוזר לאישה ותומך בה, ומאידך גובה ממנה את חלקו בשכר הדירה. בנוסף לכך ובעיקר, נקודה שלא הועלתה בטענות, המועד הנקוב בהסכם השכירות עם אם האישה הוא כ"ד בכסלו תשע"ו (6.12.2015) שהוא תאריך של פחות מחודשיים מפטירת אימה ביום כ"ז בתשרי תשע"ו (10.10.2015), ואילו העד [אלמוני] – הדוד העיד שרק מיום כ"ז באייר תשע"ו (4.6.2016) שילמה אם האישה שכירות לאחר שנתנו לה – בני המשפחה – חצי שנה "לנשום אוויר" לאחר הפטירה של האם – הסבתא. בנוסף לכך הובאו מסמכי העברות של השכירות רק מתאריך י"ז בסיוון תשע"ו (23.6.2016). בכל מקרה, האישה עברה לדירת אימה בתאריך כ"ג בניסן תשע"ו (1.5.2016) וחלקו היחסי של הקטין במדור עומד על כשליש ממחצית שכר הדירה לאחר שנחלקו בין האם ובין אימה, וכך בסך הכול מדובר בכ-375 ש"ח כפי שטען בא כוח הבעל בסיכומיו.

נראה כי לעניין הזמן שמשחלה האישה לעבוד, ולדבריה בדיון שכרה עומד על כ-5,000 ש"ח מלבד 1,000 ש"ח מזונות הילד וקצבתו מביטוח לאומי, ומשפסקה עזרת הדוד – ודאי יש

לקבל את טענתה שהיא מסייעת לאימה בשכר הדירה ועל האב לשלם את חלקו היחסי של הקטין מאותו תאריך. כיוון שמאז חלפו עשרים ושניים חודש ובהכפלתם בסכום של 375 ש"ח לחודש נמצא שהאב חייב בנושא זה סך של 8,250 ש"ח.

העולה מן הנתונים שהבאנו הוא:

עד אפריל 2016 שילם האב את כל שכירות הדירה כולל כל החזקתה; מיום י"ז בכסלו תשע"ו (29.11.2015) חויב הבעל במזונות הקטין בסך 500 ש"ח; מיום כ"ג בניסן תשע"ו (1.5.2016) חויב האב במזונות הקטין בסך 1,000 ש"ח ומהתאריך כ"ה באלול תשע"ו (28.9.2016) חויב האב במעון הקטין שבו שוהה הקטין החל בספטמבר 2016.

מיום עזיבת הבעל את הבית ועד לתחילת עבודתה של האם ביום ד' באב תשע"ו (8.8.2016) שולמו צורכי האישה והקטין על ידי הדוד שעם האם סייע לאישה.

הבעל שילם לאישה עד שהחלה לעבוד את תשלומי קופת החולים שלה.

האישה לקחה מחשבונם המשותף סך 4,000 ש"ח שמחציתו שייכת לבעל והם יחשבו כתשלום חלקי נוסף למזונות הקטין.

פורע חובו של חברו

והנה, במקרה שבא אדם אחר ופרע את חובו של חברו, כגון במקרה דנן שהאם והדוד שילמו לה את חובו של הבעל – האב במזונות, יש לברר אם יש לחייב את הלה – בענייננו האב – בהחזר הכספים ששולמו במקומו. נראה כי בענייננו חל דין 'פורע חובו של חברו' שאין צריך לפרוע לו וכדלהלן.

במסכת כתובות (קז, ב) איתא במשנה:

מי שהלך למדינת הים ועמד אחד ופירנס את אשתו, חנן אומר איבד את מעותיו. נחלקו עלי כהנים גדולים ואמרו ישבע כמה יוציא ויטול. אמר רבי דוסא בן הרכינס כדבריהם אמר רבי יוחנן בן זכאי יפה אמר חנן הניח מעותיו על קרן הצבי.

ופירש רש"י:

חנן אומר איבד מעותיו, שלא אמרתי לך הלוני ואני אפרע אבל אם הלווה את האשה מעות למזונותיה על מנת שתשלם לו, הוא תובעה והיא תובעת הבעל וישלם [...]

התוספות (שם תוספות דיבור המתחיל חנן) ביארו בזו הלשון:

[...]הכא לא השביח לו שום שבח נכסים אלא שהצילו מגביית בעל חובו ולא מידי יהיב ליה והוה כמבריה ארי מנכסי חברו דאף על גב דמהנה אותו לא מתחייב מידי [...]

והתוספות במסכת בבא קמא (נח, א דיבור המתחיל א"נ מבריה) כתבו בתוך דבריהם בזו הלשון: "ופורע חובו אין מצילו מהפסד דמה שהיה הלוה זקוק לפרעו אין זה הפסד שהרי נתחייב לו ואינו מצילו אלא מצער בעלמא וחשיב מבריה ארי [...]"

ובביאור הדבר כתב בשערי יושר (שער ג פרק כה עמ' רסח) בתוך דבריו בזו הלשון:

[...] ובפורע חובו דפטור ולא חשבינן כמשתרשי ליה, דרק היכא שהיה עומד הדבר שהיה נחסר ממונו בלי שום תועלת ועכשיו נשאר אצלו הממון הוא

משתרש, אבל אם הדבר באופן כזה שאם היה נחסר הממון לא היה הולך לאיבוד אלא היה ענין הוצאה לתועלת אין זה משתרש, דלדוגמא אם יתקוף בחירו בשעה שאוכל איזה מאכל ולא יניחנו לאכול כל היום, היתכן לומר שיהיה לתוקף זכות תביעת ממון מדין משתרשי ליה, שבסבתו נשאר המאכל אצלו ונתרבה ממנו, והטעם בזב משום שאם היה אוכל מוצא תועלת באכילתו ולא היה מוציא לאיבוד, ומש"ה גם בפרוע חובו של חבירו, אין זה כמשתרשי ליה, דמה שהיה נחסר ממנו היה לצורך תועלת לפירעון חוב שחייב, ועכשיו שנשאר ממנו שלא פרע חובו רק שעשה חבירו אופן שיפטר מחובו אבל הוא לא פרע חובו, ועשה חבירו מעשה להציל ממנו ולמנעו מתעלת שהיה מוצא בהוצאת ממנו משום הכי לא לא חשוב רק כמהנהו בהנאה שלא יצטער ופטור דחשוב כלא חסר [...]

לדעתו, כמו שאדם המונע מחברו לאכול וחסך לו אוכל ודאי לא נחשב כמהנהו, כיוון שאם היה אוכל כרצונו לא נחשב כנפסד, כיוון שהיה אוכל ומכלה ממנו לתועלת, באותה מידה גם פירעון חוב הוא הוצאת ממון לתועלת והיא לפרוע חובו, ומה שמונעו מלפרוע חובו ומלקיים את התועלת והמטרה של הממון, אינו נחשב שמהנהו.

והנה, יש לחקור כאשר אדם פורע חובו של חברו הם פירושו של דבר שאדם פורע באופן ישיר את חובו של חברו ונמצא שחברו נהנה ממנו, או שמא אין באפשרותו של אדם לפרוע חוב של רעהו אלא שכאשר פורע חובו של חברו למלווה, הרי זה כמתנה עם המלווה שפורע לו חובו של הלווה בתנאי שימחל ללווה על חובו. לפי הצד השני, מחילת החוב היא הנאה בדרך של גרמא מצד הפורע, שהרי הוא שילם ממון למלווה של חברו ולא נתן הממון ללווה לא ישיר ולא בעקיפין, אלא שגרם בזה שהמלווה ימחל ללווה על הלוואתו.

ובקובץ שיעורים למסכת קידושין (אות לד) בדין מקדש במלווה כתב בתוך דבריו:

[...] ומדברי המשנה למלך פרק ד' מהלכות מלוה נראה [...] משום דמה שנפטר הלוה כשפורע אחר בשבילו אינו בתורת פירעון, אלא כיון שהמלווה מקבלו היא מחילה להלווה, ועל פי זה כתב לחלק, דאף דמותר לפרוע חובו של מודר מכל מקום למחול לו חוב אסור [...]

והגאון רבי שמעון שקאפ (בחידושו למסכת בבא מציעא סימן טז) כתב בתוך דבריו:

[...] דהנה זה נראה לי ברור דאין אדם יכול לפרוע חוב של חבירו אם לא מדעת המלווה, היינו שמתרצה המלווה למחול ללוה בשביל שאחר פורע לו, אבל בלאו הכי מה כח יש לו לפרוע חוב אחר. וכן הוכחתי מדברי תוספות בבא קמא ק"ב ע"ב, וכן למדתי עניין זה על פי שיטת תוספות כתובות ק"ח דמשום הכי מותר לפרוע חוב במודר הנאה דלא חשוב אלא כגורם, ואם נאמר דיש ביכול אדם לסלק חוב אחר למה נחשב זה כגורם הרי זהו מהנהו ממש, שהוא מסלק חובו ממנו [...]

לביאורו, דעת חנן שפורע חובו של חברו פטור כי זו הנאה רק בדרך של גרמא ולא הנאה ישירה מממנו של חברו. ייתכן שלשיטתו רבנן החולקים על חנן יסברו דלא כסברה זו, אלא כפי הצד הראשון – שכשפורע חוב של חברו נחשב כפורע את החוב עצמו ובידו לעשות כן (ובאמת הקובץ שיעורים שם בסוף דבריו הביא שהגאון רבי שמעון שקאפ הוכיח כסברה זו – להפך מסברתו בחידושו כאמור. עיין שם).

והנה בשולחן ערוך (חושן משפט סימן קכח סעיף א) נפסק:

הפורע חובו של חבירו שלא מדעתו, אפילו היה בשטר, ואפילו היה עליו משכון ונטלו זה שפרע, אין הלוה חייב לשלם לו, ונוטל משכונו בחנם, והרי

אבד זה הנותן, מעותיו. ואפילו היה המלוה דוחקו לפרוע, (שמא) היה הלוה מפיס את המלוה ומוחל לו. הגה, וכן נראה לי עיקר. **ודלא כיש חולקין ואומרים דחייב לשלם** (טור בשם רבנו תם והרא"ש) [...]

נבאר את השיטות המובאות בשולחן ערוך וברמ"א, כדלהלן.

הסמ"ע (ס"ק א-ב) ביאר את יסוד הדין, וזו לשונו:

אין הלוה חייב לשלם לו, דמצי למימר אי לא פרעת לו, הייתי מפיס אותו והיה מוחל לי החוב, וכדמסיק המחבר בסוף הסעיף, דקאי אכל הסעיף [...]. דוחקו לפרוע והיה הלוה מפיס כו', נ"ל דצריכין להגיה וכך צריך להיות, לפרוע "אמרינן דהיה" הלוה כו', דהא אינו ודאי דהיה יכול לפייסו, אלא אמרינן שמא היה יכול לפייסו, והמוציא מחבירו עליו הראיה [...].

מחלוקת הראשונים והפוסקים אם דין פורע חובו של חברו הוא בכל הלוואה או רק במזונות

במסכת כתובות (קח, א), כתבו תוספות (דיבור המתחיל הא מני חנן היא דאמר איבד מעותיו) בתוך דבריהם בזו הלשון:

[...] ורבינו תם מפרש דאיירי דוקא במזונות אשתו ומשום הכי פטור דאין הדבר ברור שהיה מתחייב זה הבעל מזונות, שמא היה יכול להפטר שהאשה עצמה הייתה מצמצמת אם לא היתה מוצאה מי שממציא לה מעות [...]. מכל מקום היתה מצמצמת דלא ליקרו לה רעבתנותא, אבל גבי שטר חוב אפילו חנן מודה דלא איבד מעותיו דהנאה גמורה היא הואיל ולא היה יכול להפטר בשום ענין [...]. וכן פירש רבינו חננאל [...] וריב"א הביא ראיה מירושלמי דהוא הדין בשאר חובין [...] "מפייסנא ליה ומחיל לי" [...].

בסברת עיקר דין פורע חובו של חברו ובחילוקי הדינים עיין בתוספות בכתובות ובבא קמא (שם) ובשאר הראשונים והאחרונים ובמסכת נדרים שם. עוד עיין בשערי ישר שם בגדרי "נהנה" ו"משתרשי". עוד עיין בחידושי למסכת בבא קמא (סימן יט אות ג), ואכמ"ל.

הסמ"ע (שם ס"ק ג) כתב בזו הלשון:

ודלא כיש חולקין, עיין בטור שכתב בשם דסבירא להו דדוקא בפורע חוב מזונות אשתו אמרו כן [...] משום דבלאו הכי איכא טעם לאפטורי מהחוב, דמצי למימר אם לא נתת לה מזונות היתה מצמצמת וניזונית ממעשה ידיה או היתה חוזרת על הפתחים, והוא הדין להפורע למי שזן אשתו דעשו דינו כזן בעצמו [...] מה שאין כן בפורע מה שלוה חבירו שהיה מוטל עליו לפרוע לו. ומה שכתב מור"ם שנראה לו עיקר כדעת הראשונה, בדרכי משה (שם) כתב כן ומטעם שכתב הבית יוסף (שם) שהשיג על הטור במה שכתב בשם הרא"ש דסבירא ליה כרבנו תם, והוא הביא ראיה דלא סבירא ליה כוותיה. ולפי מה שכתב בדרישה והוכחתי דהדין עם הטור דהרא"ש סבירא ליה כרבנו תם, נראה לעניות דעתי דהלכתא כוותיהו, והן דעת החולקים, ובפרט מאחר שמהרי"ו שהיה בתראי גם כן פסק כוותיהו וק"ל.

נמצא שהסמ"ע (שלא כדעת הרמ"א שם), פסק שבכל חוב מלבד חוב מזונות אומרים שהפורע חובו של חברו חייב הלוה לשלם לפרוע החוב.

אולם הש"ך (שם ס"ק ה) חלק על מסקנת הסמ"ע, וזו לשונו:

כתב הסמ"ע [...] וכהאי גוונא כתב הב"ח דדעת הרא"ש כרבנו תם והלכך הווי ליה ספיקא דדינא והמוציא מחבירו עליו הראיה ואי תפס הפורע לא מפקינן מיניה, עיין שם.

ולפי עניות דעתי דהפסיד מעותיו וכמו שכתב המחבר ואפילו תפס הפורע מפקינן מיניה לפי שכן נראה עיקר בש"ס דילן גם אביא בסמוך יותר משלשים פוסקים דסברי כן ואם כן פשיטא דהחולק בטל בשלשים וגם בירושלמי מפורש כן וכן פירש רש"י בש"ס וכן פסק הרי"ף והרמב"ם פרק כ"ו מהלכות מלוה והרב המגיד והמגדל עוז שם [...] וכן מוכח להדיא דעת הרמב"ן שהביא הבעל התרומות [...]

ומה שכתב הסמ"ע לפסוק כרבנו תם כיון דהרא"ש ומהרי"ו סבירא ליה הכי, לא נהירא לפי עניות דעתי דאפילו יסברו הרא"ש ומהרי"ו כן, יחידים הם נגד כל אתה רבוותא יותר משלושים פוסקים ובפרט שבירושלמי מפרש דלא כרבנו תם. ומה שכתב רבנו תם דש"ס דילן חולק אירושלמי ליתא אלא אדרבא ש"ס דילן סובר כהירושלמי בהא [...] וכדאיתא בהר"ן. ועוד שנראה עיקר כמו שכתב הבית יוסף דגם דעת הרא"ש כפירש"י וסייעתו, וכן מוכח להדיא בתשובת הרא"ש כלל ע"ד סימן ה' שהבאתי לעיל סימן ע"ז ס"ק ה' [...] וגם מהרי"ו לא פסק להדיא כרבנו תם רק זו לשונו בסימן קס"ז [...]

מיהו לדידן לא הוי ספיקא כלל והעיקר דהפסיד מעותיו ואפילו תפס מפקינן מיניה אלא דהיכא דהיה ממון של הלוח בידו בתחלה בשעה שפרע לא הפסיד מעותיו מטעמא קמא דמהרי"ו וכמ"ש לקמן [...]

ובאורים ותומים (שם אורים ס"ק ה) כתב:

כתב הסמ"ע (ס"ק ג) [...] והש"ך ס"ק ה האריך דהדין עם המחבר דהפסיד מעותיו ואפילו אם תפס מפקינן מיניה כיון דהדבר מפורש בירושלמי ורוב פוסקים דסבירא להו כן, ודוחה דברי הסמ"ע דהרא"ש ומהרי"ו לא סבירא להו כרבנו תם, ואף אם כדבריו כן הוא יחידים המה נגד רוב וכל פוסקים. והנכון עם הש"ך דהרוב פוסקים סבירא להו כן, ואדרבא כבר כתבתי לעיל (תומים ס"ק א) שדעתי כך אפילו בבעל חוב דוחק מכל שכן בבעל חוב שאינו דוחק ופשוט ונכון הוא.

גם בחלקת מחוקק (סימן ע סוף ס"ק לא) כתב: "מה שהכריע בסמ"ע סימן קכ"ח כדעת רבינו תם – נגד דעת הרי"ף והרמב"ם והמגיד משנה והר"ן ושאר פוסקים ובפרט להוציא ממון – הוא תמוה."

נמצא סיכום הדעות:

א. לדעת רוב הראשונים ולדעת רוב הפוסקים – הרמ"א, הש"ך, התומים והחלקת מחוקק – דין פורע חובו של חברו אינו רק במזונות אלא אף בכל חוב ודינו שפטור הלווה מלשלם לו ואף אם תפס הפורע, מפקינן מידו.

ב. לדעת הב"ח הווי ספקא דדינא ואין הלווה חייב לפרוע לו, אולם אם תפס לא מפקינן מידו.

ג. לדעת הסמ"ע: פורע חובו של חברו (מלבד מזונות) – חייב הלה לשלם לו מה שפרע.

לדברי הכול במזונות נוהג דין פורע חובו של חברו ודינו שפטור מלשלם, שכן הלה שם מעותיו על קרן הצבי.

פורע חובה של אישה ומקדשה בכך

לשאלת הכרעת ההלכה במחלוקת זו בדין פורע חוב חברו שאינו חוב מזונות יש להוסיף ולהעיר:

במסכת קידושין (ו ע"ב) איתא: "אמר אביי המקדש במלוה אינה מקודשת [...]"

ובספר קובץ שיעורים שם כתב וזו לשונו:

פירש רש"י (כתובות עד) שמקדשה במחילת מלוה, וכן פירש הרי"ף. והטעם – שלא הגיע לידה כלום, והוא הדין אם פרע חוב לאחר בשבילה.

ונראה דזהו רק לחנן דפורע חובו של חברו הניח מעותיו על קרן הצבי, דאינו אלא מבריא ארי. אבל לרבנן דחנן דחייב לשלם לו משום דנהנה שנפטר מחובו הוא הדין מחילת מלוה, ומקודשת, דשפיר הגיעה לה הנאה, דהא הנאה כזו מחייבת לשלם עבורה. ומילתא דאביי אתיא אליבא דחנן דקיימא לן כוותיה [...]

לשיטת הסמ"ע דקיימא לן כרבנו תם שרק במזונות אמר חנן שהניח מעותיו על קרן הצבי, נמצא כי בחוב רגיל מודה חנן לרבנן. ואם כן, לשיטתו ולפי חידושו של הקובץ שיעורים דלרבנן מקודשת וזקוקה לגט, להלכה אם מקדש במחילת מלוה או פורע חובה של אישה ומקדשה בכך תהיה מקודשת וזקוקה לגט.

יש לעיין אפוא אם נחשוש לדעת רבנו תם והסמ"ע לעניין אשת איש להצריכה גט.

מכל מקום אין הערה זו נוגעת במישרין לנידוננו שעניינו בפריעת חוב מזונות ושאליו נחזור כעת.

לדעת רבנו תם – האם רק פורע מזונות אשתו כפורע חובו או גם פורע מזונות ילדיו?

והנה, יש לדון בדעת רבנו תם אם דווקא במזונות אישה יש דין פורע חובו של חברו או גם במזונות ילדים שייכת הסברה שהייתה מצטמצמת או מתפרנסת ממעשה ידיה.

ומצאנו מפורש שלדעת רבנו תם, מזונות ילדיו דינם כמזונות אשתו. דהנה במסכת נדרים (לג, ב) כתבו התוספות דיבור המתחיל חנן בזו הלשון:

משום דהוי מבריא ארי בעלמא. ואף על גב דחייב במזונות אשתו, מכל מקום יכול לומר שהיתה מסתפקת ממעשה ידיה [...] ואם תאמר בפורע חובו אמאי מיקרי מבריא ארי מיניה והלא ידוע לכל שיש לו לפרוע חובו ואם כן מהנהו. ויש לומר דפורע חובו היינו זן אשתו ובניו דאפשר שיתפרנסו ממעשה ידיהם ולא ברי היזיקא [...]

פרע את מזונות אשת רעהו

ובשולחן ערוך (אבן העזר סימן ע סעיף ה) נפסק: "עמד אחד מדעת עצמו וזנה משלו אין הבעל חייב לשלם לו והרי זה איבד מעותיו. הגה, ואין חילוק בין אביה לאחר שפרנסה [...]"

והבית שמואל (ס"ק כה) כתב: "וזנה משלו, ואין חילוק בין אם זנה אותה [צ"ל: "זנה" או "זן אותה" וכן להלן] סתם ובין אם זנה אותה לשם מזונות הבעל לא כהרשב"א."

**פרע מזונות אשת רעהו ואמר שעושה כן לשם מזונותיה או סתם ולא אמר דבר
ובמחצית השקל שם הרחיב וכתב:**

לא כהרשב"א שכתב (נדריס לג, ב דיבור המתחיל עמד ובשו"ת חלק ה סימן פ) דדוקא במפרש שמחמת מזונות שחייב לה בעלה הוא נותן, דהוי כפורע חוב של חבירו דפטור שלא אמר לו שיפרע בשבילו, והיא נמי פטורה שהרי לא לוותה ממנו ולא אכלה ממנו אלא בתורת פירעון חוב בעלה. אבל המפרנס סתם היא חייבת לשלם (רוצה לומר, דהוי כאומר אכול עמי דחייב, בחושן משפט רמ"ו סי"ז בהג"ה), והיא תובעת לבעל, והוי כלוותה ואכלה דמשועבד מדרבי נתן. והר"ן (שם דיבור המתחיל גזירה ובכתובות סג, א מדפי הרי"ף דיבור המתחיל מתני') כתב, ולא נראה לי, דגם בסתמא אדעתא דבעל נחית, דידוע שאין לאשה זו נכסים שיהיה נפרע מהם אלא מבעלה כו', עיי"ש. משמע אם יש לה נכסים אמרינן בסתמא זנה על דעת שתשלם לו וחייב הבעל מדרבי נתן. ועיין הפלאה (ס"ק יט) דכתב דאין צריך לזה, כיון שיש לבעל נכסים וקיימא לן (שם סעיף ה) דפוסקין מזונות לאשת איש, אם כן כיון דיכולה למכור מנכסיו לצורך מזונות, הוה ליה האשה כגברא דלא עביד למיגר דאינה מתחייבת בעצמה לשלם (עיין חושן משפט סימן שסג), וכל שכן אם הבעל בכאן דמזונותיה על בעלה דפטורה האשה, עיין ש"ך (סימן רמו ס"ק יא). וסברת הר"ן אמת בהלך למדינת הים ואין לו נכסים, או בעינן דהיא גם כן אין לה אפילו נכסי מלוג ואמרינן אדעתא דבעל נחית לתבוע אותו כשיבא. עכ"ל. ועיין אבני מילואים ס"ק ח, ועיין הרב המגיד ובמשנה למלך (פרק יב מהלכות אישות הלכה יט).

והנה, לדעת הר"ן שמשמע ממנו שאם יש נכסים לאישה, אזי התכוון המפרנס להלוואה ואם כן הבעל יחויב מדין שיעבודא דרבי נתן, הרי בנידון דנן אין לאישה נכסים. במיוחד במקרה דנן שהמפרנס עמד לפנינו ואמר בפירוש שהוא תמך באישה ולא טען שזו הלוואה כלל. כל שכן לדעת ההפלאה שאף ביש לה נכסים אין דעת המפרנס להלוואה.

"אכול עימי" ו"דור עימי" – ספקא דדינא

יצוין שבדין "דור עימי" ו"אכול עימי" מצינו שיש דעות שיכול לבקש תשלום בעד האוכל (עיין חושן משפט סימן רמו סעיף יז), אך מאידך גיסא בשולחן ערוך (חושן משפט סימן שסג סעיף י) הובא בהג"ה ששיטת התשב"ץ שהאומר לחברו "דור בחצרי" – אינו צריך להעלות לו שכר", וכתב הש"ך שם (ס"ק יג) בשם האחרונים שדין זה הוא מחלוקת הפוסקים ולכן המוציא מחברו עליו הראיה. ובקצות החושן (שם ס"ק ט) כתב להשוות דין מי שנתן כספים שהוא תלוי במחלוקת הרשב"א והר"ן לעניין הזן אשת חברו, לדין האומר דור עימי ובשניהם כתב שהוא מחלוקת אם תולים שנותן אותם בתורת הלוואה וחייב להחזיר או בתורת מתנה, ומספק אין להוציא ממון. וזה לשון קצות החושן שם:

האומר לחבירו דור בחצרי פטור מלשלם, והוא בתשובת רשב"ץ (חלק א סימן קעד). ועיין ר"ן ריש פרק דייני גזירות (כתובות סג, א בדפי הרי"ף) גבי עמד אחד ופרנס את אשתו דהניח מעותיו על קרן צבי וזו לשונו בשם הרשב"א (נדריס לג, ב דיבור המתחיל עמד): "דכי אמר חנן אבד מעותיו דוקא במפרש" [וכו'] אבל בסתם חוזר וגובה לפי שכל המפרנס סתם אינו מפרנס בתורת מתנה אלא בתורת הלוואה וראיה מירושלמי [...] וע"ש בר"ן שהסכים לדברי הרשב"א.

ובר"ן פרק קמא דקידושין (ג, א בדפי הרי"ף) נראה מדבריו דסתם דרך מתנה הוא, עיין שם גבי נתן הוא ואמרה היא וזו לשונו:

דהיינו [דוקא] שאמרה בשעת נתינה אבל לאחר נתינה לא [...]

דאי מעיקרא יהיב לה סתמא ומדינא הרי הן שלה במתנה וכדמוכח בפרק שבועת העדות (שבועות לד, ב) דאמרינן התם: "אי דאמר 'אין, שקלי ודידי שקלי' כי עדים רואין אותו מבחוץ מאי הוי?"

עיין שם וצריך עיון. והרמ"א בסימן רס"ד (סוף סעיף ד) כתב כדברי הר"ן ריש פרק דיני גזירות עיין שם [...]

ובסוף דבריו סיים קצות החושן: "[...] והאחרונים לא הכריעו בזה והניחו הדבר בספק וכמו שכתב הב"ח (סעיף ז) וש"ך (ס"ק יג) [...]"

ושם (אבן העזר סימן ע) כתב הבית שמואל (ס"ק כו):

אין הבעל חייב לשלם, ולא דמי ליורד לשדה של חבירו שלא ברשות דצריך לשלם – שאני התם דבא תועלת לחברו אבל כאן לא בא לו שום תועלת אלא מסלק לו נזק [...]

וכתב שם החלקת מחוקק (ס"ק כט) וזו לשונו:

ואין חילוק בין אביה לאחר, משום דבירושלמי (כתובות פרק ד הלכה ו) איכא פלוגתא, וסבר רבי חגי דלא אמר חנן איבד מעותיו אלא אחר, אבל אב גובה, ואנן קיימא לן כרבי יוסי דפליג עליה וסבר למזונות בין אב בין אחר אינו גובה [...]

והנה, טעמו של רבי חגי נראה שבאב ישנה סברה שלא יכול לראות את דוחקה של ביתו שתהיה ניזונת בכיזיון. ועיין מחצית השקל שם שכתב:

לא שנא אחר לא שנא אב, ולא מטעם מחילה אתינן עלה, רק מטעם דהוי כפורע חוב של חבירו, כמבריה ארי דפטור. לפי זה אף אם נתחייב לפרוע מזונות שלו דהוי כאומר לחבירו אכול עמי, אבל ממזונות אשתו פטור מלשלם דהוי רק כמבריה ארי.

ובביאור הגר"א שם (ס"ק לד) כתב לעניין המחלוקת שבירושלמי באב שפרנס – אם חייב הבעל להשיב לו: "וכתב הר"ן ומרדכי והגהות מיימוניות ושאר פוסקים כיון דפלוגתא מספיקא לא מפקינן ממונא."

נמצא שלדעת החלקת מחוקק בפשטות הוכרע הדין כרבי יוסי בירושלמי בבירור ואילו לדעת הגר"א הוא מחמת ספק. דבריהם מתייחסים לכאורה לאב בלבד ואולי גם לאם, אולם בדוד כבנידון דנן וגם באב להלכה לא מוציאים ממון מהבעל מדין פורע חובו של חברו שם מעותיו על קרן הצבי.

אולם נראה כי לשיטת רבי חגי בירושלמי מדובר גם בשאר קרובים, דיש באמת לברר את טעמו של רבי חגי: הן אומנם האב פרנס את ביתו ולא יכול היה לעמוד בצערה. אולם עדיין נותרה השאלה: הרי האב שם מעותיו על קרן הצבי, שהרי הוא פורע חובו של חברו ובמיוחד במזונות שלגביהם אין מחלוקת שחל דין זה של פורע חובו מהטעם שהייתה מצמצמת וכאמור?

והנה מצאנו שההפלאה מבאר שיטה זו בשם בנו בטוב טעם. וכך כתב (בביאורו למסכת כתובות שם על דברי התוספות בדיבור המתחיל חנן אומר):

ובבבא קמא דף נ"ח כתבו התוספות להדיא דהיכא שהוא בעל כרחו ואית ליה פסידא בודאי לא הוה ליה מבריה ארי ומודה חנן, עיין שם.

ובני ה"ה המופלג מוהר"ר צבי הירש נר"ו יישב בזה דברי הירושלמי שהביאו החלקת מחוקק [...] ולכאורה אינו מובן טעמו דמהיכא תיתי לחלק בין אב לאחר. ולפי סברת התוספות הנ"ל אתי שפיר, והוא דלפי מה שכתב בתשובת הרשב"א והביאו הבית יוסף ביורה דעה (סימן רנא) דכופין בית דין את האב לזון אפילו בנו הגדול אם אין לו וכן הוא בשולחן ערוך (שם סעיף ד) ומסתמא הוא הדין לבתו הגדולה. ואם כן אתי שפיר דברי הירושלמי דכשהלך בעלה למדינת הים ואין לה מזונות דאז כופין את האב לזונה שפיר בכהאי גוונא מודה חנן דחייב הבעל לשלם לו כיון דהוא בעל כרחו ואית ליה פסידא דלא הווי ליה מבריה ארי [...]

והנה דברי ההפלאה מבוססים על דברי התוספות (במסכת בבא קמא נח, א דיבור המתחיל אי נמי): בגמרא (שם) איתא: "[...] מבריה ארי מנכסי חברו, מדעתו הוא, האי לאו דעתו. אי נמי מבריה ארי מנכסי חברו לית ליה פסידא, האי אית ליה פסידא [...]"

הגמרא שם דנה בדברי המשנה (שם נה, ב): "נפלה לגינה ונהנית משלמת מה שנהנית". בגמרא (שם נו, ב) איתא: "אמר רב, בנחבטה [...] לא מבעיא אכלה דמשלמת מה שנהנית, אבל נחבטה אימא מבריה ארי מנכסי חברו הוא ומה שנבנית נמי לא משלם, קא משמע לן [...]" (ופירש רש"י: "[...] שהציל את בהמת חברו שלא נחבטה בקרקע [...] ומידי לא לשקול, קא משמע לן"). על כך תרצה הגמרא שמבריה ארי הוא רק במקרה שהמציל עשה כן מדעתו (לתירוץ הראשון) או בלית ליה פסידא (לתירוץ השני) וכאמור.

והתוספות שם כתבו בזו הלשון:

ואם תאמר והרי פורע חובו דחשבינן ליה מבריה ארי [...] אף על גב דאית ליה פסידא. ויש לומר דהכי פירושו, מבריה ארי מנכסי חברו מדעתו, וכיון דמדעתו, אפילו אית ליה פסידא כמו פורע חובו חשיב מבריה ארי, האי שלא מדעתו. א"נ מבריה ארי מנכסי חברו אפילו כשאינו מדעתו אלא חברו מכריחו להבריה ארי מעדרו, לית ליה פסידא למבריה, האי אית ליה פסידא. וכיון דאיכא תרתי שלא מדעתו ואית ליה פסידא לא חשיב מבריה ארי. אבל מדעתו אפילו אית ליה פסידא או שלא מדעתו ולית ליה פסידא אחשיב מבריה ארי ואין נותן לו שכרו [...]

לפי הנזכר חידש ההפלאה שכיוון שנפסק בשולחן ערוך (יורה דעה סימן רנא סעיף ד) שכופין אב מדין צדקה לזון את בנו הגדול "והוא הדין את בתו הגדולה" מדין צדקה ומדין "הקרוב קרוב קודם", אזי נמצא כי אב שזן את ביתו הנשואה כאשר בעלה לא זן אותה, הוא בבחינת "שלא מדעתו" ואם כן אין בן דין "פורע חובו של חברו".

והנה בשולחן ערוך (יורה דעה שם) נפסק: "כופין האב לזון בנו עני ואפילו הוא גדול, כופין אותו יותר משאר עשירים שבעיר. הגה, וכן שאר קרובים [...]"

נמצא אפוא שכיוון שכופין אותו לזון בתו הגדולה, הרי זה בבחינת "שלא מדעתו" ואין כאן דין של פורע חובו של חברו. מטעם זה, כתב ההפלאה, סבר רבי חגי בירושלמי שאם אב זן בתו, חייב הבעל לפרוע לו חובו ואין כאן דין של פורע חובו של חברו ששם מעותיו על קרן הצבי. לשיטה זו אף שלא כפוהו למעשה והוא פרע מרצונו, מכל מקום כיוון שהדין שכופין, הרי שבמקום להמתין שיכפוהו על פי הדין, הלך וזן בעצמו טרם שכפוהו וחשיב כאילו כפוהו.

ייתכן לבאר כי רבי יוסי החולק על רבי חגי בירושלמי שכדעתו נפסק ברמ"א, סובר שכל זמן שלא כפוהו והאב מעצמו ומרצונו זן את ביתו אין זה נחשב כלא מדעתו ומשום כך שם מעותיו על קרן הצבי.

נראה להוסיף לפי דרכו של ההפלאה בדרך אחרת ולומר כי כיוון שאב אינו יכול לעמוד ולסבול את העובדה שביתו ניזונת בביזיון וצריכה לצמצם ולדחוק עצמה, אזי מחמתו ורחמיו עליה הוא זנה ומפרנסה. ייתכן שנחשב הדבר כמו זנה שלא מדעתו שכן אינו יכול לעמוד בסבלה ו"בעל כורחו" כביכול זנה ומפרנסה, ומשום כך על פי הגמרא והתוספות (בבא קמא שם) לא נפטר בכהאי גוונא הבעל מלשלם לאב את מה שזן ופרנס. כעין זה וכדוגמה לכך מצינו בדברי הר"ן למסכת כתובות (סוף פרק אף על פי, כח, ב – כט, א מדפי הרי"ף) שלשיטתו שמזונות הילדים עד גיל שש הם מדין מזונות האם – מזונות אישה כתב בזו הלשון:

ומתוך לשונות הללו נראה לי דכי אמרינן דזן אותם קטני קטנים דוקא בשאמן קיימת ומדין מזונות אמן נגעו בה שכיון שהן נגררים אחריה אי אפשר לה להעמיד עצמה שלא תזון אותם, אבל כשאין אמן קיימת אינו חייב במזונותיהם.

נמצא שכאשר ילדיה קטני קטנים זקוקים לאוכל, הרי היא בבחינת אנוסה שאינה יכולה לעמוד ברעבונם ובסבלם וחייבת היא בשל כך לזונם ומשום כך חייב בהם הבעל מדין מזונות אמן. גם בנושא דנן אינו יכול קרובה לראותה בסבלה והוא כ"לא מדעתו" וכאמור.

רבי יוסי חולק על כך וסובר ש"לא מדעתו" מדובר בכפייה או כמו נפלה הבהמה לגינה נחבטה והזיקה לפירות, אולם שמחמת כאבו ורחמיו על ביתו פרנס, לא נחשב כמו שלא מדעתו.

והנה, לפי דברי הרמ"א בורה דעה שם שגם שאר קרובים כופין אותם לזון, הרי כי גם אם הדוד זן את אחייניתו הנשואה במקום בעלה, יחשב כזן שלא מדעתו והבעל יחויב לשלם לו את מה שפרנסה, לדעת רבי חגי. אומנם יש לברר אם אין קרוב שהוא קרוב יותר שמחויב על פי דין לזון את האישה קודם לדוד זה, ואם בכהאי גוונא עסקינן אזי אין דין כפייה לדעת ההפלאה. אומנם לפירושו, ייתכן שגם בנוגע לדוד זה ישנה את הסברה שלא יכול היה לעמוד בסבלה של אחייניתו.

בעניין הקדימה בקרבה, נפסק בשולחן ערוך (יורה דעה סימן רנא סעיף ג) בזו הלשון:

הנותן לבניו ובנותיו הגדולים שאינו חייב במזונותיהם כדי ללמד את הבנים תורה ולהנהיג הבנות בדרך ישרה וכן הנותן מתנות לאביו והם צריכים להם הרי זה בכלל צדקה ולא עוד אלא שצריך להקדימם לאחרים ואפילו אינו בנו ולא אביו אלא קרובו צריך להקדימו לכל אדם ואחיו מאביו קודם לאחיו מאמו ועניי ביתו קודמין לעניי עירו [...]

נמצא שקרבה מצד האם פחותה בחשיבותה מקרבה מצד האב, ולכן אחיו מאביו קודם לאחיו מאימו. במקרה דנן הדוד הוא אח האם.

לפי מה שכתבנו, משמע מהרמ"א בפשטות ומהחלקת מחוקק שנפסק בבירור שלא כדעת רבי חגי. ולפי זה אין נפקא מינה בדברי רבי חגי. אולם לפי הגר"א שהלכה כרבי יוסי רק מחמת ספקא דדינא, ייתכן שאם מי שזן את האישה מוחזק בנכסיו של הבעל, יוכל לתופסם מספקא דינא שמא הלכה כרבי חגי.

והנה, לאחר העיון נראה כי גם החלקת מחוקק – ייתכן שסבר שההלכה כרבי יוסי בירושלמי רק מחמת הספק, דהנה לאחר שכתב החלקת מחוקק (אבן העזר סימן ע"ק כט): "ואנן

קיימא לן כרבי יוסי [...]”, כתב בסוף דבריו: “ועיין במרדכי פרק בתרא דכתובות (סימן רע"ג) מה שכתב בשם מהר"ם”.

והנה, במרדכי שם וכן כתב גם הר"ן (מה, א) שכיוון שיש מחלוקת בין רבי יוסי לרבי חגי, מספקא לא מוציאין ממון גם מאב שפרע. ובגר"א שציינו באמת מביא מקורות אלו. נמצא אפוא שגם החלוקת מחוקק סובר כך לכאורה.

בכל מקרה בנידון דנן הדוד אינו תופס בנכסי הבעל. ונוסף על כך, מדברי הדוד בעצמו בעדותו נשמע שאינו תובע כלל את מה שפרנס, וכך נאמר בחקירתו בדיון:

איך היא כלכלה את עצמה?

ת': בקושי. מזל שאני הייתי שם ותמכתי.

ש': איך תמכתי?

ת': אם זה מטרונות או בשר או מכולת והכול.

לדבריו הוא תמך בה, אולם הוא לא העלה בדבריו שהוא דורש להשיב לו את הכסף שנתן לאישה כתמיכה. ומכל מקום גם אם היה תובעו הרי חל עליו דין פורע חובו של חברו.

הכרעה כדעת הרשב"א – סתירה לכאורה בדברי הבית שמואל

בשולחן ערוך (שם סימן ע סעיף ה) נפסק:

הלך בעלה, ולותה ואכלה, חייב לשלם. הגה, המלוה תובע לאשה, והיא תובעת לבעלה [...] עמד אחד מדעת עצמו וזנה משלו, אין הבעל חייב לשלם לו והרי זה איבד מעותיו [...] ואם אביה עמד ופרנס בתו עם חתנו, אפילו הכי אין צריך לשלם לו רק מזונות שלו, ולא של בתו (תרומת הדשן סימן שיז) [...]

ובבית שמואל (שם ס"ק כה) כתב: “וזנה משלו, ואין חילוק בין אם זנה אותה סתם ובין אם זנה אותה” לשם מזונות הבעל לא כהרשב"א.”

נמצא שפסק הבית שמואל דלא כהרשב"א ואף בזנה סתם נחשב כזנה לשם מזונות והניח מעותיו על קרן הצבי.

והנה, בדבר המקרה שהובר ברמ"א בשם תרומת הדשן שבו פרנס האב את ביתו וחתנו מעבר לזמן שנקבע ביניהם, וכעת דורש האב את הכסף בערך שפרנס את החתן והבת. אזי ביחס לבת, אינו יכול לקבל את כספו שהרי הוא בבחינת פורע חובו של חברו בכך שזן את ביתו במקום בעלה. אולם ביחס לתביעה נגד חתנו במה שזן אותו באותה “אכול עמי”, וכך כתב:

[...] רק מזונות שלו, והא דצריך לשלם בעד מזונות שלו אף על גב דזן אותה [צ"ל: אותו] בסתם ולא אמר לו דישלם לו, מדמה בתרומת הדשן דין זה לאומר לחבירו אכול עמי דחייב לשלם לו הוא הדין כשנתן לו מזונות בסתם חייב לשלם ודומה לאומר שבור את כדי דצריך לשלם לו ועיין בחושן המשפט סוף סימן שס"ג שם פסק האומר דור עמי פטור לשלם, ונראה לפי זה הוא הדין האומר אכול עמי גם כן פטור לשלם לו, ובסוף סימן רמ"ו פסק האומר “אכול עמי” חייב לשלם לו – סותר לדין מה שכתב סוף סימן שס"ג דפטור לשלם אם אמר דור עמי וכן כתב ב"ח שם דהוי ספיקא דדינא ואין מוציאים מיד המוחזק. אם כן בדין דכאן גם כן אין מוציאים מיד חתנו, ודוחק לחלק בין אם אומר אכול עמי לזן בשתיקה. מיהו נראה עיקר דצריך לשלם לו דהא כתבו הרשב"א והר"ן והמגיד פרק י"ב הזן או המהנה לחבירו

סתם חוזר ומשתלם ממנו ולא אמרינן במתנה יהיב ליה וכן פסק הרב רמ"א ביוורה דעה סימן רנ"ג ובחלק ה' סימן רס"ד וכן הוא בבית יוסף סימן קס"ו וכן פסק בט"ז שם וכן כאן בדין זה מוציאים ממנו.

נמצא שהבית שמואל פסק כהרשב"א שבזן אותו בסתם דינו שחייב לשלם.

והנה, אומנם ברשב"א עצמו סבר בשני הדינים בין זן את אשת רעהו בסתם שחייב הבעל לשלם והן בזן חברו בסתם שחייב לשלם לו וכפי שכתב הרשב"א במסכת נדרים לג, ב דיבור המתחיל עמד בזו הלשון:

עמד אחד ופרנס את אשתו הניח מעותיו על קרן הצבי. מסתברא לי דדוקא בפורע ומפרש שמחמת מזונות שחייב לה בעלה הוא נותן לה דבכהאי גוונא הוא אינו חייב לשלם כיון דלא אמר לו שיפרע לה בשבילו והיא נמי אינה חייבת לשלם שהרי לא לותה ממנו ולא אכלה אלא בתורת פרעון חוב, אבל כשפרנס סתם חוזר הוא וגובה שכל המפרנס סתם אינו מפרנס בתורת מתנה אלא בתורת הלואה, והראיה מיתומים שסמכו אצל בעל הבית (גיטין נב, א) דיתומים קטנים אינן יכולין להתנות ועוד מן היורד לתוך שדה חברו ונטעה שלא ברשות שחייב בעל השדה לשלם ולא אמרינן שכיון שירד לתוכו סתם לא נתכוון זה אלא למתנה [...]

אולם הר"ן המצויין בדברי הבית שמואל כותב שם (כתובות סג, ב מדפי הרי"ף דיבור המתחיל מתניתין) כתב בזו הלשון:

וכתב הרשב"א ז"ל בפרק אין בין המודר (דף לג, ב) דכי אמר חנן אבד את מעותיו דוקא במפרש שמחמת מזונות שחייב לה בעלה הוא נותן לה דבכהאי גוונא הוה ליה כפורע חובו של חברו שהוא פטור לחנן כדאיתא בגמרא (שם) משום דמברית ארי בעלמא הוא אבל פרנס סתם חוזר וגובה לפי שכל המפרנס סתם אינו מפרנס בתורת מתנה אלא בתורת הלואה והויא לה כלותה ואכלה והביא ראיה דמפרנס סתם לא אמרינן במתנה קא יהיב ליה אלא לשם הלואה מיורד (בבא מציעא דף קא, א) לשדה חברו ונטעה שלא ברשות דחייב בעל השדה לשלם ולא כל הימנו שיאמר במתנה נתת לי ועוד ראיה מדגרסינן בירושלמי [...]

אלו דבריו ז"ל ולא נראו לי דנהי דהמהנה את חברו סתם לאו לשם מתנה קא מכוינ אפילו הכי המפרנס אשת חברו סתם לחנן הניח מעותיו על קרן הצבי משום דנהי דלא בתורת מתנה קא עביד מיהו סתמא אדעתא דבעל נחת ולא אדעתא דידה שכבר הוא יודע שאין לאשה זו נכסים שיהא נפרע מהם אלא מבעלה ולא מסיק אדעתיה נמי שתתחייב היא בהן כדי שתוכל לגבות מבעלה ולהגבותו דלאו כולהו אינשי דינא גמירי אלא סתמא אדעתא דבעל נחית ומשום הכי נהי דבתורת מתנה [לא] קא עביד כדמוכח הנך ראיות דאייתי הרשב"א ז"ל אפילו הכי לחנן הניח מעותיו על קרן הצבי דמסתמא אדעתא דבעל קא עביד וסתמא דלישנא דמתניתין הכי משמע.

נמצא שהר"ן פסק כדעת הרשב"א רק במקרה שאדם זן את חברו בסתם ואז סובר הרשב"א וגם הר"ן שלא התכוון לזונו בחינם. אולם במקרה שאדם זן אישה שבעלה חייב במזונותיה והוא זן את אותה אישה בסתמא, במקרה זה חולק הר"ן על הרשב"א וסובר שהתכוון בסתמא לפירעון מזונותיה ולא כהלואה לאישה, והעל פטור מדין פורע חובו של חברו.

נמצא שהר"ן פסק בזן אשת איש בסתמא דלא כרשב"א אך בזן אדם סתם (כמו חתנו) – כרשב"א, שחייב הניזון בתשלום אכילתו. נמצא שהבית שמואל פסק כהכרעת הר"ן.

מסקנת הדיון בעניין דין עזרת הדוד

נמצא לסיכום כי אי אפשר לגבות את הכסף שקיבלה האישה כתמיכה (עד למועד ד' באב תשע"ו – 8.8.2016 שבו החלה לעבוד והדוד פסק מלתמוך בה) במקום מזונותיה ומזונות הקטין.

יתר הפרטים בעניין חיוב המזונות – סיכום

במקביל כבר הוצא פסק דין בו חויב האב במזונות בנו בסך של 1,000 ש"ח ועלות המעון במלואו. פסק דין זה תקף גם כיום. מזונות ככלל עומדים על כ-1,250 ש"ח ובתוספת מחציות. במקרה דנן עלות המעון בשלמות עומדת על 576 ש"ח. האם והקטין מתגוררים יחדיו עם הסבתא שמשתפת גם בהוצאות אחזקת המדור והמזון וכידוע "נר לאחד ונר למאה". ומעבר לכך בעניין המזונות, הצדדים רשאים להעלות טענות עדכניות למתן מזונות קבועים. לעת עתה ישלם האב סך 1,000 ש"ח למזונות בנו. בנוסף לכך ישלם 375 ש"ח השתתפות יחסית במדור לצורך הקטין. וכן ישלם מחציות הוצאות חינוך (כגון המעון) ומחצית הוצאות רפואיות חריגות שאינן בסל קופת חולים. קצבת הילד מביטוח לאומי שייכת לאם.

נפסק

- א. הצדדים חייבים להתגרש מיידית.
- ב. הבעל חייב בכתובת האישה בסך 72,000 ש"ח.
- ג. עבור איזון הנכסים שלפנינו יש לקזז מחוב הכתובה סכום של 25,000 ש"ח. סך הכול חייב עבור הכתובה 47,000 ש"ח.
- ד. כל סכום הנמצא כיום בחשבון המשותף של הצדדים בעו"ש או בני"ע או בכל מקום אחר שהוא משותף לצדדים, יחולק בין הצדדים שווה בשווה.
- ה. אם תקבל האישה סכומים נוספים בעתיד מאיזון משאבים – יש לקזז זאת מחשבון הכתובה.
- ו. מאחר שהדוד שילם את המזונות עד תחילת עבודתה של האישה, הבעל חייב לאשתו על העבר – מעת תחילת עבודתה – מדור יחסי לקטין בסך 8,250 ש"ח. סך כל החיובים – 55,250 ש"ח.
- ז. הבעל חייב בהשבת סך 2,000 ש"ח נוספים שהם מחצית מסכום שהעביר מחשבונם המשותף של הצדדים לשם קניית ני"ע. בסך הכול חייב הבעל לאשתו סך 57,250 מלבד סך 25,000 ש"ח שכבר לקחה. ונמצא שבידה של האישה מכספו של הבעל לאחר תשלום חוב זה של 57,250 ש"ח ובתוספת מה שלקחה כבר, ס"ה 82,250 ש"ח. כאמור הבעל נותר חייב לאישה סך 57,250 ש"ח. מלבד כ-6,000 ש"ח הנמצאים בחשבון המשותף, לכאורה, ומעוקלים ויש לחלקם בין הצדדים באופן שהאישה תקבל סך כ-60,250 ש"ח.
- ח. הבעל אינו חייב להשיב את סך של כ-275,000 ש"ח שהועברו לאביו.

ט. כל זמן שהאישה גרה עם אימה, הבעל חייב זמנית במזונות הקטין 1,000 ש"ח. בנוסף לכך ישלם 375 ש"ח השתתפות יחסית במדור לצורך הקטין. וכן ישלם מחציות הוצאות חינוך (כגון המעון) ומחצית הוצאות רפואיות חריגות שאינן בסל קופת חולים. ניתן להגיש בקשות עדכניות בנושא המזונות.

י. קצבת הילד מביטוח לאומי שייכת לאם.

הרב שניאור פרדס – אב"ד

דעת הרב יאיר לרנר

לאחר העיון בפסק הדין שכתב חברי אב בית הדין הגאון הרב שניאור פרדס שליט"א, אף שברוב סעיפי פסק הדין אני מסכים לדבריו, בעניין החוב של 275,000 ש"ח – אין אני מסכים לדעתו, וזאת מכמה פנים.

א. לעניין מה שמדמה את הכסף שנתן האב יום לפני החתונה (275,000 ש"ח) לקנות דירה, לכספי צדקה, ודן אם משנים מעות צדקה מהמטרה המקורית:

נראה לי שאדם המשתכר כ-5,500 ש"ח אינו מוגדר כעני, ולכן אין מצווה לתת לו לצדקה. וכמובן סכום של 275,000 ש"ח לעזרה לקניית דירה אינו מוגדר צדקה והרי הוא כמתנה רגילה, דהרי מצינו במסכת בבא בתרא (ט ע"א) שאין ראוי ליתן לעני מתנה גדולה, וכן אין לפוטרו בלא כלום, אלא נותן לו מתנה מועטת שיהא לו לזון לפי דרכו. וכן מצד הנותן: נפסק (שולחן ערוך יורה דעה סימן רמט) שמצווה מן המובחר ליתן חומש מהרווחים שמרוויח, ומידה בינונית אחד מעשרה, ופחות מכאן הרי זה עין רעה. ועיין במסכת כתובות (נ ע"א): "אמר רב אילעא: באושא התקינו המבזבז אל יבזבו יותר מחומש." וכן פסק הרמ"א (יורה דעה שם). אם כן המידה הבינונית היא לתת מעשר מהרווחים, ונחלקו הפוסקים מהו מקור המצווה – יש שפסקו שהחיוב הוא מן התורה (תוספות תענית ט ע"א) ויש שכתבו שהוא חיוב מדרבנן (ט"ז יורה דעה סימן שלא סעיף לד) ויש שפסקו שאינו אלא מנהג (שיטת הב"ח שם). ועיין בשולחן ערוך (שם סימן רנ סעיף א): "כמה נותנים לעני [...] אם היה רעב יאכילוהו [...] היה רעב וצריך לכסות יכסוהו."

אם כן בוודאי גם מצד הנותן – האב – שנתן את הסכום הנ"ל לצורך קניית דירה לפני החתונה, וגם מצד המקבל – הבעל, לא נראה שמדובר כאן בדין צדקה אלא כמתנה רגילה.

ב. נראה שהאב נתן את הסכום של 275,000 ש"ח לקניית דירה כמתנה לבני הזוג, וכיוון שהסכום הנ"ל נכנס לחשבון הבעל, והבעל צירף את האישה לחשבון הנ"ל, אם כן זו מתנה גמורה לבני הזוג ויכולים אחר כך לנהוג בכסף כרצונם (הצדדים חיו ביחד לפחות שנתיים).

ג. עוד אפשר לומר שהחשבון המשותף קנה לשניהם את הסכום מדין קניין חצר שקונה לבעליו.

ד. עוד יש להוכיח דהרי מצינו בשולחן ערוך (אבן העזר סימן נב סעיף ד וכן בסימן קיח סעיף יט):

תקנת רבנו תם וחכמי צרפת שאם האב נתן נדוניא ומתה האישה בתוך שנה ראשונה בלא זרע קיימא, חוזר הכל לאב או ליורשי המת. ויש אומרים עוד שבסוף שנה שנייה יחזירו חצי מהנדוניא וכן המנהג פשוט במדינות אלו שנוהגין בזה כתקנת קהילת שו"ם.

מוכח מזה שבלי תקנת רבנו תם ותקנת שו"ם, אם אדם נתן נדוניה ומתו האישה או האיש בלי ילדים, הכסף היה נשאר לצד שנשאר בחיים, אף על פי שדעתו של האב נותן הנדוניה הייתה שזה יהיה לזוג שיחיו יחד. ועל כורחך היינו משום שמכיוון שנתן מתנה הרי היא מתנה גמורה.

ולכן נראה שהחלטת האב"ד שליט"א עומדת על תילה מלבד סעיף ח'. את מחצית הסכום של 275,000 ש"ח יש לתת לידי האישה, שהרי סכום זה ניתן כמתנה גמורה לצדדים.

הרב יאיר לרנר

דעת הרב חיים ו' וידאל

חובתו של האיש לחזור אחר שלום בית לעומת חובתה של האישה

ברצוני להעיר כמה הערות לחיזוק הקביעה כי הבעל חייב לשלם את סכום הכתובה.

הנה מריש הווה אמינא כי מאחר שכיום הצדדים מורדים זה על זה כמעט שנתיים, ולא היה ברור לחלוטין מי היה הגורם לשבירת התא המשפחתי, וכיוון שלא ברור לביה"ד – גם לולא טענותיהם – בשל מי הרעה הזו, יש להסתפק אם חובת האיש לשלם כתובה נדון כ'איני יודע אם נתחייבתי או כ'איני יודע אם פרעתיך', ואכמ"ל.

והנה כפי העולה מפרוטוקולי הדיונים ברור כי גם לאישה חלק בגירושין – בחוסר המעש מצידה – דבר שתרם לשבירת התא המשפחתי. אך כאשר אנו דנים בחובת תשלום הכתובה המוטלת על האיש, עלינו לדעת כי בשונה מתפיסת העולם הכללית, מבחינה הלכתית הצדדים אינם שווים בחובת ההשתדלות לשמירת התא המשפחתי.

מתשובת הרשב"א המובאת ברמ"א (אכן העזר סימן פ סעיף יח בסוף דבריו) עולה כי אף כשהאישה נהגה שלא כהוגן כלפי בעלה (בנדון שם האישה יצאה מבית בעלה שלא ברשות) – חובת ההשתדלות לפייסה ולהחזירה מוטלת יותר על בעלה, ואם בעלה לא השתדל לרצותה חייב הוא להמשיך ולזונה אף שאינה מצויה בביתו. בדברי הרשב"א מבואר כי הצדקת קביעה זו היא משום שהאישה בושה לחזור לבעלה אחר שנהגה שלא כהוגן.

וכאן המקום לשאול: אם כנים הדברים שהאישה נהגה שלא כהוגן, מדוע חובת תשלום המגיעה לאישה, נותרה בעינה, והלוא היא פשעה במעשיה על שעזבה את ביתה ללא רשות בעלה?

מכאן רואים אנו כי חובת ההשתדלות לשמירת התא המשפחתי אינה שוויונית בין האיש לאישה. כאשר יש משבר בין הצדדים, חובת האיש לרצות ולפייס את האישה גדולה יותר מאשר של האישה. יש להוסיף ביאור: אין כוונת הדברים שעל הבעל להשפיל את עצמו כדי לרצות את אשתו, אלא העניין הוא כי הגבר ניחן בתכונות הגלומות באישיותו והמעניקות לו יכולות מיוחדות לקירוב הלבבות, וככל הנראה על דרך הכלל תכונות אלה אינן קיימות בשווה אצל האישה, ועל כן כנאמן ליכולותיו וכאשר הוא מכיר בחסר הנמצא אצל האישה, נקל לו יותר לקרבה אליו בחזרה – גם במצב שהיא אחראית יותר ליצירת הריחוק.

אכן אם מתברר מעל לכל ספק כי האיש טרח ועשה את כל המקובל לעשות להחזרת השלום והאמון, ואילו האישה נותרה בסירובה להשכנת שלום – ורק אם כך – תיחשב האשה כמי ששברה את התא המשפחתי ולא תהיה זכאית לתשלום כתובה.

בנידון דידן האיש מעצמו לא טרח ולא רדף את שלום אשתו. ורק בא כוחו היה הראשון שיזם הסכמה לרעיון ללכת ליועצת. גם כשהאיש הלך ליועצת לבדו, הוא לא קרא ולא שידל את אשתו לשלום, דומה כי ההליכה ליועצת נועדה רק לחזק את עמדתו כי האישה היא הסוררת.

יש להבהיר כי לא כל האנשים שווים ולא כל האנשים הם בעלי אינטליגנציה ויכולות רגשיות שוות. והנה האיש מעולם לא עלתה על דעתו לרדוף שלום וגם לא היה נתון בסביבה תומכת לעשייה כזו, ואדרבה הוריו אף הביעו ניכור לא מועט לאישה – דבר שגרם גם לו להמשיך בדרכם. האם ייתכן לפטור אותו בטענה שהוא לא היה מודע לצורך בהשתדלות בדרך הראויה?

התשובה היא שלילית. משל למה הדבר דומה לאדם שהיה חייב לפרוע את חובו בזמן מסוים, אך הוא שכח או לא ידע על מועד הפירעון, האם זו סיבה לפוטרו מחובתו זו? ודאי שלא. כמו כן בנידון דידן חוסר ההכרה והמודעות לדרך לשלום בית אינה יכולה לפטור את הבעל מחובתו זו, ועליו לשאת באחריות לתשלום הכתובה.

חלוקת כספים

נחלקו חברי הדיינים שליט"א אם האישה זכאית לקבל מחצית מהכספים שהפקיד האיש בחשבון המשותף.

לעניות דעתי האישה אינה זכאית לקבלת מחצית הכספים ואבאר טעמי בסייעתא דשמיא.

פרטי השאלה בקצרה הם: אבי הבעל הכניס לחשבון בנו כ-300,000 ש"ח. לאחר מכן צירף הבעל את אשתו לחשבון. כעבור כשנתיים, משהחריף הסכסוך בין בני הזוג, רוקן הבעל את החשבון בטענה שהכספים שייכים לאביו. טענת האישה היא שהיא זכתה במחצית מהכספים. לשאלת בית הדין מדוע היא חושבת שכספים אלו מגיעים לה השיבה בתחילה כי מקור כספים אלו ממתנות חתונת הצדדים והברית של בנם. לאחר שבית הדין עורר אותה שזהו סכום עצום ולא סביר שהמקור הוא ממתנות החתונה והברית, או אז שינתה האישה את גרסתה המקורית וגם אז טענה בשני אופנים: בשלב הראשון טענה שהכספים ניתנו במתנה או בתור הלוואה לבני הזוג, משנוכח בית הדין שאין הדברים ברורים לה, טענה לבסוף שהיא לא ידעה מאומה – מה הכניס בעלה לחשבון אך כיוון שהיא אשתו הרי שזכאית היא למחציתם.

והנה עלתה לעיל הסברה שהאישה זכתה במחצית הכספים כיוון שחשבון משותף נדון כחצר השותפים. ההיגיון העומד מאחורי טענה זו הוא שיסוד קניין חצר הוא מדין 'רשות', ומכאן העלה נתיבות המשפט (סימן ר ס"ק ט) בשם השיטה מקובצת שהוא הדין שכליו של אדם קונים מדין 'חצר' כי הם בכלל רשותו. בהתאם לזה אפשר להרחיב ולומר שגם 'רשות וירטואלית' דהיינו 'רישום דיגטלי' הנתון לבעלי החשבון בלבד, אף הוא נדון כרשות בעל החשבון. וכן מוכרח לכאורה, שאם לא כן לא מצינו מקור כיצד זוכה בעל החשבון בכסף המועבר אליו.

והנה מורנו הגאון רבי אשר וייס שליט"א גאב"ד דרכי הוראה הסתפק בסברה זו בשו"ת מנחת אשר (חלק א סימנים קט-קי). בתחילת דבריו כתב להסתפק אם חשבון בנק נחשב כרשותו של בעל החשבון וגם אם יש זכייה בכסף 'דמיוני' זה שאינו אלא רישום ולא כסף פיזי, וזו לשונו:

ולכאורה נראה דאין כאן קנין חצר דהלא גם חצר אין כאן, וגם דמים אין כאן, ואין כאן אלא כסף דמיוני ומלבד מספרים ומושגים אין כאן דבר שיש

בו ממש [...] ואפשר גם דאכן מהני מדין חצר דכשם שממון שיש בו ממש נקנה על ידי חצר ממשית גם כסף דמיוני נקנה על ידי חצר דמיונית.

אבל בהמשך דבריו כתב במנחת אשר שיש להתייחס לחשבון בנק ולכסף המופקד בו כמי שהגיע לידו מצד גדר סיטומתא, וכך הם דבריו:

אך באמת נראה דעיקר הלכה זו טעם אחר יש בו. ויסוד הדבר כמו שביארתי במקום אחר, שעלינו להתייחס לכל המוסדות והכלים הפיננסיים שיש בזמננו כפי שהם ולקבלם – כל ענין וענין על קרביו וכרעיו. וכתבתי כך לגבי דיני החברות שההלכה מתייחסת אליהם כהגדרתם בחוק שהחברה היא ישות כלכלית ומשפטית והיא הבעלים על נכסיה. וכל זה בכלל דין סיטומתא, דדין זה אינו בקנין בלבד אלא כל מנהגי הממון וכל הסכמי הממון שבין אדם לחברו שנתקבלו אצל כלל הציבור תקפים מדין סיטומתא, וכך פשוט דכסף המופקד לחשבון של יחיד או של מוסד הרי אלו שלו אף שבדרכי הקניינים אין בזה קנין מסויים.

עוד יש להעיר על הגישה שלחשבון משותף דין חצר השותפים מדברי קצות החושן (סימן רס ס"ק א) שהעלה שחצר השותפים אינה קונה מזה לזה, ואם כן אף אם ננקוט שחשבון בנק הרשום על שם אדם בודד קונה לו מדין חצר, בנדון כנידון דידן ששני הצדדים הם בעלי החשבון, לכאורה אין דרך להקנות מזה לזה באמצעות הכנסת כסף של אחד הצדדים לחשבון המשותף.

מלבד זאת הרישום להימצאות של כסף בחשבון הוא לכל היותר 'חוב ממון' שהבנק חייב לבעל החשבון, ולפי הנחה זו דנו הפוסקים אם בעל יורש כספים שבחשבון אשתו, שכן אם הגדר הוא רק של 'חוב' הרי הוא בכלל 'אין הבעל יורש את אשתו בראוי כבמוחזק' – ראה בדברי מרן הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר (חלק ח חושן משפט סימן ח) ואכמ"ל.

ואם כנים אנו בזה, הרי אם דין חוב זה כ'מלוה על פה' אין דרך להקנותו אלא באמצעות 'מעמד שלושתן' או בקניין 'אגב' לדעת חלק הפוסקים, ואם הווי 'מלווה בשטר' – 'כתיבה ומסירה', אבל לא מצינו שניתן לקנות חוב באמצעות חצר.

ואומנם אם נרחיב את הגדרת הרישום הדיגיטלי של כסף ונאמר שהוא 'כסף בעין', דהיינו שניתן להחשיב כסף דמיוני ככסף ממשי, וכהגדרת המנחת אשר בתחילת דבריו, נוכל לומר שכשם חצר קונה כסף בעין, כמו כן ייקנה כסף הנמצא בחשבון מדין קניין חצר. אך נראה שהגדרה זו עדיין אינה בשלה דיה כדי לחדש הלכות חדשות לפי כללי מערכת הקניינים הקבועה בהלכה.

אך זאת יש לדון שהאישה זכתה במחצית מהכספים שהופקדו בחשבון מדין קניין סיטומתא, אולם גם גישה זו אינה ברורה דיה כמבואר בנימוקי כבוד האב"ד הגר"ש פרדס שליט"א. אכן נראה כי בנידון דידן בפרט לא מתקיימים התנאים לקניין מדין סיטומתא, ונבאר.

אקדים בבירור שכתבתי (בתיק רבני נתניה 1085717/1 (לא פורסם)) בדין צוואה שלא נערך בה קנין אגב סודר, אם ניתן לקיים צוואה החתומה בידי המצווה כקניין המועיל מדין סיטומתא.

מריש הווה אמינא שחתימת המצווה יכולה להיחשב כמעשה קניין מצד סיטומתא, כי כך יש מנהג לחתום בלא מעשה קניין. אבל המקור לחתימה ששווה למעשה קניין הוא בפתחי תשובה (סימן יב ס"ק יט) גבי פשרה הצריכה קניין, ולזה סגי בחתימה מדין סיטומתא. והנה שם העניין הוא ליצור קניין מחייב שאין ביכולת הצדדים לחזור מהפשרה. וכן מצאנו כיו"ב בקובץ תשובות לגרי"ש אלישיב שלהסכם גירושין יש תוקף בחתימה לחוד אף שלא

עשו קניין סודר, וכן עמא דבר. אם כן לפי זה היה מקום לומר שגם חתימה לבד על צוואה, ללא מעשה קניין, נדונית כקניין מצד הסיטומתא. וכשם שבהסכמי גירושין התוקף הקנייני נועד לתת תוקף מחייב להסכמות הצדדים, ומכוח זה אפשר גם להעביר בעלות על רכוש, כמו כן נאמר שיש תוקף גם לצוואה החתומה על ידי המצווה לעניין שיש לתת תוקף להעברת ממון העזבון לטובת הזוכים – המוטבים בצוואה.

אבל נראה (והוא מיסודו של הגאון הגדול רבי בנימין בארי שליט"א) שאי אפשר להחשיב את החתימה של המצווה כמעשה קניין, ויש לחלק בין חתימת הצדדים בפשרה וכן בהסכמי גירושין לנידון דידן: הנה הצד המשותף בין הסכם פשרה להסכמי גירושין הוא שיש שני צדדים להסכם, אשר הם חתומים עליו. מה שאין כן בנידון דידן – הצוואה אינה 'הסכם' או 'חוזה' כי מהות חוזה והסכם היא שיש שני צדדים לחוזה או ההסכם, אבל בנידון דידן אין שני צדדים להסכם כלשהו, אלא יש לפנינו רק מסמך החתום על ידי המצווה לבדו המביע את רצונו להעביר את ממון העזבון לטובת המקבל – הזוכה בצוואה.

והנה אם באנו לבחון אם קיימת סיטומתא המחשיבה את החתימה למעשה הקניין, יש לדמות לחוק המתנה, שגם שם יש אזכור לציור דומה – שנותן המתנה חותם לבדו על מסמך שמביע את רצונו העתידי שפלוני יקבל ממנו מתנה ללא תמורה. ראה שם בסעיף 5(א): "התחייבות לתת מתנה בעתיד טעונה מסמך בכתב" (ומובהר שאין אנו מבקשים ללמוד מחוק המתנה עצמו, אלא רק בהנחה כי קיים מנהג בכל מקום שמקורו מכוח החוק הנ"ל, ואכמ"ל).

אולם עיון בפרטי חוק המתנה מראה בעליל כי אין תוקף לשטר מתנה החתום על ידי הנותן בלבד, ללא שהתקיימו תנאים נוספים, מה שאין כן בשטר צוואה כבנידון דידן שאין צורך שיתקיימו תנאים אלה.

ראשית: החוק מצריך את ידיעת והסכמת המקבל לקבלת המתנה – ראה לשון החוק שם בסעיף 2: "מתנה נגמרת בהקניית דבר המתנה על ידי הנותן למקבל תוך הסכמה ביניהם שהדבר ניתן במתנה." הרי שהחוק מגדיר את נתינת המתנה כהסכם שבין הנותן למקבל. זאת אומרת, שאף שמעשה הנתינה הראשוני נעשה באופן חד-צדדי על ידי הנותן בלבד, שרק הוא כתב וחתם על המסמך המעניק את המתנה למקבל, כדי שיהיה תוקף סופי למתנה מצריך החוק את הסכמת המקבל לכך. והן אמת שמסעיף 3 שם עולה שהסכמה שבשתיקה אף היא תיחשב בהסכמה, וכנאמר שם: "חזקה על מקבל המתנה שהסכים למתנה, זולת אם הודיע לנותן על דחייתה תוך זמן סביר לאחר שנודע לו עליה." אך עם זאת ברור כי אנו זקוקים לידיעת המקבל לעצם נתינת המתנה עבורו, ורק אז יש תוקף לנתינת המתנה, אף שלא הביע הסכמה מפורשת לקבלת המתנה. מה שאין כן בנידון דידן, בצוואה, שהמצווה פועל לבדו לנתינה מעזבונו, ללא הצורך בהסכמה – אף לא שבשתיקת המקבל.

זאת ועוד בסעיף 6 שם נאמר: "בעלות בדבר המתנה עוברת למקבל במסירת הדבר לידו, או במסירת מסמך לידו המזכה אותו לקבלו." הרי שקיים צורך שהמקבל יקבל את גוף המתנה או את שטר המתנה לידו, וללא זה, אין כל תוקף למסמך החתום על ידי הנותן לבדו. מה שאין כן בצוואה שנעשית ללא ידיעת המקבל, וקל וחומר ללא קבלת הצוואה לידו של המקבל [...]

מלבד זאת, אין לדמות כלל צוואה לחוק המתנה, משום שבצוואה החוק מאפשר למצווה לשייר לעצמו את הזכות לחזור בו מצוואתו בכל עת, ועקרונ

זה סותר את חוק המתנה [...] החוק לא יכיר בשטר זה כשטר מתנה [...] וממילא אין תשתית עובדתית לקנין סיטומתא [...]

הדרינן [...] **לחוק הירושה** המעניק למוריש את האפשרות לערוך צוואה החתומה בחתימת ידו לבד [...] אין ללמוד משם שחתימת ידי המצווה לבדה תיחשב למעשה קניין. וזאת משום שבשונה מעקרון תוקף הצוואה ההלכתית, המצריך שהקניין יחול קודם פטירת המצווה [...] לפי החוק נהפוך הוא כי יש צורך שהתוקף של הצוואה יחול רק לאחר פטירתו. וכיון שלפי ההלכה הדבר ברור שאין קניין אחר מיתה, לכן אין ללמוד משם שחתימה לבדה על צוואה נחשבת למעשה קנין מדין סיטומתא בשעה שהדבר לא יתכן כלל לפי ההלכה. ואף שבנידון דידן הצוואה נכתבה בלשון [...] שהקנין יחול מחיים, הנה ברור שהחוק אינו מכיר בדקדוק זה, כי זה סותר לחלוטין לעקרון החוקי לתוקפה של הצוואה, ומה שהערכאות רגילים לאשר צוואות שנכתבו בלשון זה, אין זה משום שהסכימו לתת תוקף לעקרון ההלכתי ושתוקף הקנין יחול מחיים, אלא שהם מתעלמים מהמשמעות ההלכתית הכתובה בצוואה [...] ולכן אין ללמוד כלל מחוק הצוואה שהחתימה נחשבת למעשה קניין.

וכן מוכח מכל הפוסקים הדנים בדור האחרון על תוקף הצוואות שלא נעשה בהן קניין, שלא דנו כלל שהתחליף למעשה קניין נעשה בחתימת המצווה על הצוואה. ובעל כורחנו שאין זה נחשב כמנהג שניתן ללמוד ממנו להלכה וכנ"ל.

העולה מהאמור לנידון דידן הוא כי לא ניתן לקיים את הקניין במחצית הכספים לטובת האישה מדין סיטומתא, המבוססת על החוק והמנהג הנגזר ממנו, וזאת משום שלפי טענת האישה היא לא ידעה מאומה מהקורה בחשבון. אשר על כן, אף לפי הגישה העקרונית שניתן לקנות כספים בהפקדתם בחשבון המשותף מדין סיטומתא, אך כאשר כבנידון דידן, צד המבקש לטעון שהוא קנה את הכסף ללא קבלת תמורה, היינו במתנה, אינו מודע כלל לנעשה בחשבון – אין בידו לקנות את הכספים על פי החוק שכן אין מתקיימים בו תנאי **חוק המתנה**.

הן אמת שלפי הגישה שחשבון בנק נחשב כחצר היה קונה, שהרי ידוע שקניין חצר קונה שלא מדעתו, אך כבר נתבאר שאין זה שייך בחצר השותפים כמבואר בקצות החושן הנ"ל, ואין אנו באים עתה אלא מצד סיטומתא וסיטומתא ליכא כשאין הקניין נעשה כחוק.

אומדנה להחזרת כספים שהאשה זכתה בהם

מצינו שניתן לבטל מקח או מתנה על סמך אומדנה. אולם יש לדון אם ביטול מקח או מתנה מחמת אומדנה הוא רק על יסוד טעות שהתגלתה או לפחות שהיה גילוי דעת מצד אחד הצדדים לאותו עניין – לפני או בזמן המקח והמתנה, או שמא ניתן לבטל מקח ומתנה גם על סמך מאורע חריג, שלא היה כל גילוי דעת לגביו מאחד הצדדים לעסקה – שקרה ושנולד גם אחר מעשה הקניין.

נפקא מינה – משאלה זו – במקרה המצוי וכבנידון דידן, שהצדדים נישאו באמת ובתמים מתוך רצון כנה לחיות יחד לאורך ימים ושנים. ודאי ידעו שיתכן מציאות כזו של פירוד, אבל לא העלו על דעתם שלהם זה יקרה ויצטרכו להיפרד ולהתגרש תוך זמן כה קצר אחר הנישואין. לכן האומדנה שיש לדון בה, אם בכלל יש לדון באומדנה בנידון דידן, היא אם אפשר לבטל את זכיית האישה בכספים בשל פירוד הצדדים, שהוא מקרה חריג שנולד שלא כמתוכנן אחר הנישואין.

מצד אחד ישנן ראיות שלא ניתן לבטל מעשה קניין על סמך מאורע חריג שקרה אחר מעשה הקניין.

נאמר במסכת בבא מציעא (דף קא, ב) :

ההוא גברא דזבן ארבא דחמרא, לא אשכח דוכתא לאותוביה. אמר ליה לההיא איתתא: "אית לך דוכתא לאוגרי?" אמרה ליה: "לא." אזל קדשה, יהבה ליה דוכתא לעייליה. אזל לביתה, כתב לה גיטא, שדר לה. אזלא איהי, אגרא שקולאי מיניה וביה, אפיקתיה ואותביה בשבילא. אמר רב הונא בריה דרב יהושע: "כאשר עשה כן יעשה לו, גמולו ישוב בראשו" – לא מיבעיא חצר דלא קיימא לאגרא, אלא אפילו חצר דקיימא לאגרא – אמרה ליה "לכולי עלמא ניחא לי לאוגורי ולך לא ניחא לי, דדמית עלי כי אריא ארבא."

וכתבו הריטב"א והנמוקי יוסף (שם) :

לדידך לא ניחא לי דדמית עלאי כאריא ארבא – פירוש שאף בשעת השכירות גלתה דעתה שאינה רוצה להשכירה, וכיון דכן אנן סהדי כי מה שעשתה מפני הקידושין עשתה וכאילו התנת בפירוש דמי. הא אילו השכירה לו סתם קודם קדושין ואחר כך קדשה, לא כל הימנה לעשות כן. אטו המשכיר או המשאל בית לחברו לזמן ידוע כשהוא אוהבו ואחר כך הייתה מריבה ביניהם, כלום יכול להוציאו מן הבית שהשכיר או שהשאל לו? הא ודאי ליכא למימר.

והנה הרמ"א (חושן משפט סימן שיב סעיף ט) פסק הלכה זו וכתב :

מי ששכר בית לחבירו, והיה אוהבו ונעשה שונאו, אין יכול להוציאו מן הבית. ואם אמר ליה מתחלה שאינו משכיר לו רק משום שהוא אוהבו, ונעשה שונאו – יכול להוציאו.

ובביאור הגר"א (שם ס"ק כ) :

ואם אמר כו' – גמרא שם "ההוא גברא" כו' "דדמית" כו' ודוקא כהאי גוונא, מה שאין כן ברישא. וזהו שאמרו שם "כאשר עשה כן" כו' ולמה לי הא בלאו הכי "משום דדמית" כו' אלא דוקא כהאי גוונא שהטעה אותה.

מביאור הגר"א עולה שביטול השכירות מותנה בכך שהשוכר הטעה את המשכיר, כגון ההטעה שבסוגיה הנ"ל (בבא מציעא דף קא, ב) שהסכימה האישה להשכיר לו אם יקדשנה, ומייד לאחר שקידשה והשכירה לו, נתן לה גט, שכיוון שהטעה אותה יש בידה לבטל את קניין השכירות. לעומת זאת מאורע, חריג ככל שיהיה, שאירע לאחר מעשה הקניין – אין ביכולתו לבטל את מעשה הקניין.

וכן הביא בשו"ת חתם סופר (אבן העזר חלק א סימן קמא, הובא בפתחי תשובה אבן העזר סימן צט ס"ק ז), וזו לשונו :

והנה במתנה שנתנה האשה או קרוביה לבעל לא הוזכר בש"ס וגאונים, אבל כתב מהר"א מזרחי בתשובה (סימן יז [צ"ל: טז]) : אפילו אם מגרשה לדעתו מבלי שסרחה עליו מכל מקום הכל שלו ואינו מחזיר כלום. ומייתי ליה מקל וחומר דמנותן לאשה מסתמא דעתיה למיקם קמיה, אפילו הכי זכתה במתנה, מכל שכן דמתנות שנתנום לחתן דמשום אקרובי דעתיה הוא, מכל שכן שיהיה שלו. והסכימו כן בתשובת מהר"א ששון (חלק א סימן נד ובסימן נה) הגאון מה"ר צבי והרב המחבר בלי פקפוק. ולא היה צריך לקל וחומר כי פשוט הוא מאותו טעם שכתבו הגאונים דאטו מאן דיהיב מתנה למאן דרחים

ליה ערבא שקיל שיהיה אוהבו לעולם, והכי נמי דכוותיה – אפילו נושא היום ומגרש למחר הכל שלו.

סוגיה נוספת העוסקת ממש בנידון זה מצינו בכתובות (מז, א). שנינו שם בגמרא:

תנו רבנן: כתב לה פירות כסות וכלים שיבואו עמה מבית אביה לבית בעלה, מתה – לא זכה הבעל בדברים הללו. משום רבי נתן אמרו: זכה הבעל בדברים הללו.

מדובר באבי הכלה שהתחייב נדוניה לביתו הכלה וזו מתה מייד לאחר הנישואין, ועתה הבעל, שהוא יורשה, דורש את הנדוניה שאבי הכלה הבטיח ועדיין לא נתן לו. מנגד טוען אבי הכלה שאילו היה יודע שביתו תמות כלל לא היה מתחייב ונמצא דהווי מקח טעות. ונחלקו בזה התנאים, דעת חכמים שהבעל אינו זוכה בנדוניה והאב יכול לחזור בו, כיוון שיש אומדנא ברורה ו'אנן סהדי' שלא היה בדעתו של האב ליתן נדוניה במצב שכזה שביתו לא תזכה ליהנות מהנדוניה. ואילו דעת רבי נתן שהבעל זוכה בנדוניה ואין אבי הבת יכול לחזור בו.

לכאורה רואים אנו מחלוקת תנאים אם אמרינן אומדנא שיש בשינוי מצב עתידי לבטל את המתנה שניתנה כנדוניה. בזה סוברים רבנן דכיוון שזו אומדנא ברורה הרי שהמתנה בטלה.

אלא שנחלקו רש"י ותוספות בביאור מחלוקת התנאים באיזה מקרה מדובר.

לדעת רש"י (שם ד"ה ומתה) מדובר שהאישה מתה אחר האירוסין קודם נישואין, ובזה דווקא נחלקו רבנן ורבי נתן אם הבעל לעתיד זכה בנדוניה שכתב אבי הבת לבתו ושזיכה לה כבר מן האירוסין. אליבא דדעת רש"י שמדובר שהבת מתה אחר האירוסין, כתב בהגהות מיימוניות (הלכות אישות פרק כב הלכה א) שכך הוא בדווקא, אך בגוונא שהם כבר נישאו מודים חכמים לרבי נתן שהבעל אכן זכה בנדוניה אף על גב שעדיין הנדוניה בידי אבי הבת שהרי סוף כל סוף כבר נישאו.

אבל תוספות (שם ד"ה כתב לה) לאחר שהקשו על פירוש רש"י קושיות מספר, הסיקו דאיירי דווקא מן הנישואין – שלאחר שנישאו זה לזה מתה הבת, והנדוניה שהבטיח האב לתת לה עדיין לא יצאה מרשותו, ועתה טוען אבי הבת שיפטרוהו מליתן לחתנו, והבעל עומד מנגד וטוען שכבר זכה בנדוניה מעת נישואיו עם אשתו. ובהסבר שיטת רבנן כתבו תוספות בשם רבנו תם, וזו לשונם:

ונראה לרבינו תם דהך ברייתא בנישואין מיירי, וטעמא דלא זכה לתנא קמא משום דאנן סהדי דאין דעת האב ליתן נדוניה זו אלא על מנת שתהנה בתו ממנה כמו הבעל, ולרבי נתן לית ליה אומדנא וזכה הבעל.

בהמשך דברי התוספות (בע"ב) לאחר שהביאו את ביאור רש"י וחלקו עליו, כתבו וזו לשונם:

ופסק רבינו תם וכן רבינו חננאל כרבנן דרבי נתן משום דמוקמינן להו כרבי אלעזר בן עזריה דפסקינן הילכתא כוותיה [...] והורה רבינו תם הלכה למעשה בכתן אחד שמתה אשתו והיה אבי הכלה מוחזק בנדוניה ופסק לה דלא זכה הבעל מכח שמעתין דהכא.

נמצאנו למדים שהלכה כדעת רבנן שהבעל אינו זוכה בנדוניה בכהאי גוונא שמתה אשתו. ובאמת שבראשונים ובפוסקים מצינו שהסתפקו בהכרעת מחלוקת זו אם כרש"י או כרבנו תם:

הרמב"ן, הרשב"א והריטב"א (שם) וכן והר"ן (על הרי"ף שם – דף יז, א) כתבו כן להדיא שנראין דברי רש"י על פני דברי רבנו תם. וראה בשו"ת המהרי"ק (שורש קסא) שלא רצה להכריע.

בים של שלמה (כתובות פרק ד סימן יד) האריך בזה מאוד להסיק לדינא כדעת רש"י, ושגם הרמב"ם בהלכות אישות (פרק כב הלכות א–ב) פסק כרש"י (וכעין זה הוכיח הר"ן מהרי"ף, עיין שם) וכן הראב"י בשם ר"י הלבן (הובא במרדכי כתובות סימן קנד [כצ"ל אף שבים של שלמה ציינו המדפיסים האחרונים: קנב]), עיין שם. אך בהמשך דבריו כתב וזו לשונו:

ומכל מקום היכא שאבי המתה מוחזק, קשה להוציא ממנו ממון מאחר שיכול לתלות באילן גדול כרבנו תם ורוב הצרפתים הגדולים אחריו. אבל היכא שמוחזק החתן [...] אפילו תפס אחר כך שמתה ובא אבי הבת להוציא ממנו, לא מפקינן מיניה.

וכך נראה שנקט הרמ"א בסוף דבריו – בתחילת דבריו (סימן נג סעיף ג) הביא הרמ"א את שתי הדעות, אך סיים: "אבל אם תפס החתן לא מפקינן מיניה, דיכול לומר: קים לי כסברא הראשונה."

ובדעת השולחן ערוך הביאו האחרונים (ראה אוצר הפוסקים שם עמוד 88 אות טו) מלשון השולחן ערוך (סימן נז סעיף א):

הבעל קודם לכל אדם בירושת אשתו. ומאימתי יזכה בירושתה? משתצא מרשות האב, ואף על פי שעדיין לא נכנסה לחופה, הואיל ונעשית ברשות בעלה, יירשנה. כיצד? האשה שנתארסה ומסרה אביה לבעלה או לשלוחי בעלה, או מסרה לשלוחי האב לבעלה או לשלוחיו, ומתה בדרך קודם שתכנס לחופה, אף על פי שהנדוניא עדיין בבית אביה, בעלה יורשה.

מבואר שהבעל יורש את אשתו לאחר חופה גם בנדוניא שעדיין לא הגיעה לידו, וזהו שלא כדעת רבנו תם.

ונראה שכן הבין הרמ"א שכתב שם: "ויש חולקין אם הנדוניא לא הגיע לידו (טור בשם ר"ת)."

והיינו שמשתימת השולחן ערוך שכתב שבעלה יורשה "אף על פי שהנדוניא עדיין בבית אביה" נראה שהוא יורשה אף אם לא הספיקה ליהנות מהנדוניא טרם מיתתה, אבל לדעת רבנו תם אם לא נהנתה מהנדוניא אין זה נחשב שהיא הגיעה לידו ולכן אינו יורשה.

והנה לשון הרמב"ם (פרק כב מאישות הלכות א–ב) דומה ללשון השולחן ערוך, וכמעט שווה לה אלא שבשולחן ערוך נכתב: "אף על פי שהנדוניא עדיין בבית אביה, בעלה יורשה", ואילו בלשון הרמב"ם נכתב: "אף על פי שכתובתה עדיין בבית אביה, בעלה יורשה", וראה באוצר הפוסקים (עמוד 90) שרוב האחרונים נקטו שם שהרמב"ם קאי בשיטת רש"י (וכמובא לעיל מהים של שלמה) ושהרבה אחרונים דנו אם בארץ ישראל יש לפסוק כדעת הרמב"ם בזה. אולם לא ברור מה ראו בלשון הרמב"ם יותר מבלשון השולחן ערוך.

ועוד דהנה באמת גם מלשון השולחן ערוך (סימן נג סעיף ג) נראה שהעתיק את לשון הברייתא כפירוש רש"י, וזו לשונו: "הפוסק מעות לחתנו בשעת הקידושין ונתנם לו קודם החופה, ומתה הבת ויש לה בן, יחזיר המעות לאב, שכל הפוסק דעתו על מנת לכנוס."

ועם זאת ראה שם באוצר הפוסקים דחזינן גם להרבה אחרוני ספרד שנוקטים כדעת הרמ"א שאין ההלכה ברורה כדעת הרמב"ם ושפיר יכול המוחזק לטעון קים לי.

מאחר שכן הרי יש להתחשב בדעת רבנו תם שיש לבטל את התחייבות האב לשלם את הנדוניא על סמך אומדנא בדבר עתידי.

ויש לדון במקרה כעין נידון דידן (אלא שבהיפוך שהרי בנידון דידן אבי הבעל הוא שנתן את הכסף והנידון הוא אם זכתה בו האישה), שמא אף לדעת רבנו תם אם הופקד כסף הנדוניה בחשבון משותף, נחשב כמי שהנדוניה כבר הגיעה לידי הבעל ואז אף לדעת רבנו תם הבעל יורש את האישה ולא מוציאין מידי הבעל.

וכך הם דברי הרמ"א (שם) לדעת רבנו תם :

ומכח ספק לא מפקינן ממונא מן האב (תרומת הדשן שכא ומהרי"ק שורש צא והגהות מיימוני) וכל זמן שלא באו פעם אחת ליד החתן (מרדכי פרק נערה), אפילו ליד שלישי מכח שניהם (שם בתרומת הדשן). ויש אומרים דאם באו ליד שלישי, זכה בהם (מרדכי), וכן אם העמיד לו ערבות (הגהות מרדכי), אבל בלא זה, אפילו עשה האב עליו שטר וזקפן עליו במלוה ויש לו בנים ממנה, לא זכה בהן הבעל (תרומת הדשן סימן שכא), ולא מפקינן מן האב.

ועוד מבואר בדברי הרמ"א אליבא דדעת רבנו תם שאפילו השליש האב את הנדוניה או כתב שטר התחייבות לטובת החתן וזקפה במלוה אינה נחשבת כמי שהגיעה לידו (דלא כשיטת ריא"ז שבשלטי גבורים בשם זקנו הרי"ד שאם זקפה במלוה נחשב כמי שהגיעה הנדוניה לידי הבעל [וריא"ז עצמו חלק על זה משום שצידד כשיטת רש"י]), ויש בידי האב לטעון קים לי לפטור אותו מלשלם לבעל את הנדוניה שהתחייב.

אבל בנידון דידן הרי הבעל עצמו לאחר שקיבל את הכסף מאביו לחשבונו הפרטי, מיהר לצרף את האישה לחשבון זה, ולכאורה זהו עדיף מהושלש הכסף או שרק כתב שטר, שהרי בהושלש הכסף וכן בכתב לו שטר התחייבות המוטב עדיין לא זכה בעצם הכסף ונחשב מחוסר גוביינא, אבל בכסף שהופקד לטובת בעל חשבון שיש בידו למשוך את הכסף כאוות נפשו, לכאורה הווי ליה כמי שהגיע הכסף לידיו ממש.

עם זאת מצאנו בשו"ת אבן יקרה (תליתאה סימן לז, הובא באוצר הפוסקים שם עמוד נא אות ח) שהפקדה בחשבון אינה נחשבת כהגעת הכסף לידי הבעל הנצרכת לשיטת רבנו תם, וז"ל:

לשיטת רבנו תם ודעימיה לא זכה הבעל בנדונית אשתו אף אם היו שתי שטרי השלישות [נדכצ"ל, ובנדפס "שלישית" וכן להלן] בידו, דהא שטרי שלישות של הבאנק אינם רק כשטר חוב, והוי 'ראוי' כמבואר בחושן משפט סימן רע"ח מטעם דמלוה להוצאה ניתנה, ואין הבעל יורש בראוי, ועיין בספרי מהדורא תניינא סימן קל"ה. וכאן הבאנק אינה רק [אלא] כלוה אחר, שהרי גם לה ניתן המעות להוצאה, ועל כן היא משלמת העיסקא מהם. ואם כן אם היתה האשה מתה בעוד היו המעות בהבאנק הזאת לא היתה להבעל טענה על נדוניתה לשיטת הפוסקים האלו (בר מן דין הא באנו למחלוקת הפוסקים ברמ"א שם דיש אומרים דאפילו הושלש לטובת שניהם אין הבעל יורש). אולם כאן הוגבה המעות מהבאנק בעוד האשה בחיים חיותה ע"י שניתנו שתי שטרי השלישות ליד איש אחר לגבותם. ואלמלי היה הבעל מוסר את שטרי השלישות ליד השליח ההוא, אז שפיר היה מקום לדון את המעות כבאו ליד הבעל, מטעם דשליחו של אדם כמותו, ובגביית השליח הווי כבאו ליד המשלח והוא הבעל. אולם בנדון דידן הא מסר אבי האשה את שטרי השלישות ליד האיש ההוא, ובשליחותו גבאם מהבאנק, והמעות נשאדו ביד השליח בהלואה, והוא נתן את הוועקסלין ליד אבי האשה, אף אם נאמין לבעל האשה שהוועקסלין נמסדו לידו ממש (לא כטענת אבי האשה שהארגו הוא רשות שלו) מכל מקום אין לו טענת ירושה עליהם דהרי הוי ליה 'ראוי', כנ"ל וכל זה פשוט וברור.

מבואר שכסף שהופקד בחשבון הבנק נחשב הוא 'ראוי' ולא כמוחזק משום שהבנק הוא כלווה על הכספים שהופקדו אצלו.

יש להעיר שאם נכונה הטענה שהבעל אינו יורש מצד שהנדוניה נחשבת כראוי ולא כמוחזק, אם כן הווי ליה לרבנו תם לחלוק על רש"י מטעם זה גופא שהבעל אינו זכאי לנדוניה כיוון שהיא בגדר 'ראוי'. אכן יש ליישב שהנדוניה המדוברת בכרייתא אינה כספים אלא חפצים שהם בעין, וכלשון רש"י שם: "פסק לה האב בנדוניה שתכניס לבעלה מטלטלין כגון פירות תלושין וכסות וכלים וכתבן לה מן האירוסין". ולפי זה יש לומר שלמטלטלין בעין אין גדר של 'ראוי' אף אם הם מחוסרים גוביינא. אבל לכספים שהבנק חייב לבעל החשבון, דין חוב המחוסר גוביינא יש להם, ודינם כ'ראוי'.

אומנם לפי זה לכאורה הווי להו לפוסקים לאשמועינן שבפסק מעות או אפילו מטלטלין אלא שאינם מטלטלין מסוימים והנמצאים בעין – לא זכה בהם הבעל אף לשיטת רש"י, שלא דיבר רש"י ב'ראוי'.

ברם יש ליישב באופן אחר, דוודאי כשהתחייב האב לבעל עצמו לא שייך לומר שכיוון ש'ראוי' הוא לא יזכה, דרך חוב שחייבים לאישה שייך לומר בו שאין הבעל יורש ב'ראוי'. והרי כל נדוניה היא התחייבות שפוסק האב שיכניסנה עם ביתו לבעל. ואומנם נקטו בה לשון ירושה ויש לומר דהיינו משום שהשווה דינה לדין ירושת נכסיה של האישה – שמשעה שירוש נכסיה זוכה גם בנדוניה. ודברי האבן יקרה הם מצד שהופקדו הכספים בבנק לטובת האישה ואם כן אף שלא זכה בהם הבעל – זכתה בהם היא עצמה (או כמו שכתב שם בהמשך דבריו דמצד עצם הפסיקה של האב זוכה היא עצמה בעת הנישואין אף אם הבעל אינו זוכה), ועלה קאי דלכאורה יש לומר דיזכה בהם הבעל לא מכוח התחייבות אביה כלפיו (שבטלה, לשיטת רבנו תם, מכוח האומדנה וכל עוד לא זכה בה) אלא מעיקר דין ירושת אשתו (שאינו תלוי ברצון האב ובאומדן דעתו, ואם משום אומדנה בנתינתו לבת עצמה – היא כבר זכתה) ועל זה קאמר שמכל מקום משהופקדו הכספים בבנק והוא לגביה כלווה הרי אינם אלא 'ראוי' ואין הבעל יורש ב'ראוי'.

אם כנים אנו בזה, גם בנידון דידן קיימת אומדנה להחזרת הכספים שהופקדו בבנק לאבי הבעל, והגם שהאישה צורפה לחשבון, אין זה נדון כמי שזכתה בהם ממש, אלא רק שיש לה זכות גבייה מהם וכנ"ל, ובנסיבות אלו יש בידי הבעל וכן בידי האב לתפוס את הכספים ולטעון קים לי כשיטת רבנו תם, ואינם צריכים להחזיר אותם לאישה. והדברים קל וחומר לפי המבואר שם בגמרא שניסתה להשוות בין מחלוקת רבנן ורבי נתן לעניין התחייבות האב לנדוניה לבין מחלוקת רבנן ורבי אלעזר בן עזריה לעניין התחייבות הבעל בכתובה כשמת קודם החופה, ודחתה הגמרא שיותר מסתבר שאב ייתן לבתו ויתחייב לבעל "משום איחתוני" גרידא, משיתחייב הבעל לאשתו כתובה כשלא כנסה. ולפי זה בנידון דידן שהבעל הוא שצירף את האישה לחשבון, בוודאי יש לדון באומדנה להחזרת הכספים לאביו כל עוד לא זכתה בהם האישה ממש משום שהם מחוסרים גוביינא וכנ"ל.

הדימוי לביטול מתנה מצד "דברים שבלב"

הנה בנימוקים של חבריי הדיינים שליט"א נכתב שבנידון דידן יש לדון את צירוף האישה לחשבון כמתנה שניתנה לה, ולפי מה שפסק הרמ"א (חושן משפט סימן רז) הרי אפשר לבטל מתנה על פי אומדנה אף אם האומדנה היא רק כדברים שבלב.

על זה יש להעיר בתרתי:

א. מה שמצינו שניתן לבטל מתנה על פי אומדנה שבלב זהו כאשר האומדנה מלמדת על טעות או אונס מעיקרא בשעת נתינת המתנה וכדהביא הגר"א (שם ס"ק יד), וזו לשונו: "כך למד ריא"ז משכיב מרע ומי ששמע ומברחת הנ"ל". המדובר במי שנתן את נכסיו במתנה לאחר כיוון ששמע שמת בנו ואחר כך התברר שבנו חי, דהמתנה בטלה, וכן שטר מברחת, שהאומדנה היא שנתנה רק מחמת האונס, שהמשותף בהם שלא הייתה גמירות דעת למתנה בשעת נתינתה מחמת טעות או משום אילוץ זה או אחר, אבל ביטול מתנה מכוח מאורע עתידי כבנידון דידן שאוהבו הפך להיות שונאו – זה לא מצינו דסגי בדברים שבלב לבטל המתנה.

ב. עוד יש להעיר שדברי הרמ"א בשם השלטי גבורים כלל אינם מוסכמים, ומדברי התוספות (כתובות צז, א) נראה שאין הבדל בין מכר לבין מתנה וכן נראה מדברי השולחן ערוך (סימן רז סעיף ד) וכן מדברי הרמ"א בתחילת דבריו שסתמו הדברים, וכבר האריך בזה בשו"ת צמח צדק (חושן משפט סימן לה) ונביא עוד מזה להלן.

אולם לפי מה שנתבאר, אין זה נחשב שהאישה זכתה בכספים עדיין, ולכן אפשר לטעון 'קים לי' כדעת רבנו תם שאפשר לבטל מתנה בכהאי גוונא.

אומדנא לביטול מכר ומתנה

נראה עוד שאף אם ננקוט שהכספים המצויים בחשבון נחשבים כמי הגיעו לידי האישה והיא זכתה בהם, מכל מקום (ולמרות האמור לעיל) יש לדון בביטול הזכייה בכספים מדין אומדנה וכדי לברר סוגיה זו נקדים במקורות מדברי הראשונים לעניין זה.

במסכת כתובות (דף צז, א) הסתפקו: "איבעיא להו: זבין ולא איצטריכו ליה זוזי – הדרי זביני או לא הדרי זביני [...] והלכתא: זבין ולא איצטריכו ליה זוזי – הדרי זביני."

רש"י בסוגיה זו פירש:

זבין ולא איצטריכו ליה זוזי – מכר שדהו ואנו יודעים שהיה חפץ לקנות שדה פלוני או פרגמטיא פלונית באותן מעות.

ולא איצטריכו ליה זוזי – שחזרו בהן המוכרים.

אך התוספות שם בסוגיה (ד"ה זבין), וכן הרא"ש (בפסקיו בסוגיה זו – כתובות פרק יא סימן ט), כתבו שבזבין ולא איצטריכו ליה זוזי בעינן גילוי דעת, וזו לשון תוספות: "כגון שגילה דעתו בשעת המכר דאמר דליזבן תורי קא זבין להו, דאי שתק הוו להו דברים שבלב."

התוספות והרא"ש שם מבארים שיש שלוש חלוקות לעניין זה:

א. אפילו גילוי דעת לא מועיל, כלשון תוספות:

יש דברים שאינו מועיל בהם גילוי דעת עד שיתנה, כגון אם היה מוכר מלבושיו אדעתא למיסק לארץ ישראל – דזהו דבר שאין רגילין למכור אדעתא דהכי – התם ודאי אין מועיל גילוי דעת, שאם לא תאמר כן מעכשיו אין צריך לשום תנאי, אלא גילוי דעת בעלמא, ובכל מקום בעינן דומיא דתנאי בני גד ובני ראובן תנאי כפול, אלא ודאי גילוי דעת במילתא שאין רגילות לעשות כן לא מהני עד שיתנה.

ב. די בגילוי דעת:

יש דברים שאין צורך יותר מגילוי דעת, כגון סוגיה זו דזבין ולא איצטריכו ליה זוזי, וכן מוכר קרקע או בית כדי לעלות לארץ ישראל, כמו שהביאו תוספות מהגמרא בקידושין (מט, ב).

ג. לא צריך גילוי דעת:

ויש דברים דאפילו גילוי דעת אין צריך, כגון שטר מברחת דלעיל פרק האישה שנפלו (דף עט, א), וכן ההיא דבפרק מי שמת (בבא בתרא קלב, א וקמו, ב) דתניא:

הרי שהלך בנו למדינת הים ושמע שמת בנו ועמד וכתב כל נכסיו לאחרים, ואחר כך בא בנו – רבי שמעון בן מנסיא אומר: אין מתנתו מתנה, בידוע שאם היה יודע שבנו קיים לא היה כותב.

והרא"ש (שם) הוסיף לבאר:

ויש דברים שאפילו גילוי דעת אין צריך, משום דאיכא אומדנא דמוכח דאפילו לא גילה דעתו בשעת המעשה לא הוו דברים שבלב, משום דבלאו גילוי דעת אנן סהדי דלהכי איכוין.

והנה דברים אלו נפסקו כולם בשולחן ערוך (חושן משפט סימן רז):

תחילה (בסעיף ג) פסק השולחן ערוך, וזו לשונו:

מי שמכר חצרו או שדהו ופירש בשעת המכירה שהוא מוכר כדי לילך למקום פלוני, או מפני המטר שנמנע, כדי לקנות חטים בדמיו – כמוכר על תנאי. לפיכך אם ירד המטר אחר שמכר, או באו חטים והוזלו, או נמנע הדרך לעלות לאותה הארץ, או לא נסתייע לו לעלות או לקנות החטים – הרי זה מחזיר לו הדמים ותחזור לו הקרקע, שהרי פירש שאינו מוכר אלא לעשות דבר פלוני והרי לא נעשה, וכן כל כיוצא בזה.

וכתב הרמ"א: "ודוקא במוכר קרקעותיו, אבל במוכר מטלטלים לא מהני גילוי דעתו, עד שיתנה בדיני תנאי (טור בשם רש"י)."

בהמשך (בסעיף ד) פסק השולחן ערוך וזו לשונו:

אבל המוכר סתם, אף על פי שהיה בלבו שמפני כך וכך הוא מוכר, ואף על פי שנראים הדברים שלא מכר אלא לעשות כך וכך, ולא נעשה – אינו חוזר, שהרי לא פירש, ודברים שבלב אינם דברים. ואף על פי שקודם מכירה אמר שהוא מוכר על דעת לעשות כך וכך – כיון דבשעת המכירה לא אמר, אינו חוזר"

וכתב הרמ"א שם וזו לשונו: "מיהו אי איכא אומדנא דמוכח, נתבטל המקח (תוספות והרא"ש כלל פה)."

אולם בסו"ד הרמ"א הובאה דעה נוספת: "ויש אומרים דבמתנה דברים שבלב הויין דברים (הגהות אלפסי פרק אלמנה ניזונית)."

והנה לכאורה מדברי תוספות רואים שאינם מחלקים כלל בין מכר למתנה, שאם לא כן לא היה לתוספות לומר שבמתנה לבנו וכן בשטר מתנת מברחת לא צריך כלל גילוי מילתא וביאר הרא"ש משום דיש אינן סהדי, ואם כדברי השלטי גבורים (– הגהות אלפסי) שהביא הרמ"א, הווי להו לתוספות לומר בפשיטות שבמתנה אמרינן דדברים שבלב הם דברים.

וכבר העיר כן בשו"ת צמח צדק (חושן משפט סימן לה) שהביא מדברי התוספות והרא"ש שכתבו שלושה חילוקים אלו, וכתב על דבריהם:

נשמע מדבריהם דהחילוק הוא בשיקול האומדנות, אבל אין מחלקים כלל בין מכר ובין מתנה, דהא גבי זבין אדעתא למיסק לארץ ישראל ובזבין ולא

אצטריכו ליה זוזי הוא מכר – מה שאין כן כל הנך שהביאו שאין צריך גילוי דעת הם ענין מתנה, אף על פי כן לא מצאו טעם הא דצריך הכא גילוי דעת, רק משום דליכא אומדנא דמוכח כולי האי. משמע: אבל אם היתה כאן גם כן אומדנא דמוכח כי התם, לא היה צריך גילוי דעת, אף על פי שהוא ענין מכר ויש כאן דעת אחרת.

ונראה דאף שמדברי תוספות אלו נראה שאין חילוק בין מכר למתנה, אך השלטי גבורים שהוא המקור לדעת היש אומרים שהביא הרמ"א הבין אחרת מהתוספות (בכתובות צז), והיינו שלדברי תוספות הסיבה שייטכן לבטל את המתנה בנותן מתנה לאחר, כשלא ידע שהיה לו בן וכן במתנת שטר מברחת, היא ששם יש אומדנא גדולה לבטל את המתנה, ואילו השלטי גבורים הבין שמתנה שונה ממכר ורק בה אומרים שדברים שבלב הם דברים. וכך נראה מדברי הגר"א הנ"ל שהביא מקור לדברי השלטי גבורים מנותן מתנה לאחר במקום שיש לו בן וכן משטר מברחת.

ונראה שהמקור לחילוק בין מכר לבין למתנה לעניין זה, ייתכן גם לפי דברי התוספות בעניין תוספת כתובה – "שלא כתב לה אלא על מנת לכונסה" (כתובות מז, ב), כדלהלן.

ביאור הגדר שבהתחייבות על דעת הצד שכנגד לא אמרין אומדנא לבטל את ההתחייבות

את עיקר הדברים שיבואו להלן כתבתי בהרחבה בתיק אחר (רבני נתניה [271047/4](#)) [פורסם בנבו]:

איתא בכתובות (דף מז ע"א):

נתארמלה או נתגרשה, בין מן הנשואין בין מן האירוסין – גובה את הכל. רבי אלעזר בן עזריה אומר: מן הנשואין – גובה את הכל, ומן האירוסין – בתולה גובה מאתים, ואלמנה מנה, שלא כתב לה אלא על מנת לכונסה.

וכתבו שם התוספות (בע"ב דיבור המתחיל "שלא כתב לה אלא על מנת לכונסה") וזו לשונם:

אין לתמוה בסברא זאת דבכמה מקומות בש"ס מצינו כן.

ואם תאמר: אם כן כל אדם הלוקח פרה מחבירו ונטרפה או מתה – אנן סהדי שלא על מנת כן לקחה?

ויש לומר דהתם אנן סהדי שבאותו ספק היה רוצה ליכנס, ואפילו אם אומר לו "אם תטרף יש לך לקבל הפסד" היה לוקחה, אבל הכא לא כתב כלל כי אם על מנת לכונסה ואין דעתו כלל להכניס עצמו בספק, וכן ההוא דזבין ולא איצטריכו ליה זוזי.

והא דפריך בסוף הגזול קמא (בבא קמא דף קי ע"ב) "יבמה שנפלה לפני מוכה שחין תיפוק בלא חליצה" דאדעתא דהכי לא קידשה" אף על גב דבאותו ספק מסתמא הייתה נכנסת בשעת קדושין – אומר רבינו יצחק דלא פריך התם אלא משום דהוי דומיא דקאמר התם "נתן כסף לאנשי משמר ומת" שהוא שלהם, ומסיק התם "שמע מינה כסף מכפר מחצה" דאי לא מכפר לימא דאדעתא דהכי לא יהיב, דהואיל ואינו תלוי אלא בנותן יש לנו ללכת אחר דעתו, וכיון שבו תלוי ודאי אינו רוצה ליכנס בשום ספק. ולא דמי ללוקח חפץ ואירע בו אונס דלא אמרינן דאדעתא דהכי לא קנה ומבטל המקח, דאינו תלוי בדעת הקונה לבדו, דהא איכא נמי דעת מקנה שלא היה מקנה לו לדעתו אם לא יפרש. להכי פריך שפיר מיבמה שנפלה לפני מוכה שחין משום דבדידה תלוין הקידושין, שברור לנו שהוא לא יעכב בשביל שום דבר שאירע אחר מיתתו כי אינו חושש במה שאירע אחריו.

ולחכי לא פריך מאשה שנעשה בעלה בעל מום "תיפוק בלא גט דאדעתא דהכי לא קידשה נפשה" כיון דתלוי נמי בדעת המקדש. וכן כל הנהו דמייתי התם אין תלוי אלא בדעתו.

עולה מדברי תוספות לכאורה שבמקרה שיש דעת אחרת – לא שנא עסקת מכר (כמוכר פרה ונמצא בה מום ברשות קונה), ולא שנא התחייבות שנעשתה לדרישת הצד שכנגד – אין ביכולתו של הקונה לבטל את המכר לא אמרינן אומדנה לבטל את המכר או את ההתחייבות. ולפי זה היה מקום לומר שרק בעסקת מכר או התחייבות שיש צד שני לעסקה, אין לבטל את המכר או ההתחייבות על סמך אומדנה, אבל במתנה שאין צד שני לעסקה, שפיר ניתן לבטל את המתנה על סמך אומדנה.

אולם מצינו כמה ביאורים בדברי האחרונים לגדר של 'דעת אחרת' בנידון דידן.

בנתיבות המשפט (ביאורים סימן רל) הביא את דברי המשנה למלך וזו לשונו:

עיינן במשנה למלך (בפרק ו מהלכות זכייה הלכה א דיבור המתחיל "אבל") שהקשה דהא גבי "לא כתב לה אלא על מנת לכונסה" גם כן יש דעת שניהם, שלא רצתה להתקדש לו רק באופן זה שיתן לה התוספות כתובה, וכן ב"זבין ולא איצטרכו ליה זוזי" יש דעת ללוקח גם כן.

המשנה למלך הקשה שמצאנו גם בעסקאות מכר או בהתחייבות דאפילו ביש דעת אחרת יש ביכולת צד אחד לבטל את המכר או את ההתחייבות בגין אומדנה, כמו בסוגיה בכתובות (שם) שלדעת רבי אלעזר בן עזריה אלמנה מן האירוסין אינה גובה רק מנה ולא מאתיים "שלא כתב לה אלא על מנת לכונסה" – והרי שם האישה היא כדעת אחרת הדורשת את המגיע לה בהתחייבות, ואפילו הכי פטור ממאתיים ולכאורה זהו מצד אומדנה, שלא כתב לה אלא על מנת לכונסה. וכמו כן במכר ביתו כדי לעלות לארץ ישראל ולא איתדר ליה – יש ביכולתו לבטל את עסקת המכר וזאת אף על פי שהקונה הוא כדעת אחרת לעסקה.

ותירץ המשנה למלך (כפי המובא שם בנתיבות המשפט):

ומפרש הוא דדוקא כשאין הפסד לשכנגדו בתנאי ההוא, כגון בכתובה שכשימות תחזור היא ותעשה פנויה כבראשונה, וכן בזבין ולא איצטרכו ליה זוזי, דזוזי יהיב זוזי שקיל, ודמי להא שכתבו תוספות (בבא קמא דף קי ע"ב דיבור המתחיל "דאדעתא") גבי יבמה שנפלה לפני מוכה שחין, דאמרינן דאדעתא דהכי לא קידשה משום דאין קפידא לבעל במה שנעשה אחר מותו, והכא נמי אין קפידא למוכר ולארוסה בתנאי זה. מה שאין כן בלוקח פרה ונטרפה או מתה שאין מחזיר לו מאומה, ודאי דאיכא קפידא למוכר, לא אמרינן אומדנה, דודאי המוכר לא יתרצה בזה – עיינן שם במשנה למלך בהתשובה שכתב שם.

מבואר שלפי המשנה למלך דברי תוספות שביש דעת אחרת אין לדון אומדנה לבטל את המכר נאמרו רק במקום שאם יחזור המכר יצא הצד שכנגד נפסד, כגון במכר פרה ונמצא בה מום ברשות לוקח, שאם תחזור פרה וממילא יחזיר המוכר את המעות ללוקח, הרי שיפסיד המוכר. אבל בשני המקרים הנ"ל: גבי כתובה "שלא כתב לה אלא על מנת לכונסה" אין האישה מפסדת מכספה אלא רק נמנע ממנה להרוויח את אשר התחייב לה בכתובתה. וכמו כן במכר ביתו כדי לעלות לארץ ישראל, הרי בשעה שיחזיר את המעות לקונה לא יפסיד הקונה אלא שלא הרוויח את קיום העסקה.

ולפי זה ייתכן לומר שיש כאן מקור לשיטת השלטי גבורים שהובא ברמ"א שאפשר לבטל מתנה על סמך דברים שבלב משום שאין צד שני לעסקה.

והנוגע לנידון דידן הוא שכשהאב נתן את כספו לבן והבן צירף את אשתו לחשבון הבנק – בחזרת האב והבן אין כאן הפסד לאישה אלא רק מניעת רווח בדומה לחיוב כתובה שיש אפשרות חזרה ממנה מצד אומדנה משום שהאישה רק אינה מרוויחה את אשר התחייב לה.

אולם נתיבות המשפט שם הקשה על הסברו זה של המשנה למלך וזו לשונו:

אמנם עדיין צריך אני למודעא, דלכאורה קשה על דבריו, דאם כן בלוקח בית ואחר כך גזר המלך שלא ידור הלוקח בעיר זה, נימא דאדעתא דהכי לא קנה כיון דבית יהיב ובית שקיל.

נראה לפי עניות דעתי דהתוספות לא הקשו כלל במוכר פרה ונטרפה או מתה שיהיה המקח חוזר אפילו אחר שנשתמש וחרש בהפרה, דהא ודאי ליתא, דכי קנה הפרה שתחיה לעולם, וכיון דתוספות מדמי זה להא דבבא קמא "דאדעתא דהכי לא קידשה נפשה", ושם כתבו התוספות בעצמם (בבא קמא דף קי ע"ב דיבור המתחיל "דאדעתא") לאחר נישואין לא אמרינן אומדנא, רק בקידושין שלא הייתה לו שום טובה, עיין שם.

ואם כן פרה או בית אחר שנשתמש בהם, שהייתה לו טובה כבר מהם, דמי לאחר נישואין.

ולא עוד, דנראה לפי עניות דעתי דאף אחר שהיה ראוי ליהנות בהן ההנאה זו שקנה עבורו, גם כן לא אמרינן אומדנא, כמו בנכנסה לחופה ולא נבעלה דמחייב בתוספות כתובה כשמת, כיון שהיתה חזיא לביאה אחר כניסה לא אמרינן אומדנא, וכן בבית או פרה, כיון שקנה אותן להיות ראויין להדבר ההוא שקנה עבורו, כלתה הנאת הקנין כמו בכניסת החופה, וכעין שכתבו התוספות (בבא מציעא דף עט ע"ב דיבור המתחיל "אי") גבי ספינה זו, דכשנתן לו מעות נתרצה שיהיו שלו לאלתר, והכא נמי דכוותיה כיון דמעות להוצאה ניתנו ובמחילה סגי ואמרינן דנתרצה שיהיה שלו לאלתר.

נתיבות המשפט מקשה שלפי סברת המשנה למלך יצא שאם מכר בית והתברר שהקונה אינו רשאי לדור בו מחמת גזרת המלך, יוכל הקונה לבטל את המקח, כיוון שהמוכר אינו מפסיד משום שהבית יחזור למוכר והמוכר יחזיר את המעות.

מחמת קושיה זו מסיק נתיבות המשפט כי כל מוכר שכבר הגיע לידי גמר וסיום והייתה בו הנאה שעה אחת – שוב אין ביכולתו של צד מן הצדדים לבטל את המקח בגין אומדנה. משום כך כל קושיית הגמרא בבבא קמא גבי נפלה לייבום לפני מוכה שחין, שעל דעת כן לא התקדשה, היא דווקא במת אחרי האירוסין קודם הנישואין, אבל אם מת אחר הנישואין – שעה שהקניין בא לידי סיומו והייתה בו הנאה – בזה לא עלה על הדעת לבטל עסקה מצד אומדנה. בסוף דבריו הרחיב נתיבות המשפט סברה זו, שאפילו הדבר הנקנה הגיע לרשות הקונה ועדיין לא נהנה בו מאומה, כיוון שהיה ראוי ליהנות ממנו, הרי זו נחשבת כעסקה שבאה לידי סיומה, ושוב אין בכוחו לבטל את העסקה מצד אומדנה.

מכוח הבנה זו העלה הנתיבות המשפט כי קושיית התוספות ממכר פרה ונמצא מום ברשות הקונה היא רק במקרה מסוים וזו לשונו:

ועל כרחך קושיית התוספות לא הייתה רק [אלא] בקנה הפרה ואחר כך מתה או נטרפה תיכף בעוד שלא היה ראוי להשתמש בה תשמיש שקנה עבורו, כגון שהיתה הפרה מחוייבת להיות גם כן ברשות מוכר יום או יומיים אחר הקנין על פי תנאי שהיה ביניהם או כיוצא בזה, שלא הייתה הפרה ראויה להשתמש בה כלל, דאז דמי לאירוסין דאמרינן אומדנה.

וכעין זה כתבו התוספות גבי ויצא עליו עסיקין דתלי בדש אמצרא (בבא קמא דף ט ע"א, תוספות דיבור המתחיל "משהחזיק"), דתליא אי נהנה בו או לא, ובזה הוכרח התוספות להחילוק שלהם, דהיינו כיון שיש דעת שניהם ויש פסידא למוכר לא אמרינן האומדנה כמו שכתב המשנה למלך הנ"ל. ובאמת בבית שקנה ולא היה ראוי ליהנות ממנו, ואחר כך בעוד שאין ראוי ליהנות אירע דבר שהיה בו אומדנה, המכירה בטילה לדעת התוספות הנ"ל, כיון דבית יהיב ובית שקיל.

מבואר כי קושיית תוספות ממוכר פרה ונמצא בה מום ברשות קונה, דהיה מקום לומר שיש בידי הקונה לחזור בו מהמקח, היא רק ממקרה שהפרה עדיין לא הועברה לרשות הקונה, ורק אז הווה אמינא שהקונה יבטל את המקח מכוח אומדנה. אבל במקרה שהפרה כבר עברה לרשות הקונה אף אם הקונה עדיין לא נהנה ממנה, מכל מקום כיון שבשלב זה היה באפשרותו ליהנות מהמקח הרי זה נדון כגמר וסיום הקניין ופשיטא שאין בכוחו לחזור בו מהמקח בשום עניין.

וראה שם בדברי נתיבות המשפט כיצד לדון במקרה של מכת מדינה.

מהלך נוסף לתרץ את קושיית תוספות כתב נתיבות המשפט שם:

אמנם לפי עניות דעתי נראה לתרץ קושיית התוספות בכתובות הנ"ל באופן אחר, דבלוקח פרה לא שייך כלל לומר האומדנה, דבלוקח יש לומר "נסתחפה שדך ומזלך גרם", ואם כן מה שייך לומר אדעתא דהכי לא קנה, כיון דבמזלו וגרמתו נהרגה או נטרפה ודאי דההיזק חל עליו. ודוקא גבי "שלא כתב לה אלא על מנת לכונסה", וכן ביבמה שנפלה לפני מוכה שחין, שהבעל מת – שאין הבעל שדה של אשה ולא שייך לומר "נסתחפה שדך" – אמרינן אומדנא. מה שאין כן בזה

נתיבות המשפט מחלק בין עסקה של מכר לעסקה שיש בה התחייבות. בעסקת מכר שהדבר הנקנה עובר לרשות הקניינית והפיזית של הקונה, אמרינן שמזלו של הקונה גרם שהמום התגלה ברשותו ואמרינן דכאן נמצא וכאן היה, ולכן כלל לא שייך לבטל את המקח מכוח אומדנה. מה שאין כן בהתחייבות שהמוטב לא זכה בדבר הנקנה, לא שייך לומר "נסתחפה שדהו של לוקח" ולכן יש בכוחו של אחד הצדדים לחזור בו מההתחייבות בסיבת אומדנה.

וכבר קדמו בסברה זו במחנה אפרים (הלכות שכירות סימן ד), וזו לשונו:

ולפי מה שכתבתי לא דמי כלל, דלוקח פרה ונטרפה – שנולדה ריעותא בגוף קנינו – הרי זה 'נסתחפה שדה הלוקח' ומזליה גרם ולכך לא מצי טעין "אדעתא דהכי לא לקחתי". מה שאין כן גבי יבמה שנפלה לפני מוכה שחין דלא שייך לומר 'נסתחפה שדה' דידה, דאשה הוי שדה של בעל ובעל אינו שדה של אשה, וכמו שכתבו התוספות ריש פרק קמא דכתובות (דף ב ע"ב דיבור המתחיל "דמציא") – משום הכי הוה סלקא דעתך לומר דנימא אדעתא דהכי לא קדשה נפשה.

אולם ראה בספר נטע שעשועים שהוכיח שבעל נתיבות המשפט חזר בו מהסבר זה.

לפי הסברו של נתיבות המשפט אין מקום להשוות את דברי התוספות לדברי השלטי גבורים שהביא הרמ"א כי לא ההגדרה ל"דעת אחרת" מובילה להבדל בין מכר למתנה, אלא ההבחנה בין דבר שבא לידי גמר וסיום לבין דבר שעדיין לא בא לידי גמר וסיום.

אכן, לפי הסברו של נתיבות המשפט יש למצוא מקור להכרעה בנידון דידן: הואיל ואף לדברי האישה המטרה של האב ושל הבן בהפקדת הכספים לחשבון המשותף הייתה קניית דירה

(או רק הלוואה שיש להחזירה ביום מן הימים), הרי שיש לראות בכל עסקה שלא באה לידי גמר וסיום, ושפיר יש ביכולת הנותן לחזור בו בשלב זה כל עוד לא נרכשה הדירה מהכספים.

והנה אף אם ננקוט כי הפירוש בדברי התוספות בעניין תוספת הכתובה (כתובות מז, ב דיבור המתחיל "שלא כתב לה אלא על מנת לכונסה") מוביל להבחנה בין מכר למתנה (שאינן דרך לבטל מכר מצד אומדנה כיוון שיש בו דעת אחרת) עדיין אין זה סותר לגמרי לדבריהם (שם בדף צז, א דיבור המתחיל "זבין") בעניין ביטול מכר באומדנה כי יש לחלק בין אומדנה לאומדנה, דהיינו שבאומדנה גדולה שהיא בליבו ובלב כל אדם – אף במכר שיש שני צדדים לעסקה, ניתן לבטל את המכר משום כך.

וכך העלה בספר פני משה (הובא במשנה למלך הנ"ל בפרק ו מהלכות זכייה ומתנה הלכה א) שכתב לישב דברי הרא"ש (שנראה מדבריו שחלוק על דברי התוספות וסובר שאף ביש דעת אחרת אפשר לבטל מצד אומדנה) עם שיטת התוספות, וזו לשון המשנה למלך בשמו:

[...] דהיכא דהאומדנא היא גדולה עד מאד אנן סהדי [ש]לא יבטלנה המתחייב ואף אם דעת שכנגדו לא יתרצה בכך מכל מקום אנן סהדי דלא יחוש לדעת שכנגדו ולא נתחייב אלא לדעתו. יעוין שם שהאריך בזה.

כלומר: התוספות לא דיברו על מקרה שבו יש אומדנה גדולה כל כך, ובכאפי גוונא שיש אומדנה גדולה אף תוספות מודים שניתן לבטל עסקה שיש בה שני צדדים, דהיינו ביש "דעת אחרת".

דוגמאות למקרים שבהם דנו הפוסקים בביטול עסקה מכוח אומדנה וההשלכות לנידון דידן

כתב התשב"ץ (חלק א סימן צה), וזו לשונו:

על ראובן שהתנית אשתו עמו שלא יכניס לה צרה ואם יכניסנה שיפרענה כתובתה – עיקר ונדוניא ותוספת [...] ועכשו רוצה ראובן לישא אשה אחרת על אשתו מפני ששהה עמה עשר שנים ולא ילדה ואשתו מעכבת על ידו מפני כח התנאי הנזכר. ודעתך היה לומר שאין כח בתנאי זה לעכבו מלישא אשה אחרת במקום מצוה.

תשובה [...] הוי יודע שאין לילך אחר אומדן דעתא אלא בדברים שאין לפקפק כלל שלא הייתה כן דעת הנותן או הנשבע ושיהיה הדבר ההוא מפורש מן הסתם כאלו פירשו [...] אף על פי שלא פירש הרי הוא כמי שפירש ולא הוו דברים שבלב אלא דברים שבפה ושבלב, דכולי עלמא סהדי שזהו דעתו.

אבל אם אפשר לחלוק בדעתו אם הוא כן או אינו כן, אף על פי שיותר נוטה הדעת למה שבלבו, כיון שאפשר על דרך רחוקה לומר שלא היה דעתו כן הוו דברים שבלב שאינן דברים. והיינו ההיא דההוא דזבין נכסיה אדעתא למיסק לארעא דישראל ופירשו המפרשים דגלי דעתיה קודם לכן שהוא רוצה לעלות לארץ ישראל, וגם אחרי כן הוא טורח לעלות – דאי לא פשיטא דלאו כל כמיניה למימר דאדעתא למסק לארעא דישראל זבניה, ואפילו הכי כיון דבשעתא דזבין לא אמר, אמרינן אפשר דמשום דאצטריכו ליה זוזי זבין ולא אזלינן בתר דברים שבלבו. ואף על פי שהדבר קרוב מאד שמפני זה מכר, כיון שאפשר בדרך רחוקה שלא היה דעתו כן, לא אזלינן בתר דברים שבלבו, דלאו אומדן דעתא הוא כיון דאפשר למימר הכי ולמימר הכי.

וכיון שכן, נראה נדון שלפנינו – למי דומה. ובודאי אשה זו, כשנתרצית לינשא לאיש זה בתנאי זה, בכל ענין התנית עמו שלא ישא אלא ברצונה,

דאיהי לא איכפת לה במצות בעלה, ואיהו כי אתני עליה ההוא תנאה להפיס דעת אשתו התנה ודעת אשתו בכל ענין הוא. ואדרבה יותר קרוב הדבר לומר שלא היה עיקר תנאם אלא מפני זה, שאין דרך בני אדם להרכות נשים אלא משום פריה ורביה דאין אישה אלא לבנים. וגם מה שכתבו בכתובה "שלא ישא אלא ברצונה" מוכיח כן, והיאך תתרצה אשה לבעלה להכניס לה צרה אלא משום פריה ורביה כדאשכחן באמהות.

וכבר רמזתי לך זה גם כן ואין בזה שכתבתי לך עכשיו אלא תוספת פירושו.

ומה שאני מוסיף לך עתה הוא שאתה על כרחך תודה בזה, שהרי כתבת דאתתא דלא ילדה מילתא דלא שכיחא היא, וכל מילתא דלא שכיחא לא מסקי אינשי אדעתיהו לאתנויי. ואם כן אפילו דברים שבלב לא הוו. ואפילו תמצא לומר דדברים שבלב הוו דברים – הכא לאו כלום הוא, שהרי הוא התנה לפרוע לאשתו כשישא אחרת ולא עלה בדעתו שאשתו לא תלד, דמילתא דלא שכיחא היא, ואם כן בדעתו לא היה שיוכל לישא אחרת ולא יפרענה. ואם כן היאך תאמר שנלך אחר אומדן דעת מה שאינו עולה בלב בני אדם ואין שם הוכחה? בשלמא אי אמרת שזה דבר פשוט בפי כל העולם ומצוי תמיד שבני אדם נושאים נשים הרבה כשאין נשותיהן יולדות, הוה לן למימר אומדן דעתא הוא, ואנן סהדי דבההיא שעתא דאתני הוה ליה כאלו פירש ואמר "אלא אם כן לא תלד אשתי", אבל לפי דבריך – בשעת התנאי אין לנו לומר זה, שהרי במילתא דלא שכיחא לא מסקי אינשי אדעתיהו, ועכשו שנולד דבר זה תרצה לחלק בתנאי? אין זו סברא ולא יעלה על דעת משכיל.

מדברי התשב"ץ למדים אנו מהו גדרם של דברים שבלב. בדבריו ביאר התשב"ץ ש"דברים שבלב אינם דברים" אף בדבר שיש אומדנה חזקה וכמעט אין לפקפק כלל שכך הייתה כוונתו והוויא לה אומדנה שכל אחד היה אומר כן. ואדרבה – רק בכהאי גוונא נצרך כלל זה שכן דבר שלא שכיח שיקרה אינו כלום, ואין המחשבה לתלות את הקניין בו אפילו בגדר דברים שבלב, ואף אם תמצי לומר ש"דברים שבלב" דברים הם, אין לתלות שכך היו הדברים שבלב במקרה שהמתחייב כלל לא העלה על דעתו שדבר זה יקרה, משום היותו דבר לא שכיח.

במקרה שבו דיבר, שהתחייב הבעל שלא לישא אישה אחרת אלא אם כן יפרע כתובתה ונדונייתה של הראשונה – אף שייתכן שאישה לא תלד, מכל מקום כיוון שאין זה מצוי שאישה לא תלד, ודאי שהתחייב הוא לשלם לה כל אשר התחייב אם יבחר לשאת אחרת.

ולפי זה בנידון דידן, לפי הסיומת של התשב"ץ, הרי פירוד המגיע לכדי גירושין אינו דבר שאינו מצוי, ופוק חזי כמה תיקי גירושין איכא בעלמא ואינו דומה למקרה שאישה אינה יולדת שהוא דבר המצוי הרבה פחות. ושפיר יש לדון להחזרת כספים מצד אומדנה כשהצדדים החליטו להתגרש.

ואולי יש להבחין יותר בין כספים שנתנו ההורים לזוג לבין כספים שאחד הצדדים נתן לחברו. אף שהצדדים, בעת שהם מחליטים להינשא, יכולים ועשויים להעלות על דעתם שיש בעולם בני זוג שמתגרשים, החוש מעיד שזוגות המתחתנים נמצאים באופוריה הגורמת להם להיות סמוכים ובטוחים ש"להם זה לא יקרה" כי אם היה עולה במחשבתם חשש, ולו קטן, שייפרדו, סביר מאוד שכלל לא היו מתחתנים. לעומת זאת ההורים של בני הזוג, מתוך ניסיונם בחיים, מנמיכים ציפיות להצלחה מובטחת של בני הזוג. הנוגע לנידון דידן: הואיל ומקור הכספים מגיע מאבי הבעל, סביר להניח שרמת הציפייה שלו להצלחת בני הזוג והיודאות שלו בה היו קטנות בהרבה משל בני הזוג עצמם, ואשר על כן ודאי שלגביו אין להניח שהדברים

שבליבו היו כאילו דבר שאינו מצוי הוא שבני זוג מתגרשים, ועל כן שפיר יש לדון על פי אומדנה להשבת כספיו.

מצד שני בשו"ת רבי אליהו מזרחי (הרא"ם, סימן טז) נראה שאין לדון מצד אומדנה להוציא ממון במתנות שנתנו ההורים לבני הזוג:

הוא הדין נמי הכא איכא למימר שאין רגילות לתת מתנה לחתנו בשעת חיבת הקירוב, שדעתו חביבה עליו, אדעתא שיחזירם לו. הרי אפילו גבי נדונייא – דאיכא הפסד מרובה אם תמות בתו בלא ולד – אפילו הכי אי לאו תקנה דחכמי טוליטולא ז"ל הוה אמינא דלא יחזיר כלום ליורשי הכלה, משום דאומדנא דדעתא היא דמשום חיבת נשואין אחולי אחיל לה וגמר והקנה, כדפירש רש"י בפרק נערה [...]

וגדולה מזה כתבו התוספות בפרק נערה:

ואם תאמר: אם כן כל אדם הלוקח פרה מחבירו ונטרפה או מתה אנן סהדי שלא על מנת כן לקחה? ויש לומר דהתם אנן סהדי שבאותו ספק היה רוצה ליכנס, ואפילו אם היו אומרים לו [לפנינו: ואפילו אם אומר לך] "אם תטרף יש לך לקבל הפסד" היה לוקחה.

והוא הדין נמי גבי מתנות דחתן יש לומר דאנן סהדי שבאותו ספק היה רוצה ליכנס, ואפילו אם היו אומרים לו "אם תמות בתך יש לך לקבל הפסד", היה נותן כדי שלא יפסיד החיתון.

וכיון דאנן לא בקיאין האידנא בשעור האומדנא כמו שהיו בקיאים בהם חכמי התלמוד דהוו בקיאי טפי באומד כל דבר ודבר ואיזה מהם הוי אומדנא דמוכחא ואי זה מהם לא הוי אומדנא דמוכחא, לא נוכל אנחנו להוציא ממון מיד המחזיק בו בלא ראיה ברורה אלא או באומד שנזכר בתלמוד או באומדנא דמוכחא טפי דליכא למיתלי בה משום מלתא אחריתי, אבל באומדנא דמתנות דלא מוכחא מלתא כולי האי, דאיכא למימר דאנן סהדי שבאותו ספק של מיתת בתו היה רוצה ליכנס.

אכן בתחילת דבריו נקט הרא"ם כשיטת רש"י (בכתובות מז, א) שמתנות שניתנו לחתן אינן חוזרות לאחר הנישואין מצד אומדנה. וכבר כתבנו לעיל שרבנו תם חלוק על רש"י ושנחלקו הפוסקים האחרונים כמי לפסוק, ולכאורה נותר הדבר בספקא דדינא ואין להוציא מידי האב שהוא המוחזק בכספים כיום.

בהמשך דבריו הביא הרא"ם את דברי התוספות (שם בע"ב) שאין לבטל מקח מצד אומדנה, ונראה מסוף דבריו שאף אם היינו משוכנעים שקיימת אומדנה חזקה שמבטלת את המתנה, מכל מקום למעשה אין אנו בקיאים באומדנה. אכן מדבריו אלה משמע שעל כל צד ספק אין להוציא ממון, ואם כן בנידון דידן שהממון תפוס אצל האב לכאורה אין להוציא ממנו לטובת האישה.

כעין דברי הרא"ם מבואר, כפי שהבאנו כבר קודם, בתשובת חתם סופר (אבן העזר חלק א סימן קמא) שאכן הביא את דברי הרא"ם וכן הביא מתשובת מהר"א ששון, וזו לשונו:

והנה במתנה שנתנה האשה או קרוביה לבעל לא הוזכר בש"ס וגאונים, אבל כתב מהר"א מזרחי בתשובה (סימן יז [צ"ל: טז]): אפילו אם מגרשה לדעתו מבלי שסרחה עליו מכל מקום הכל שלו ואינו מחזיר כלום. ומייתי ליה מקל וחומר דמנותן לאשה מסתמא דעתיה למיקם קמיה, אפילו הכי זכתה במתנה, מכל שכן דמתנות שנתנום לחתן דמשום אקרובי דעתיה הוא, מכל שכן שיהיה שלו. והסכימו כן בתשובת מהר"א ששון (חלק א סימן נד ובסימן נה) הגאון מה"ר צבי והרב המחבר בלי פקפוק. ולא היה צריך לקל וחומר כי

פשוט הוא מאותו טעם שכתבו הגאונים דאטו מאן דיהיב מתנה למאן דרחים ליה ערבא שקיל שיהיה אוהבו לעולם, והכי נמי דכוותיה – אפילו נושא היום ומגרש למחר הכל שלו.

הרי שסתם החתם סופר שכל מתנה שניתנה בין בני זוג או מהקרובים לבני הזוג – יש לדמותה למי שנתן מתנה לאוהבו, שאף אם אחר כך נעשה שונאו אינו יכול לחזור בו ממתנתו.

והנה כבר הבאנו מדברי הגמרא במסכת בבא מציעא (דף קא, ב דההוא ששכר בית מאשה לאחר שקידשה ורק משום כך הסכימה ושב וגירשה, שיכולה להוציאו) ואת דברי הריטב"א (שם, דדוקא משום שגילתה דעתה מראש שלולי שקידשה לא הייתה משכירה לו) שנפסקו ברמ"א (חושן משפט סימן שיב סעיף ט). ועתה נחזור לביאור הגר"א (שם ס"ק כ) שהוזכר גם הוא לעיל וזו לשונו:

ואם אמר כו' – גמרא שם "ההוא גברא" כו' "דדמית" כו' ודוקא כהאי גוונא, מה שאין כן ברישא. וזהו שאמרו שם "כאשר עשה כן" כו' ולמה לי הא בלאו הכי "משום דדמית" כו' אלא דוקא כהאי גוונא שהטעה אותה.

דהיינו אליבא דביאור הגר"א, ממקור הלכה זו בסוגיה בבא מציעא עולה שביטול השכירות מותנה גם בכך שהמקבל הטעה את הנותן, כגון ההטעיה שבסוגיה – שהסכימה להשכיר לו אם יקדשנה, ומייד לאחר שקידשה והשכירה לו נתן לה גט.

בנידון דידן לא היתה כאן הטעיה משום צד, ואשר על כן בקשת האב ובנו לחזור בו מהמתנה היא כדוגמת הנותן מתנה לאוהבו ואחר כך נהפך שונאו, והווי לי כ'נולד' ואין אפשרות לבטל מתנה זו. כמו כן יש להביא כאן את ביאורו של קצות החושן (סימן שיט ס"ק א) בהלכה זו, שלא הסכים לביטול מקח או מתנה במטלטלין אלא כשנעשו מלכתחילה בתנאי מפורש, ובקרקע – בתנאי או על כל פנים בגילוי מלתא שנאמר בפירוש בעת הקניין, וזו לשונו:

כתב הרמ"א בסימן שי"ב סעיף ט' דאם פירש ואמר שמשכיר לו מפני שהוא אוהבו ואחר כך נעשה שונאו – יכול להוציאו. עיין שם. ותמיהא לי טובא: כיון דלא התנה בדיני תנאי היכי מהני מפרש מפני שהוא אוהבו, דהא כל שאינו כתנאי בני גד בתנאי כפול – המעשה קיים והתנאי בטל. וכן כתב מוהרי"ק בשורש קפ"א, זו לשונו [לפנינו בשינויים קלים]:

גם מה שטען האיש הזה כי יסוד החתימה לאהבת השלום והשלום לא היה מתמיד [כו'] הרי לא נכתב בלשון תנאי.

והרי שנינו בגיטין פרק השולח (מה, ב) "המוציא את אשתו משום שם רע לא יחזיר" ואמרינן עלה בגמרא: "והוא שיאמר לה: 'משום שם רע אני מוציאך'. קסבר: טעמא מאי? משום קלקולא – אי אמר לה הכי מצי מקלקל לה אי לא לא מצי מקלקל לה."

ועל זה כתבו תוספות פרק השולח (מו, א ד"ה אי) וזו לשונם: "דאי אמר הכי מצי מקלקל – נראה דאינו אלא לעז בעלמא דהא לא אמר 'על מנת', אף על גב דבכמה דוכתי מהני גילוי דעת הכא ליכא למימר הכי מדבעי לה תנאי כפול" [כו']. הרי לך בהדיא דאף על גב דאמר לה "משום שם רע" ונמצא שאינו שם רע אפילו הכי אין הגט בטל וכל שכן הכא דלא אמר "על מנת" [...]

ועוד בר מן דין ובר מן דין אפילו חשבינן ליה [כמו תנאי] הא לא כפליה לתנאיה.

עיין שם.

ואם כן הוא הדין בזה שאומר מפני שהוא אוהבו – הא לא כפליה לתנאיה והווי ליה כהאי דמוהרי"ק שכתבו "לאהבת השלום" "והשלום לא היה מתמיד". **והא דפרק השואל** – דהתם בתחלה כאשר שאל ממנה דוכתי לאגורי אמרה ליה "לא" ולבתר דקדשה יהבה ליה זה הוי גילוי דעת גמור שאין צריך בזה דיני תנאי כלל, וכמו שכתבו בתוספות ופוסקים דהיכא דאיכא גילוי דעת גמור לא בעינן תנאי כלל. אבל בזה שאומר בשעה שמשכירו מפני שהוא אוהבו – אין בזה גילוי דעת כלל רק במה שאמר, וכיון דלא כפליה לתנאיה ולא אמר כלל בלשון תנאי אין בזה לא משום גילוי דעת ולא משום תנאי.

ואפשר לומר טעמא דהרמ"א לפי מה שכתב באשר"י פרק ב' דקידושין (סימן טו) במוכר שמפרש בשעת מכירה "אדעתא למיסק" ולא עלה דמהני בקרקע ולא במטלטלין, וכן כתב בטור סימן רז (סעיף ז) וברמ"א שם (סעיף ג).

אמנם נראה לפי טעמא שכתב הרא"ש שם דבקרקע מהני מפרש בשעת מכירה, משום דאין אדם מוכר קרקעותיו שהוא מתפרנס בהם ומסתמא לא מכר אלא אדעתא דפירש בשעת מקח, אבל גבי מטלטלין כיון שדרך למוכרן לא מהני מפרש בשעת מקח אלא דוקא בדיני תנאי, עיין שם, ואם כן היינו דוקא במוכר קרקעות שהוא מתפרנס ואין דרך למוכרן, אבל שכירות קרקעות עבידי בהכי. וכבר כתב הרמ"א (בסימן שסג סעיף ו) "סתם בתים בזמן הזה קיימי לאגרא [ו]אף על גב דעדיין לא השכירו מעולם", והוא מדברי מרדכי פרק כיצד הרגל (בבא קמא סימן יז) – עיין שם, אם כן שכירות בתים לא גרע ממכירת מטלטלין דאף על גב דמפרש בשעת מקח "אדעתא דליך למקום פלוני" דלא מהני אלא אם כן התנה בדיני תנאי ומשום דדרך למכור מטלטלין. ואם כן שכירות בתים דקיימא לאגרא הרי הוא כמטלטלין ולא מהני מפרש בשעת שכירות.

ולכן נראה לעניות דעתי דקשה להוציא השוכר מן הבית תוך זמנו. ולשון הטור (סעיף א) זו לשונו: "מי שבקש מחבירו להכניסו ולא רצה עד שהטעהו וקבל אותו [לפנינו]: "שישכיר לו ביתו להכניס בו פירותיו ולא רצה והטעהו עד שהכניסם לביתו" – עיין שם. והיינו כמו שכתבתי: כיון דלא רצה בתחלה הווי ליה גילוי דעת ואינו בדין תנאי, אבל מכח אמירה שאמר בשעת מקח מפני שאוהבו לא מהני וכמ"ש ודו"ק.

הנה בנידון דידן הודתה האישה שהכספים שהפקיד אבי האיש היו למטרת קניית דירה וניתנו בתורת מתנה או בתורת הלוואה. והנה על הצד שהכספים היו הלוואה ברור שכעת אין לאישה חלק בהם כי היא חייבת בהשבת ההלוואה. אבל על הצד שהכספים ניתנו בתורת מתנה יש לדון אם אפשר לבטל את המתנה מצד אומדנה שאבי האיש לא התכוון לתת את הכספים במתנה לקניית דירה אם הצדדים יתגרשו.

והנה מדברי קצות החושן עולה שגילוי דעת מהני רק בקרקעות ולא במטלטלין, וזאת משום שאין אדם רגיל למכור את קרקעותיו או את ביתו ואם גילה דעתו למשל שמוכר כדי לעלות לארץ ישראל דינו כמו שהתנה, ואם לא איתדר ליה בארץ ישראל, יכול לבטל את המכר מצד אומדנה. אכן נראה לחדש שבמקרה כנידון דידן שאבי האיש נתן סכום גדול של כ-300,000 ש"ח, שנועד לקניית דירה, הרי זה נדון כמו גילוי דעת בקרקעות ודין המתנה להיבטל מצד אומדנה, שהרי גם אם במכר שייכת הסברה שבמטלטלין "הדרך למוכרם" – במתנה ובפרט בסכום כזה – ודאי אין הדרך לתת מתנות כאלה וודאי דמי למכר קרקע שלא נעשה אלא אדעתא שפירש (ובענייננו – על דעת שיקנו דירה למגורי בני הזוג, והיינו בעודם נשואים).

זאת ועוד, בנידון דידן שהאב תפוס בכספים סגי בגילוי דעת כזה – גם אם אינו אלא ספק – כדי להמשיך ולהחזיקו בכספים אלו.

דין מתנות בנישואין שהסתיימו לאחר זמן קצר

הנה בסוף דברי החתם סופר שכתב "שכתבו הגאונים דאטו מאן דיהיב מתנה למאן דרחים ליה ערבא שקיל שיהיה אוהבו לעולם, והכי נמי דכוותיה – **אפילו נושא היום ומגרש למחר הכל שלו**", מפורש שאין להחזיר מתנות על סמך אומדנה – אף אם הנישואין הסתיימו לאחר זמן קצר.

אולם הגאון רבי משה פיינשטיין כתב בשו"ת אגרות משה (אבן העזר חלק ד סימן ח) :

והמתנות שנתנו להם מצד החתונה – לא ברור כל כך לענין מתנות דהאורחים הקרואים נותנים, דבמתנות שנתנו ההורים שנותנים מתנות גדולות הוא ודאי דנתנו לשניהם רק אדעתא דיהיו הנישואין קיימין, אבל הוא רק כשבזמן קצר נתפרדו, אבל כשנתפרדו בגירושין אחר הרבה שנים וכל שכן כשיש להם בנים ובנות שכבר יש להם התקרבות עצמי ליכא אומדנא זו כל כך [...]

המבואר שהאגרות משה סובר שאם ההורים נתנו מתנות גדולות והנישואין הסתיימו אחרי פרק זמן קצר יש להחזיר מתנות אלה.

בפסק דין של בית הדין ירושלים מכ"א באלול תשע"ז (תיק רבני ירושלים 1064682/4 ב (פורסם)) נחלקו הדיינים אם דברי האגרות משה הם שלא כדברי החתם סופר – שסתם ולא פירש שלעולם (בין במתנות גדולות ובין במתנות קטנות) אין המתנות חוזרות אף בנישואין שהסתיימו אחר פרק זמן קצר. לעניות דעתי הדברים נוטים שאין כאן כל סתירה ודברי החתם סופר הם במתנות קטנות, ואילו דברי האגרות משה מבוארים שנאמרו במתנות גדולות.

לאור זה בנידון דידן גם אם ננקוט שהכספים ניתנו בתורת מתנה, אך כאשר בצדדים מתגרשים אחרי פרק זמן קצר יחסית אחר הנישואין והמתנה היא בסכום גבוה, אף לו הייתה האישה מוחזקת בכספי היה מקום נכבד לומר שעליה להשיבם, וקל וחומר בנידון דידן שהכספים כבר מוחזקים אצל האב, שוודאי אינה זוכה בהם.

כסף שניתן מההורים ואינו ידוע אם ניתן בתורת מתנה או בתורת הלוואה

נחלקו השער משפט והאמרי בינה בדין תובע מחברו בטענה שהלווהו מנה, והלה משיב שאינו יודע אם קיבלו בתורת מלווה או בתורת מתנה. לדעת השער משפט (סימן עה ס"ק ו) בכהאי גוונא חייב לשלם ואינו נפטר בשבועת היסת, וזו לשונו שם:

לפי מה דמשמע מדברי הש"ך (בסימן עה סעיף ז) דטענת "נתתו לי במתנה" אינו נאמן אלא במיגו משום דאין דרך ליתן מתנה, אם כן בכהאי גוונא נראה ברור דחייב לשלם, דכיון שאינו יודע אם במתנה אתא לידיה אמרינן שבוודאי בהלוואה אתא לידיה.

אבל באמרי בינה (דיני טוען ונטען סימן ז) חלק על השער משפט, והעלה דבכהאי גוונא שהממון הגיע לידיו כדין, שלא על ידי תפיסה וכדו', והמקבל טוען שמא בתורת מתנה קבלם, אמרינן 'המוציא מחברו עליו הראיה' כמו בכל אומר 'איני יודע אם התחייבתי'. וזו לשונו שם :

בספר שער משפט האריך בזה דבאומר "איני יודע אם במתנה נתת לי" חייב לשלם מטעם ד'ברי ושמא – ברי עדיף' בזה, ממילא: אם היה שני עדים היה חייב לשלם, כשיש עד אחד הוי 'מתוך שאינו יכול להישבע משלם'. ועיקר ראייתו מבעל התרומות (שער מז [צ"ל: מו]) שכתב בהא דאמרינן פרק איזהו נשך [ביזף ואשכח טופינא] מכדי שאין הדעת טועה דמתנה בעלמא יהיב ליה – הוא דוקא כששתק ולא תבע. אבל אם אמר אחר כך "טעיתי" ותובע ממנו, אף על פי שהוא בכדי שאין הדעת טועה ויש לנו לומר דמעיקרא מתנה יהיב ליה וזכה בהן והשתא הוא דקא בעי למיהדר ביה, אפילו הכי מחזירין ליה דאיהו ברי ואידך שמא ו'ברי ושמא – ברי עדיף'. הרי [ה]היכא דידוע שבא ממון חברו לידו אך שאינו יודע אם במתנה – בכהאי גוונא לכולי עלמא 'ברי ושמא – ברי עדיף'. והכי נמי כיון שהתובע טוען ברי שבהלוואה אתא לידיה ברי עדיף.

ולדעתי אינו ראיה משם דעד כאן לא כתב הבעל התרומות שם דבכהאי גוונא 'ברי ושמא – ברי עדיף' רק כל זמן שהמעות היתרון שמצא הוא בעין, וזה תובע שיחזור לו מה שבא לידו בטעות ושלא כדין, בכהאי גוונא 'ברי עדיף' ודומה למה שכתב רמב"ן (בבא בתרא דף לד) והריטב"א (ריש בבא מציעא) דבשנים אוחזין בטלית אמרינן 'ברי ושמא – ברי עדיף' הואיל דלא הווי להמוחזק מרא קמא. אבל אם כבר הוציא המקבל המעות והנותן בא להוציא ממנו שישלם לו – בזה לא מהני הברי הברי שלו נגד שמא להוציא ממנו כיון די שחזק דמעיקרא דלא נתחייב לו.

אבל נראה כי אין מחלוקת זאת נוגעת לנידון דידן כי אף שבנידון דידן האישה טענה פעם שהכספים הופקדו לשם מתנה ופעם אמרה שהופקדו לשם הלוואה, ולכאורה לפנינו היא כטענת 'איני יודע' שלפי השער משפט דינה כ'איני אם פרעתין' ולפי דעת האמרי בינה דינה כ'איני יודע אם נתחייבתי', מכל מקום בנידון דידן הרי כעת האב תפוס בממון והוא טוען ברי שהכסף ניתן בתורת הלוואה במטרה לקנות דירה. אם כן פשיטא שלכל הדעות אין ביד האישה להוציא ממנו בטענת ספק.

וייתכן עוד שאין זה נידון כטענת 'איני יודע', אלא כמי שכלל לא בירר דבריו, שאין זו טענה כלל, כמבואר בחושן משפט (סימן עה סעיף א).

מסקנה

האישה אינה זכאית למחצית מהכספים שהופקדו בזמנו בחשבון המשותף, הן משום שלכאורה לא זכתה בהם מעולם, הן משום שאף אם זכתה בהם יש כוח – אולי אף להוציאם ממנה ובוודאי להחזיקם ביד אבי הבעל או ביד הבעל עצמו, אם בידם הם וכבנידון דידן – מכוח האומדנה שוודאי לא נתנם האב במתנה אלא על דעת שאכן יקנו בהם דירה וישתמשו בה לנישואיהם והן מחמת הספק שמא כלל לא הייתה כאן מתנה אלא הלוואה.

הרב חיים ו' וידאל

נפסק

א. הצדדים חייבים להתגרש מיידית.

ב. הבעל חייב בכתובת האישה בסך 72,000 ש"ח.

ג. עבור איזון הנכסים שלפנינו יש לקזז מחוב הכתובה סכום של 25,000 ש"ח. לכן בפועל חייב הבעל בעבור הכתובה: 47,000 ש"ח.

ד. כל סכום הנמצא כיום בחשבון המשותף של הצדדים בעו"ש או בניירות ערך או בכל מקום אחר שהוא משותף לצדדים, יחולק בין הצדדים בחלקים שווים.

ה. אם תקבל האישה סכומים נוספים בעתיד מאיזון משאבים – יש לקזז זאת מחשבון הכתובה.

ו. מאחר שהדוד שילם את המזונות עד תחילת עבודתה של האישה, הבעל חייב לאשתו על העבר, מעת תחילת עבודתה, מדור יחסי לקטין בסך 8,250 ש"ח. סך כל החיובים: 55,250 ש"ח.

ז. הבעל חייב בהשבת סך 2,000 ש"ח נוספים שהם מחצית מסכום שהעביר מחשבונם המשותף של הצדדים לשם קניית ניירות ערך. בסך הכול חייב הבעל לאשתו סך 57,250 מלבד סך 25,000 ש"ח שכבר לקחה. נמצא שיהיה בידה של האישה מכספו של הבעל, לאחר תשלום חוב זה של 57,250 ש"ח ובתוספת מה שלקחה כבר, סך הכול: 82,250 ש"ח. כאמור הבעל נותר חייב לאישה סך 57,250 ש"ח. מלבד כ-6,000 ש"ח הנמצאים בחשבון המשותף, לכאורה, ומעוקלים ויש לחלקם בין הצדדים, נמצא שהאישה תקבל סך כ-60,250 ש"ח.

ח. נפסק כדעת הרוב – הבעל אינו חייב להשיב את סך של כ-275,000 ש"ח שהועברו לאביו.

ט. כל זמן שהאישה גרה עם אימה, הבעל חייב זמנית במזונות הקטין 1,000 ש"ח. בנוסף לכך ישלם 375 ש"ח השתתפות יחסית במדור לצורך הקטין. וכן ישלם מחציות הוצאות חינוך (כגון המעון) ומחצית הוצאות רפואיות חריגות שאינן בסל קופת חולים. אפשר להגיש בקשות עדכניות בנושא המזונות.

י. קצבת הילד מביטוח לאומי שייכת לאם.

יא. על המזכירות לקבוע מועד לסידור גט. אם לא תסכים האישה לקבל את גיטה יתקיים דיון בהשתתפות צווי הגבלה הקבועים בחוק.

ניתן ביום י"א באב התשע"ח (23.7.2018).

הרב יאיר לרנר

הרב חיים ו' וידאל

הרב שניאור פרדס – אב"ד

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה

[בעניין עריכה ושינויים במסמכי פסיקה, חקיקה ועוד באתר נבו – הקש כאן](#)

שניאור פרדס 1047225-54678313/

נוסח מסמך זה כפוף לשינויי ניסוח ועריכה